

מוביליות בין-דורית בישראל

האם הפערים מצטמצמים

מדור לדור?

האם המצב הכלכלי-חברתי של הוריך קובע את עתידך בשוק העבודה? האם, באופן כללי, הפערים הכלכליים בין קבוצות בשוק העבודה הישראלי גדלים או קטנים מדור לדור? האם ילדים להורים עובדים - עובדים יותר בעצמם?

גבריאל גורדון | קרנית פלוג | רועי קנת פורטל

מחקר
מדיניות
183

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

מוביליות בין-דורית בישראל

האם הפערים מצטמצמים מדור לדור?

גבריאל גורדון | קרנית פלוג | רועי קנת פורטל

מחקר מדיניות 183

דצמבר 2022

Intergenerational Mobility in Israel: Do Gaps Get Smaller from Generation to Generation?
Gabriel Gordon, Karnit Flug, Roe Kenneth Portal

עריכת הטקסט: ענת ברנשטיין
עיצוב הסדרה והעטיפה: סטודיו Alfabees
ביצוע גרפי: נדב שטכמן פולישוק
הדפסה: גרפוס פרינט, ירושלים

מסת"ב: 8-409-519-965-978

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר ידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר בספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

© כל הזכויות שמורות למכון הישראלי לדמוקרטיה (ע"ר), 2022
נדפס בישראל, תשפ"ג/2022

המכון הישראלי לדמוקרטיה

רח' פינסקר 4, ת"ד 4702, ירושלים 9104602
טל': 02-5300888
אתר האינטרנט: www.idi.org.il

להזמנת ספרים:

החנות המקוונת: www.idi.org.il/books
דוא"ל: orders@idi.org.il
טל': 02-5300800

כל פרסומי המכון ניתנים להורדה חינם, במלואם או בחלקם, מאתר האינטרנט.

המכון הישראלי לדמוקרטיה

המכון הישראלי לדמוקרטיה הוא מוסד עצמאי א-מפלגתי, מחקרי ויישומי, הפועל בזירה הציבורית הישראלית בתחומי הממשל, הכלכלה והחברה. יעדיו הם חיזוק התשתית הערכית והמוסדית של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, שיפור התפקוד של מבני הממשל והמשק, גיבוש דרכים להתמודדות עם אתגרי הביטחון מתוך שמירה על הערכים הדמוקרטיים וטיפוח שותפות ומכנה משותף אזרחי בחברה הישראלית רבת הפנים.

לצורך מימוש יעדים אלו חוקרי המכון שוקדים על מחקרים המניחים תשתית רעיונית ומעשית לדמוקרטיה הישראלית. בעקבותיהם מגובשות המלצות מעשיות לשיפור התפקוד של המשטר במדינת ישראל ולטיפוח חזון ארוך טווח של תרבות דמוקרטית נכונה לחברה הישראלית ולמגוון הזהויות שבה. המכון שם לו למטרה לקדם בישראל שיח ציבורי מבוסס ידע בנושאים שעל סדר היום הלאומי, ליזום רפורמות מבניות, פוליטיות וכלכליות ולשמש גוף מייעץ למקבלי ההחלטות ולציבור הרחב.

המכון הישראלי לדמוקרטיה הוא זוכה פרס ישראל לשנת תשס"ט על מפעל חיים – תרומה מיוחדת לחברה ולמדינה.

תוכן העניינים

7	תקציר
11	מבוא
16	פרק 1. סקירת ספרות
26	פרק 2. מתודולוגיה: נתונים, אוכלוסיית מחקר והגדרות
34	פרק 3. המוביליות הבין-דורית בישראל
63	פרק 4. תרומת ההון האנושי למוביליות החברתית
74	פרק 5. תעסוקה בין-דורית
87	סיכום
92	נספחים
116	רשימת המקורות
iii	Abstract

ת ק צ י ר

בסוגיית המוביליות הבין-דורית נבדקת השאלה מה הסיכויים של צאצאים להיות בבגרותם בעלי מאפיינים כלכליים וחברתיים דומים לאלה של הוריהם או שונים מהם. הקשר בין המצב הכלכלי-חברתי של הורים לזה של צאצאיהם נובע ממגוון גורמים, שמקצתם קשורים זה בזה, בכלל זה סביבת המגורים, הסביבה החברתית, מידת ההשקעה בחינוך (בין ישירה, בחינוך הצאצאים בידי ההורים, ובין באמצעות השקעה בשירותי חינוך), קשרים ויכולות מולדות. קשר הדוק בין הדירוג הכלכלי-חברתי של הורים לזה של צאצאיהם מלמד על מוביליות נמוכה, וקשר רופף יותר מלמד על מוביליות גבוהה.

סוגיה חברתית מעניינת במיוחד נוגעת לשאלה בדבר סיכויי המוביליות של צאצאים שנולדו למשפחות במעמד כלכלי-חברתי נמוך לעלות בבגרותם למעמד כלכלי-חברתי גבוה יותר. שאלת המדיניות הקשורה בה היא באיזו מידה המדינה פועלת להרחבת ההזדמנויות של קבוצות אוכלוסייה מרקע כלכלי-חברתי חלש.

במחקר זה בחנו את דפוסי המוביליות הבין-דורית בישראל בתעסוקה ובהכנסה מעבודה בהשוואת ילידי סוף שנות ה-70 ותחילת שנות ה-80 של המאה ה-20 (1977-1983) בהיותם בני ובנות 31-36 עם הוריהם בהיות הצאצאים בגילים 18-22 (האבות בגיל ממוצע 49 והאימהות בגיל ממוצע 46).

המוביליות הבין-דורית בהכנסה מעבודה נבחנה באמצעות שלושה מדדים:

- (1) מדד Rank-Rank – מדד מקובל בספרות המחקר המודד את המתאם בין אחוזון ההכנסה של ההורים לזה של הצאצאים, כלומר את האי-מוביליות הבין-דורית. מדד זה אינו מבחין בין המוביליות כלפי מעלה למוביליות כלפי מטה;
- (2) מדד הקיבעון והניידות – מודד את הסיכויים של צאצא להורים שהיו ברבעון ההכנסה התחתון לעלות לרבעון ההכנסה העליון ואת הסיכויים של צאצא להורים ברבעון התחתון להיות גם הוא ברבעון ההכנסה התחתון;
- (3) מדד הייצוג של דור ההורים ודור הצאצאים בכל עשירון הכנסה – מתמקד בקבוצות אוכלוסייה, ולא במשפחה. המדד בוחן את מידת ייצוג היתר של קבוצות אוכלוסייה בעשירונים הגבוהים ובעשירונים הנמוכים ואת מידת ההשתנות של ייצוג היתר בין דור ההורים לדור הצאצאים.

נוסף על בחינת המוביליות הבין-דורית בהכנסה מעבודה בדקנו גם את המוביליות ברמת התעסוקה או ברציפות התעסוקתית. לשם כך בחנו את המתאם בין שיעור תקופת התעסוקה של ההורים מתוך התקופה הנבחנת לשיעור המקביל בדור הצאצאים – באוכלוסייה כולה ובקבוצות אוכלוסייה נפרדות.

ממצאים עיקריים

(1) בדומה למחקרים עדכניים מהשנים האחרונות, ובניגוד לממצאים במחקר מוקדם יותר, מצאנו, לפי שני מדדים מקובלים, כי המוביליות הבין-דורית בישראל אינה גבוהה במיוחד. מהשוואת הקשר בין דירוג ההכנסה של ההורים והצאצאים לזה שנמצא במדינות אחרות עולה כי עוצמת הקשר בישראל היא 0.28, שיעור זהה לזה שבארצות הברית (0.28), אך גבוה בהשוואה לקנדה, דנמרק ושוודיה – מדינות שנעשו בהן מחקרים במתודולוגיה דומה (ראו בסקירת הספרות ובנספח 5). כלומר, וכאמור, המוביליות הבין-דורית בישראל נמוכה יחסית. מהשוואת סיכויי בנים לאבות מרבעון ההכנסה התחתון להגיע לרבעון ההכנסה העליון עלה כי הסיכויים לכך בישראל עומדים על 14% בלבד, לעומת 17% בממוצע מדינות OECD; ובדומה – הסיכויים של צאצאי הרבעון התחתון בישראל להישאר באותו רבעון הכנסה יחסי כמו הוריהם הם 36%, לעומת סיכויים של 31% בממוצע במדינות OECD.

(2) בבחינת הקשר בישראל בין הכנסת ההורים להכנסת הצאצאים נמצאו פערים גדולים בין קבוצות באוכלוסייה:

(א) המתאם בין הכנסות ההורים להכנסות הצאצאים הוא 0.30 בקרב משפחות ערביות – כלומר מוביליות נמוכה יחסית, 0.21 בקרב יהודים לא־חרדים, ורק 0.13 בקרב יהודים חרדים. המתאם הנמוך מאוד בין הכנסת ההורים להכנסת הצאצאים בקרב חרדים משקף בעיקר את המוביליות כלפי מטה, כלומר את הנטייה שיש בקרב צאצאים למשפחות חרדיות בעלות הכנסה גבוהה יחסית לרדת במדרג ההכנסות. נראה שהנטייה לעסוק בעיקר בלימוד תורה ולוותר על רכישת מיומנויות הרלוונטיות לשוק העבודה מובילה להידרדרות חדה במצב הכלכלי יחסית לדור ההורים, ואפילו יחסית לחרדים עובדים.

תרומת ההון האנושי (כפי שנמדדה בסיווג ל־10 קבוצות השכלה. ראונספח 2) כערוץ המקשר בין הכנסת ההורים להכנסת צאצאיהם גבוהה יחסית אף היא משתנה בין קבוצות האוכלוסייה. בקרב היהודים הלא־חרדים, וכן בקרב הערבים הנוצרים והערבים המוסלמים, רכיב ההון האנושי הוא ערוץ מרכזי לשימור מדרג ההכנסה הבין־דורי – הוא מסביר כ־67%, 60%–56% מהמתאם בין הכנסת ההורים להכנסת צאצאיהם (בהתאמה), אך יש לו תפקיד מרכזי פחות בקרב החרדים (39%).

(ב) ניכרת "נסיגה לממוצע" במצב הכלכלי של רוב קבוצות האוכלוסייה בין דור ההורים לדור הצאצאים. אם, לדוגמה, העשירון הממוצע בקרב דור ההורים באוכלוסייה מסוימת נמוך ביחס לממוצע, העשירון הממוצע של דור הצאצאים גבוה יותר מזה של ההורים ואף מתקרב לממוצע. כך, דירוג ההכנסה מעבודה של ערבים מוסלמים שהיה בממוצע בדור ההורים בעשירון 3.1 עלה בדור הצאצאים לממוצע של 4.2, כלומר השתפר ב־1.1 עשירונים. יהודים לא־חרדים נמצאו גם הם מתקרבים לממוצע, ודירוגם ירד ב־0.2 נקודות עשירון. דירוג ההכנסה מעבודה של חרדים, לעומת זאת, הידרדר בחצי עשירון, ל־3.9 בממוצע, אף על פי שדירוגם היה מתחת לממוצע גם בדור ההורים (4.4).

(ג) בניתוח מפורט של המוביליות בישראל לפי הייצוג בעשירוני ההכנסה של קבוצות האוכלוסייה נמצא כי למרות שיפור של ממש בהכנסה של ערבים במעבר מדור ההורים לדור הצאצאים, נשים ערביות מוסלמיות נתונות במלכודת עוני חריפה – כשני שלישים מהנשים שנולדו להורים ברבעון

ההכנסה התחתון נשארות ברבעון הזה (לעומת מעט מעל לשליש מהגברים הערבים המוסלמים). בקרב היהודים החרדים, לעומת זאת, לא ניכר שיפור במצבם בשוק העבודה במעבר מדור ההורים לדור הצאצאים, ואף נמצאה הידרדרות בדירוג ההכנסה שלהם מעבודה, הן בקרב הנשים והן בקרב הגברים. נראה כי למרות ההשתלבות המוגברת בשוק העבודה של הנשים החרדיות, איכות התעסוקה בדור הצאצאים נמוכה מזו של הוריהן. תופעה זו נובעת, ככל הנראה, מכך שרבות מהנשים החרדיות שהצטרפו לציבור העובדות בדור הצאצאים עשו כן במשרות שהשכר בהן נמוך יותר או בהיקף עבודה חלקי יותר בהשוואה לפרופיל התעסוקה של גברים ונשים חרדים בדור ההורים. יתר על כן, בקרב החרדים השכלת הצאצאים מסבירה חלק קטן יותר מהקשר בין הכנסת הורים להכנסת צאצאיהם, תופעה המעידה על כך שהורים חרדים בעלי הכנסה גבוהה יחסית אינם נוטים לעודד את בניהם לרכוש השכלה הרלוונטית לשוק העבודה. בקרב הערבים הנוצרים נמצא כי דור הצאצאים הוא במצב טוב בהרבה מדור ההורים, ואף שגם בדור הצאצאים יש עוני רב, הפערים בין קבוצה זו לשאר האוכלוסייה הצטמצמו מאוד.

(3) באשר לייצוג בעשירוני ההכנסה – מפילוח היהודים הלא-חרדים לפי מוצא (באמצעות שיטת חלוקה חדשה המתחשבת הן במוצא האב והן במוצא האם) עולה כי בדור הצאצאים ממוצע עשירון ההכנסה בקרב אשכנזים גבוה מזה של מזרחים בכ־1 עשירון. מדובר בצמצום פערים של ממש יחסית לדור ההורים – הפער בין שתי הקבוצות האלה בדור ההורים עמד בממוצע על 2.2 עשירוני הכנסה. יוצאי ברית המועצות לשעבר צמצמו לגמרי את הפער מהממוצע שהיה קיים בדור ההורים. כלומר, הפערים בין הקבוצות בקרב היהודים הלא-חרדים הצטמצמו מאוד בדור הצאצאים בהשוואה לפערים בדור של הוריהם, אם כי לא נעלמו.

(4) בעניין הקשר בין סיכויי ההורים לסיכויי ילדיהם לעבוד – נמצא כי גברים שאביהם עבד עובדים בשיעורים גבוהים בהרבה, וכך גם נשים שאימן עבדה. קשר חיובי מסוים נמצא גם בין בנות לאבות ובין בנים לאימהות, אך הוא חלש מהקשר בין צאצאים להורים מאותו המגדר. בקרב יהודים חרדים וערבים מוסלמים הקשר בין בנות לאימהות חזק בהרבה יחסית לקשר בקרב יהודים לא-חרדים (שאצלם גם בדור ההורים וגם בדור הצאצאים שיעורי התעסוקה הם הגבוהים ביותר). בקרב חרדים הקשר בין אבות לבנים חזק יחסית גם כן. ממצאים אלו עקביים עם קיומם של חסמים תרבותיים חזקים להשתלבות גברים חרדים ונשים ערביות מוסלמיות בשוק העבודה.

"מוביליות בין-דורית" הוא מונח המתאר את הקשר שבין המאפיינים הכלכליים-חברתיים של הורים למאפיינים הכלכליים-חברתיים של צאצאיהם – כלומר, הסיכויים שיש לצאצאים למשפחה בעלת מאפיינים כלכליים וחברתיים מסוימים להיות בבגרותם בעלי מאפיינים כלכליים וחברתיים דומים לאלה של הוריהם או שונים מהם. קשר הדוק בין הדירוג הכלכלי-חברתי של הורים ושל צאצאיהם מעיד על מוביליות בין-דורית נמוכה, וקשר רופף יותר מעיד על מוביליות גבוהה. ככל שחברה מתאפיינת במוביליות בין-דורית גבוהה יותר, כך המצב הכלכלי של הפרט יחסית לקבוצת הגיל שלו תלוי פחות במצב הכלכלי של הוריו. וכך, מוביליות כלכלית-חברתית גבוהה מלמדת על מצב שבו פרט, משפחה או אפילו קבוצות באוכלוסייה יכולים "להצליח" בשוק העבודה (דהיינו להיות בעלי הכנסה גבוהה, לעבוד במשרה שנחשבת מכובדת וכדומה), בלי קשר לרקע הדמוגרפי שלהם או להשתייכותם הקבוצתית.

הקשר בין המצב הכלכלי-חברתי של הורים ושל צאצאיהם נובע מגורמים שונים שחלקם קשורים זה בזה, לרבות סביבת המגורים, הסביבה החברתית, מידת ההשקעה בחינוך (ישירה או באמצעות השקעה בשירותי חינוך), קשרים ויכולות מולדות.

הסוגיה החברתית המעניינת, שיש לה גם השלכות מדיניות רלוונטיות, קשורה בעיקר לשאלת סיכויי המוביליות של צאצאים שנולדו למשפחות ממעמד כלכלי-חברתי נמוך לעלות בבגרותם למעמד כלכלי-חברתי גבוה יותר. המחקר המוצג כאן יסייע לבחון באיזו מידה המדינה מצליחה לפעול להרחבת ההזדמנויות של קבוצות אוכלוסייה מרקע כלכלי-חברתי חלש, למשל על ידי תקצוב מדדי הטיפוח, שבאמצעותם אפשר לקזז את החסכים הקיימים אצל ילדים הבאים מרקע חברתי-כלכלי נמוך וכך לרופף את הקשר בין הכנסת הוריהם ובין הצלחתם העתידית בשוק העבודה. בחינת המוביליות הבין-דורית בקרב מגוון קבוצות אוכלוסייה יכולה לעזור בהבנה של עוצמת החסמים העומדים בדרכן

* אנו מודים לצוות הנגשת המידע של הלמ"ס – סיגלית מזא"ה, ג'וליה וידר, ענת כץ-אברם, אמירה אבו-רמילה, יפעת קלופשטוק, רבקה קריגר – ולצוות חדר המחקר על הסיוע והליווי בקבלת הנתונים ששימשו אותנו במחקר זה. תודה גם לדפנה אבירס-ניצן, ד"ר דנה בלאנדר ופרופ' יותם מרגלית ולמשתתפי הסמינר במכון הישראלי לדמוקרטיה על ההערות המועילות.

של קבוצות אלו, ויש בכוחה להצביע על כיווני המדיניות להסרתם ובכך לסייע ביצירת שוויון הזדמנויות. בהקשר זה נוסיף כי ככל שהנטייה בקרב קבוצות מסוימות באוכלוסייה להשתלב בשוק העבודה חלשה יותר, כך כלי המדיניות שיופעלו לשיפור שוויון הזדמנויות עשויים להניב תוצאות מוגבלות יותר עבורן.

מחקרים רבים בארץ ובעולם עוסקים בסוגיית האי-שוויון הכלכלי-חברתי, במוביליות חברתית ובמוביליות בין-דורית. מלבד הסוגיה החברתית-ערכית, רמת אי-שוויון גבוהה ומוביליות מוגבלת עלולות לפגוע ביעילות הכלכלית ובצמיחה ארוכת הטווח של המשק. ככל שמדינות מתאפיינות במוביליות נמוכה יותר – דהיינו, קשר בין-דורי חזק בהכנסות – כך שוויון ההזדמנויות בחברה חלש יותר ופוגע יותר במיצוי היכולות של פרטים בחברה, ולכן של החברה כולה.

בהשוואה בינלאומית האי-שוויון בישראל עמוק, גם לאחר ירידה מסוימת שנרשמה בו בשנים האחרונות, ואחד ממאפייניו הוא אי-שוויון גדול בין קבוצות באוכלוסייה. כך, לצד קבוצות המתאפיינות בהכנסה גבוהה ובגישה להשכלה איכותית, יש בחברה הישראלית קבוצות אוכלוסייה אשר מתאפיינות בהישגים לימודיים נמוכים, המתורגמים למיומנויות חלשות בשוק העבודה ולהכנסה נמוכה. מציאות שבה השתייכות לקבוצת אוכלוסייה קשורה בהצלחה או באי-הצלחה בשוק העבודה, ובמיוחד כאשר מדובר בקושי בשוק העבודה העובר מדור לדור, מחייבת זיהוי החסמים שקבוצות חלשות נאלצות להתמודד איתם ונקיטת מדיניות להסרתם. משום כך שמנו דגש במחקר זה על סיכויי המוביליות כלפי מעלה של קבוצות מיעוטים.

במחקר המוצג כאן מיפינו, בעזרת מאגר נתונים ייחודי עשיר ומעודכן, את רמת המוביליות בישראל בשוק העבודה בהכנסה ובתעסוקה אגב התייחסות פרטנית לקבוצות אוכלוסייה נפרדות (הפרדה לקבוצות בתוך האוכלוסייה היהודית ובתוך האוכלוסייה הערבית) ולאזורים שונים לפי מצבם החברתי-כלכלי. כמו כן בחנו עד כמה הקשר שבין המצב הכלכלי-חברתי של ההורים למצב הכלכלי-חברתי של צאצאיהם עובר דרך ערוץ ההשכלה. חשוב להבהיר: השכלה היא ערוץ מרכזי המקשר בין הכנסת הורים להכנסת צאצאיהם, שכן הורים בעלי הכנסה גבוהה מתאפיינים גם בהשכלה גבוהה ונוטים להשקיע בהשכלה של ילדיהם הן במישרין והן באמצעות רכישת שירותי חינוך. מצד שני, ככל שהחינוך הציבורי איכותי יותר, וככל שהוא מקצה משאבים רבים יותר לטיפול בקבוצות

מרקע חלש, כך ייחלש הקשר בין רמת ההשכלה של ההורים לזו של הצאצאים ובין הכנסת ההורים לזו של הצאצאים, והמוביליות הבין-דורית תגדל.¹

במחקרנו בדקנו את המוביליות הבין-דורית בהכנסה מעבודה באמצעות שלושה מדדים:

(1) מדד ה-Rank-Rank – המדד המקובל בספרות המחקר. מודד את המתאם בין אחוזון ההכנסה של ההורים לזה של הצאצאים, כלומר את האי-מוביליות הבין-דורית. מדד זה אינו מבחין בין המוביליות כלפי מעלה למוביליות כלפי מטה;

(2) מדד הקיבעון והניידות – בודק את הסיכויים של צאצא להורים שהיו ברבעון ההכנסה התחתון לעלות לרבעון ההכנסה העליון. ובמילים אחרות: בודק מה הסיכויים של פרט שנולד להורים ברבעון התחתון להיות גם הוא בבגרותו ברבעון ההכנסה התחתון;

(3) מדד הייצוג של דור ההורים ושל דור הצאצאים בכל עשירון הכנסה – מתמקד בקבוצות באוכלוסייה (ולא במשפחה), בוחן את ריכוזי קבוצות האוכלוסייה בעשירונים הגבוהים והנמוכים ובודק את השינויים בעניין זה בין דור ההורים לדור הצאצאים.

נוסף על בחינת המוביליות הבין-דורית בהכנסה מעבודה בדקנו גם את המוביליות ברמת התעסוקה, או ברציפות התעסוקתית. לצורך זה בחנו את המתאם בין שיעור התקופה שההורים היו מועסקים בה מתוך התקופה הנבחנת ובין השיעור המקביל בדור הצאצאים.

את הממצאים שהתקבלו על מידת המוביליות הבין-דורית בישראל השווינו לממצאים של מחקרים שהשתמשו במתודולוגיות דומות, בישראל ובמדינות מפותחות אחרות. לאחר שמיפינו את רמת המוביליות בחנו את הגורמים הנוספים על הכנסת ההורים, אלו שיש בכוחם לנבא "הצלחה" או "אי-הצלחה" בשוק העבודה, ובכללם השכלה ומגדר (בבקרה על אזור גאוגרפי). השכלה, כאמור, מתואמת עם הכנסת ההורים ולכן היא ערוץ השפעה של הכנסת ההורים

1 על פי הממצאים של מבחן פיזה ל-2018, הסיכויים של צאצא להורים מהרבע התחתון של התפלגות ההכנסות להגיע לרבע העליון של ההישגים במבחנים הוא 8% בלבד בישראל, לעומת 14% בממוצע במדינות OECD (OECD, 2018b – Pisa results).

על הכנסת הצאצאים. בדקנו גם מה נשאר מן המתאם בין הכנסת ההורים להכנסת הצאצאים כאשר גורמים אלו מובאים בחשבון.

עושר הנתונים שעמד לרשותנו ורציפותם על פני שנים רבות הקנה לנו יתרון גדול משום שהם אפשרו לנו לבצע את הבדיקות עבור קבוצות הגיל הרלוונטיות למחקר מסוג זה, דהיינו גילי הצאצאים – שמצד אחד אינם מוקדמים מדי, כדי למתן את ההשפעה של Life Cycle Bias (הטיית מחזור החיים), ומצד שני אינם מאוחרים עבור ההורים, כלומר לפני פרישתם משוק העבודה (Nybom & Stuhler, 2016).

מיפוי רחב יחסית של המאפיינים המנבאים הצלחה בשוק העבודה – קרי, דירוג הכנסה גבוה ביחס לשאר הפרטים בדור הצאצאים – יעזור בגיבוש המלצות לכלי מדיניות שיש בכוחם לסייע לחיזוק הניידות הכלכלית-חברתית ולהסרת החסמים באופן שיביא למיצוי הפוטנציאל של כל הקבוצות והיחידים באוכלוסייה.

המחקר שלפנינו עוסק במוביליות בשוק העבודה – בהכנסה ובתעסוקה – של קבוצות אוכלוסייה ברמת פירוט שטרם נבדקה, והוא עושה זאת על סמך נתונים מינהליים מפורטים. עם זאת, חשוב לציין גם את מה שאין בו: מטבע הדברים אין בידינו נתונים על הכנסה לא-מדווחת, וסביר להניח שאי-הכללתה יוצרת הטיה כלפי מטה של ההכנסה מעבודה של כמה מקבוצות האוכלוסייה. כמו כן, אין בידינו נתונים לא על הכנסה מהון ולא על היקף נכסים. יש להניח שצבירת נכסים בקרב דור ההורים בקבוצות אוכלוסייה בעלות הכנסה גבוהה הייתה מצביעה על אי-שוויון מתרחב על פני הדורות ב"עושר" (wealth), שלא כמו צמצום האי-שוויון בהכנסה מעבודה על פני הדורות. ועוד: אין בנתונים שברשותנו מידע על קצבאות, הנוטות לצמצם את האי-שוויון בהכנסה הפנויה לעומת האי-שוויון הקיים בהכנסה מעבודה. הנתונים גם אינם כוללים דיווח על שעות עבודה, ומאחר ששעות העבודה הממוצעות של נשים פחותות מאלה של גברים, התוצאות של ההשוואה בין נשים וגברים עשויות להיות מוטות. ולבסוף, היעדר נתונים על השירות הצבאי אינו מאפשר לבחון את השפעתו על המוביליות הבין-דורית ועל הביצועים בשוק העבודה בכלל. זמינותם של כל אחד מהמשתנים הללו יכולה לסייע בהרחבה ובהעמקה של ניתוח המוביליות הכלכלית-חברתית בפרט ובניתוח תהליכים בשוק העבודה בכלל. הללו הם כיוונים מובטחים למחקרי המשך.

בפרקים הבאים נבחן את המוביליות הבין־דורית בישראל מהזוויות שתוארו לעיל. בפרק 1 נסקור את ספרות המחקר הרלוונטית בנושא מוביליות בין־דורית בישראל ובעולם, בדגש על מידת המוביליות של קבוצות מיעוט; בפרק 2 נציג את המתודולוגיה של המחקר, את בסיס הנתונים ואת ההגדרות המרכזיות; בפרק 3 ננתח את המוביליות הבין־דורית בהכנסה מעבודה בישראל לפי קבוצות אוכלוסייה, באמצעות שתי שיטות: האחת, חלוקה לקבוצות אוכלוסייה ראשיות: יהודים לא־חרדים, יהודים חרדים, ערבים (מוסלמים ונוצרים); והשנייה, חלוקת היהודים הלא־חרדים לקבוצות משנה לפי מוצא סביהם: מזרחים, אשכנזים, יוצאי ברית המועצות לשעבר ומוצא מעורב; בפרק 4 ננתח את תפקיד ההון האנושי במוביליות הבין־דורית במונחי הכנסה מעבודה; בפרק 5 ננתח את המוביליות הבין־דורית בתעסוקה – לא הקשר בין הכנסת הורים עובדים מעבודה להכנסה של צאצאיהם העובדים, אלא הסיכויים של צאצא להורה עובד לעבוד בעצמו, בדגש על הפן המגדרי של קשר זה. בפרק האחרון נביא כמה הערות לסיכום.

סקירת ספרות

המחקר הכלכלי בנושא מוביליות בין-דורית מנסה לתאר ולהסביר את הקשר בין הכנסת הורים להכנסת צאצאיהם. הגורמים המשפיעים על הקשר הזה נחלקים לשניים: גורמים סביבתיים וגורמים משפחתיים. בגורמים סביבתיים נכללים מדדי איכות של שכונות ובתי ספר מקומיים, הון אנושי והשפעות סביביות אחרות.² הגורמים המשפחתיים גזרים מן המשאבים והתכונות של משק הבית, כלומר הכנסת ההורים והשכלתם. במחקר זה אנחנו מתמקדים בגורמים המשפחתיים, ובפרט בקשר שבין הכנסת ההורים מעבודה ובין הכנסת צאצאיהם, ובדגש על ההון האנושי, שאותו אנו מודדים באמצעות השכלת הצאצא (בחלוקה ל-10 קבוצות השכלה. ראו הפירוט בפרק 2).³

בהשוואה רב-שנתית שעשה ארגון OECD למוביליות הבין-דורית ולמוביליות החברתית במדינות שונות נמצא שמוביליות בשכר מפחיתה את האי-שוויון בתוך המדינות (OECD, 2018a).⁴ בהשוואה מקיפה של דירוג השכר של ההורים לעומת זה של הצאצאים במדינות שונות, ברמת הרבעון, נבדקו הסיכויים של צאצאים לאב שנמצא באחד מרבעוני ההכנסה הנבחנים (התחתון, השני, השלישי או העליון) להגיע לכל אחד מארבעת רבעוני ההכנסה (שם). כדי להציב את המוביליות החברתית בישראל בהקשרה הרחב חישבנו סיכויים אלו גם עבור האוכלוסייה בישראל (תרשים 1).⁵

2 כמו ההשפעות שתיעדו בץ וקריל (2022). ראו בהמשך הדברים.

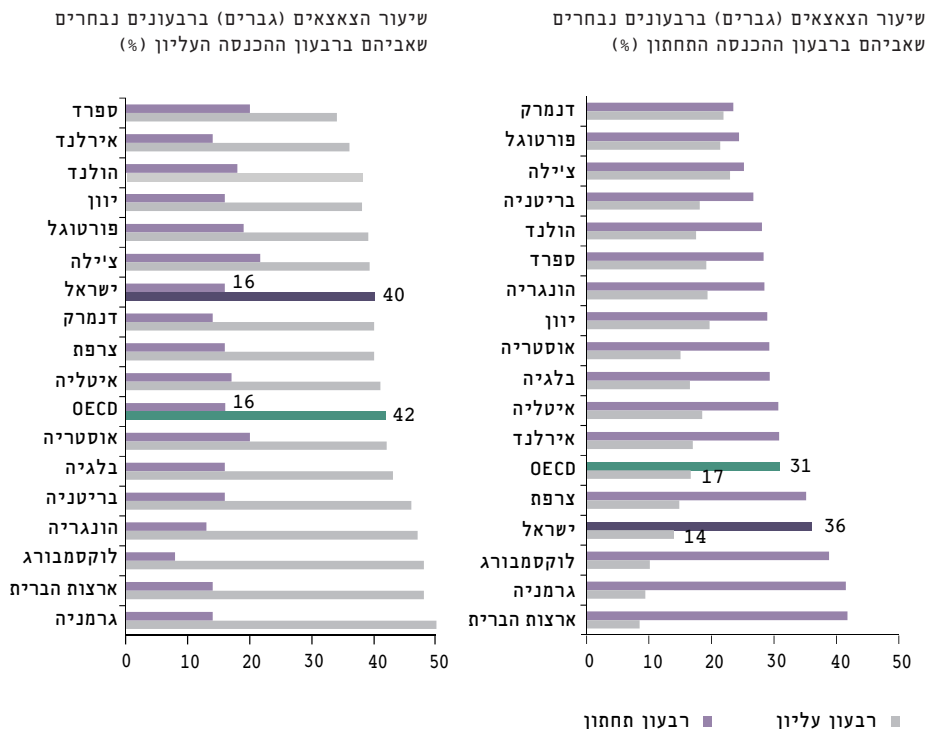
3 להרחבה בעניין הסוגיות המתודולוגיות באמידה ובהסבר של מוביליות בין-דורית ראו Cholli & Durlauf, 2022.

4 אחד האתגרים העיקריים של הדוח של OECD הוא השונות באופן איסוף הנתונים בין המדינות. לדוגמה, מדינות מסוימות מסתמכות על סקרי פאנל כדי לקבל אומדני שכר, אבל אחרות מבצעות לשם כך חישובים עקיפים (בשיטת Two-stage Least Squares - SLS2): שימוש במשתני רקע כדי לנבא את ההכנסה הצפויה עבור האב, ולאחר מכן בדיקת המתאם בין ההכנסה הצפויה של האב להכנסה המדווחת של הצאצא). כמו כן יש הבדל בין המדינות באיכות הנתונים, ולכן ההשוואות בין המדינות לא תמיד מדויקות.

5 נתוני ישראל בתרשים מבוססים על חישובינו במתודולוגיה מקבילה לזו של החוקרים ב-OECD, שכוללת רק את האבות והבנים. לשיעורים המקבילים בחישוב המתחשב באוכלוסייה כולה, הכוללת נשים, ראו לוח 8.

חרשים 1

קיבעון וניידות בהכנסה מעבודה בישראל בהשוואה למדינות ה-OECD (%)

מקור: OECD, 2018a

מהניתוח עולה כי ברוב מדינות OECD יש "רצפה דביקה" של צאצאים (גברים) ברבעון ההכנסות התחתון, כלומר צאצאים שנשארים באותו הרבעון (31%) שאביהם היה בו, וכי ישראל מתבלטת לרעה בעניין זה (36%). גם שיעור הצאצאים שאביהם היה ברבעון ההכנסה התחתון שמגיעים לרבעון ההכנסה העליון הוא מעט נמוך מממוצע ה-OECD (14% בישראל לעומת 17% ב-OECD). "תקרה דביקה" - כלומר שיעור הצאצאים הנמצאים ברבעון ההכנסה העליון שהוריהם גם הם היו ברבעון ההכנסה העליון - ניכרת בכל מדינות ה-OECD, עם שיעור של 42% מצאצאי הרבעון העליון ששומרים על דירוג השכר של אביהם.

השיעור המקביל בישראל דומה, ואפילו נמוך במעט (40%). המעבר בישראל בין הרבעונים השני והשלישי לתחתון והעליון דומה לממוצע ב-OECD. במילים אחרות – לפי נתוני OECD, נראה כי בישראל צאצאי הרבעון העליון שומרים על מעמד מעט פחות ממוצע ה-OECD וכי צאצאי הרבעון התחתון לא מצליחים לצאת מהרבעון התחתון ולהגיע לרבעון העליון באותם שיעורים כמו בממוצע ה-OECD. מלבד זאת המעברים בישראל בין רבעונים נראים דומים לשיעורים האופייניים במדינות המפותחות (תרשים 1).

במחקר שנעשה בארצות הברית (Chetty et al., 2014), ואשר שימש בסיס חשוב לעבודות שנעשו בסוגיית המוביליות הבין-דורית, נבדק הקשר בין הכנסת ההורים להכנסת הצאצאים (יילידי 1981-1990) על ידי שימוש בשני מדדים:

(1) מדד Log-log: בודק את גמישות ההכנסה של ההורים והצאצאים, כלומר – באיזה שיעור צפויה הכנסת הצאצאים לעלות על כל גידול של אחוז בהכנסת ההורים.

(2) מדד Rank-rank, או מדד דירוג ההכנסות: משווה את דירוג ההכנסה של ההורה לדירוג ההכנסה של הצאצא לכל שאר ההורים והצאצאים (בהתאמה). האומדנים בשיטה זו יציבים יותר מן האומדנים המתקבלים מהאמידה של גמישות ההכנסה הבין-דורית, מכיוון שהיא רגישה פחות לאופן הטיפול בניתוח פרטים חסרי הכנסה.

שני המדדים מודדים קשר בין הכנסת הורים להכנסת צאצאים, ולכן ככל שהמדד גבוה יותר והקשר בין הכנסות ההורים והצאצאים חזק יותר, כך המוביליות הבין-דורית נמוכה יותר. מכאן ששני המדדים מודדים אי-מוביליות, מכיוון שמוביליות בין-דורית גבוהה נוצרת כאשר הצלחה בשוק העבודה אינה תלויה בהכנסת ההורים.

במחקר המוזכר לעיל (Chetty et al., 2014) נמצא מתאם חיובי של 0.34 בין דירוג ההכנסות של ההורים לדירוג ההכנסות של הצאצא לכל עלייה של 3.4 נקודות אחוז באחוזון הכנסת ההורה. מתאם זה גבוה בהרבה מן המתאם שנמצא במחקרים דומים במדינות אחרות, למשל קנדה (0.174) ודנמרק (0.180). פירושו של דבר שהמוביליות בארצות הברית נמוכה מבמדינות אלו (היות שהקשר בין הכנסת ההורים להכנסת צאצאיהם חזק יותר). עוד נמצא כי לרמת ההשכלה, לסוג המוסד שהאדם למד בו, למבנה המשפחתי (זוג הורים, משפחה חד-הורית או הורים גרושים) ולמאפייני מקום המגורים (כגון רמת הסגרגציה) יש השפעה ניכרת על המתאם וכי השונות במידת המוביליות באזורים שונים (commuting zones) בארצות הברית רבה.

נוסף על המוביליות החברתית ברמת המדינה כולה החל המחקר הכלכלי בשנים האחרונות להתעמק בהבדלים במוביליות הבין־דורית בין קבוצות באוכלוסייה. בארצות הברית נעשה שימוש במסד נתונים מינהלי מקיף שבביל לתח את ההבדלים במוביליות הבין־דורית בין קבוצות. נמצא כי בין שחורים ולבנים יש פער לא רק ברמת ההכנסה אלא גם בעוצמת הקשר בין דירוג הכנסת ההורים והכנסת הצאצאים בין הדורות (Chetty et al., 2020). כלומר, אפילו עבור שחורים ולבנים שנולדו למשפחות בעלות אותה רמת הכנסה, הכנסתם של צאצאים למשפחות ממוצא אפרו־אמריקאי תהיה, בממוצע, נמוכה יותר.

חשיבות ממצא זה היא שמדיניות שמטרתה צמצום הפערים בהווה לא תוביל בהכרח לצמצום הפערים בעתיד ולא תשפיע באותה מידה על קבוצות אוכלוסייה שונות. נמצא כי פער זה מקורו בפערי הכנסה בין גברים לבנים לגברים שחורים וכי הוא לא קיים בין נשים שחורות לנשים לבנות (שם). כלומר, נשים לבנות ונשים שחורות שנולדו למשפחות בעלות הכנסה זהה מגיעות לרמת שכר דומה, ואילו גברים שחורים מרוויחים פחות מגברים לבנים שנולדו למשפחה באותו מצב כלכלי. ההישגים הלימודיים ורמת ההכנסה בשכונת המגורים לא הסבירו פער זה, ולמעשה זוהו פערים גדולים יותר בין גברים לבנים לגברים שחורים בשכונות ששיעור העוני בהן נמוך. שני הגורמים הסביבתיים הראשיים שהיו מתואמים עם פער זה בין גברים שחורים לגברים לבנים היו שיעור המשפחות החד־הוריות בקרב השחורים בשכונה וההטיה נגד שחורים ברמת השכונה. ממצאים אלו מדגישים כי תמונת המצב ברמת המקרו מסתירה הטרוגניות רבה ברמת קבוצות האוכלוסייה.

במחקר על שוק העבודה האמריקאי נבחן תוואי ההשכלה של קבוצות אוכלוסייה. נמצא כי הפערים בהשכלה בין קבוצות גדלים עם הגיל (Cohen, 2021). לפי מחקר זה, הפערים ברכישת השכלה בין קבוצות אוכלוסייה גדלו בין דור ה"בייבי בומרס" (ילידי סוף שנות ה־70 של המאה ה־20) ל"מילניאלים" (ילידי סוף שנות ה־90), ובייחוד הפערים בין גברים מקבוצות מיעוט ובין נשים: נשים בקבוצות מיעוט רוכשות השכלה בשיעורים דומים לגברים לבנים מילניאלים, ואילו גברים מקבוצות מיעוט נשארים מאחור ורוכשים השכלה גבוהה בשיעורים נמוכים בהרבה ובגיל מבוגר יותר.

בהשוואה בינלאומית של מחקרים ממדינות שונות לא נמצא דפוס אחיד במאפייני המוביליות הבין־דורית בקרב אוכלוסיות מיעוט. בשוודיה נמצא כי המוביליות הבין־דורית של מהגרים וילידים דומה. נמצא גם כי לצאצאי מהגרים סיכויים

גבוהים מאלו של צאצאי ילידים להגיע לתחתית התפלגות ההכנסות או לתקררה לפי הכנסת ההורים וכי לצאצאי פליטים מוביליות גבוהה יותר (קרי – מתאם נמוך יותר בין הכנסת הורים להכנסת צאצאים) (Bolotnyy & Bratu, 2018). מחקר נוסף, גם הוא בשוודיה, תיעד מוביליות חברתית גבוהה יותר בקרב מהגרים (Michelangeli, Östh, & Türk, 2020). גם באסטוניה נבדקה המוביליות הבין-דורית בקרב ילידים ומהגרים. נמצא כי כשליש מהקשר בין הכנסת הורים להכנסת צאצאים מוסבר על ידי השכלת הצאצאים וכי הפער בין מהגרים וילידים לא הצטמצם במעבר מדור ההורים לדור הצאצאים (Kivi et al., 2021).

בשווייץ נבדקו הבדלים אזוריים במוביליות החברתית לפי השפה המדוברת בקנטון. נמצא כי באזורים הדוברים שפות שאינן השפה העיקרית במדינה (צרפתית או איטלקית, לעומת שפת הרוב הגרמנית) המוביליות החברתית גבוהה יותר – כלומר, הקשר בין הכנסת ההורים להכנסת הצאצאים חלש – אך ההכנסה הצפויה של צאצאים למשפחות עניות נמוכה יותר (Chuard & Grassi, 2020).

גם בישראל, עוד לפני תחילת השימוש בבסיסי נתונים מינהליים, נעשו מחקרים שניסו לאמוד את המוביליות הכלכלית. מחקר שהסתמך על מפקדי האוכלוסין של 1983 ו-1995 הצביע על ניידות גבוהה בישראל, בייחוד בקרב יהודים ומשכילים ופחות אצל נשים (Beenstock, 2004). נעיר שיש הגורסים כי השימוש במפקדי אוכלוסין לצורך מחקר על מוביליות חברתית עשוי להיות בעייתי, מכיוון שהמסקנות נשענות על נתוני הכנסה משנה אחת בלבד.

נתוני פאנל של רשות המיסים שימשו כדי למדוד את רמת הניידות בקרב עובדים שכירים בישראל בהסתמך על הכנסת השכירים בתתי-תקופות של חמש שנים, בין 1990 ל-2005. נמצא כי חלה ירידה בניידות במשק בתקופה זו וכי הירידה הייתה חדה יותר בקרב נשים (Endewald, 2012). ממצא זה חיזק את ההשערה שהסיכויים לעוני קבוע גבוהים יותר בקרב נשים.

מיום שהונגשו בישראל נתונים אדמיניסטרטיביים לחוקרים התפרסמו כמה מחקרים שאמדו את המוביליות הבין-דורית בתוך ישראל. חוקרים מאגף הכלכלנית הראשית של משרד האוצר בדקו את שכרם של ילידי 1979-1982 והוריהם (הצאצאים היו בגילים 26-31 בעת מדידת שכרם, ושכר ההורים נמדד בשתי שנים – בעת שהצאצאים היו בגיל 20 ובעת שהם היו בגיל 24). נמצא כי בהשוואה בינלאומית הקשר בישראל בין שכר ההורים לשכר צאצאיהם חלש

יחסית, עם גמישות של 0.16 (אם כי ההערכה היא שמדובר באומדן מוטה כלפי מטה ושהמתאם האמיתי נע בין 0.204 ל-0.253), וכי מדד דירוג ההכנסות (Rank) עומד על 0.238. עוד נמצא כי הסיכויים של פרט שנולד לעשירוני ההכנסות הנמוכים לעלות בדירוג ההכנסות גבוה ודומה לסיכויים המקבילים בקנדה, מדינה המתאפיינת במוביליות חברתית גבוהה יחסית (Aloni & Krill, 2017). ממצאים אלו מלמדים על ניידות גבוהה חרף האי־שוויון העמוק בהכנסות במשק הישראלי. מנגד, הסיכויים של פרט שנולד להורים בעשירון התחתון להגיע לעשירון העליון נמוכים מאלה שבארצות הברית ובקנדה. אחד ההסברים המובאים לניידות גבוהה הוא שיעור גבוה של מהגרים לישראל, ואכן נמצא כי רמת הניידות בקרב האזרחים הוותיקים בלבד נמוכה יותר ומתאימה לעקומת "גאטסבי הגדול" (עקומה המראה קשר בין אי־שוויון וניידות בין־דורית במדינות שונות) (שם).

בבדיקת ניידות לפי קבוצות אתניות נמצא באותו מחקר של אגף הכלכלנית הראשית של משרד האוצר (שם) כי ילידי ברית המועצות לשעבר חוו זינוק בהכנסות בהשוואה להוריהם, אך לעומתם צאצאי יוצאי אתיופיה והאוכלוסייה הערבית, שהכנסות הוריהם נמוכות, חוו מוביליות פחותה והם מיוצגים פחות בקרב בעלי הכנסות גבוהות. התברר גם כי האוכלוסייה היהודית החרדית רשמה מוביליות שלילית והצאצאים בה כמעט שאינם מופיעים בעשירונים העליונים. כמו כן התברר כי אין הבדל בין המוביליות בקרב האוכלוסייה הוותיקה, יוצאי מדינות אירופה, ארצות הברית ויוצאי מדינות אפריקה ואסיה. נציין כי החוקרים לא השתמשו בנתוני ההון האנושי בבדיקה האמפירית של המוביליות, אך הם כן הציגו השוואה של אחוז הזכאות לתעודת בגרות ולתואר אקדמי בקרב כל קבוצת אוכלוסייה.

תוצאות המחקר שלנו הן "חיוביות" פחות מאלו של צליל אלוני וזאב קריל מאגף הכלכלנית הראשית של משרד האוצר (Aloni & Krill, 2017), כלומר הן מלמדות על מוביליות בין־דורית נמוכה יותר. לדוגמה, בעוד אלוני וקריל מצאו כי סיכוייהם של צאצאים לעשירון התחתון להישאר בו קרובים ל-15% (השיעור בקנדה), אנו מצאנו כי השיעור הוא כ-19% (וקרוב יותר לסיכויים בארצות הברית. ראו תרשים 1). אנחנו משערים, בעקבות אורן הלר (ראו להלן), כי מקור הפער הוא השיפור בבסיס הנתונים המינהליים, שאפשר לנו לאמוד את המוביליות באופן המשקף טוב יותר את ההכנסה הקבועה של ההורים.

מחקר של הלר (2020) מהביטוח הלאומי בדק גם הוא, באמצעות נתונים מינהליים, את רמת המוביליות הבין-דורית בישראל. הוא מצא מתאם גבוה בהרבה מזה של אלוני וקריל – 0.246 במדד הגמישות (log-log) – ומתאם של 0.251 במדד דירוג ההכנסה (ילידי 1979–1982, בהיותם בגיל 35–36, כאשר שכר ההורים נבדק בהיות הצאצאים בני 12–13), כלומר מוביליות חברתית נמוכה יותר. הלר העריך כי הוא מצא מתאם גבוה יותר, כלומר מוביליות נמוכה יותר, משום שהמדגם במחקרו היה מורכב מפרטים בגילים המייצגים את ההכנסה הקבועה שלהם טוב יותר משמייצגים אותה מחקרים קודמים (ראו פירוט בהמשך).

בהשוואה בין המוביליות של קבוצות בחברה – ערבים, יהודים חרדים, יהודים לא-חרדים – מצא הלר (שם) כי הקשר בין דירוג ההכנסה של הורים לדירוג ההכנסה של צאצאים הוא החלש ביותר אצל החברה החרדית. הוא הסביר זאת בכך שצאצאים למשפחות חרדיות נוטים להיות עניים באופן חריג בלי קשר להכנסה של הוריהם. בחברה הערבית הוא מצא קשר חזק יותר מזה שבחברה היהודית בין הכנסת ההורים להכנסת הצאצאים, כלומר – מוביליות בין-דורית נמוכה יותר.

הלר השווה גם את הניידות הבין-דורית בין גברים ונשים בקבוצות אוכלוסייה שונות. הוא מצא כי בקרב יהודים לא-חרדים יש להכנסת נשים קשר חלש יותר עם הכנסת הוריהן לעומת הקשר המקביל בקרב גברים. עם זאת, דירוג ההכנסה של נשים יהודיות לא-חרדיות הוא נמוך בממוצע מזה של גברים, כך שהמוביליות הגבוהה הנמדדת אינה מעידה על תופעה חיובית מבחינה חברתית. הקשר הרופף יותר בין הכנסת ההורים ובנותיהם מוסבר בחלקו בהבדלים בתחומי התעסוקה של גברים ושל נשים, אשר משתקפים בשכר נמוך יותר, בממוצע, אצל נשים. אנו משערים כי תוצאות אלו יכולות להיות מוסברות גם על ידי הפערים בשעות העבודה בין גברים ונשים, כיוון שגברים נוטים לעבוד בהיקפי משרה גדולים יותר ולכן מרוויחים שכר גבוה יותר (ראו בהמשך, בסעיף "ניתוח לפי מגדר וקבוצות אוכלוסייה"). באוכלוסייה הערבית הלר מצא קשר חזק יותר בין הכנסות נשים להכנסות הוריהן, כלומר מוביליות נמדדת נמוכה יותר, שמוסברת על ידי שיעור תעסוקה נמוך בקרב נשים ערביות עניות. בקרב חרדים הוא מצא כי דירוג השכר של נשים חרדיות מהחציון התחתון גבוה יותר בממוצע ביחס לזה של גברים, ככל הנראה בשל שיעורי תעסוקה גבוהים יותר. ההשערה שלנו היא שהדבר נובע גם מכושר השתכרות גבוה יותר של נשים חרדיות, משום שנשים זוכות ללימודי ליבה בהיקף רחב יותר מגברים במגזר זה. נוסף על כך, ובניגוד לאלוני וקריל, הלר מצא

מוביליות נמוכה יותר בקרב עולים וצאצאי עולים, ובייחוד בקרב עולים מאפריקה ומברית המועצות לשעבר (אם כי הפערים אינם מובהקים). פערים אלו במוביליות לפי מוצא מוסברים על ידי ההבדלים בהשכלה ובציוני הבגרויות, והסבר אפשרי נוסף הוא שקשיי הגירה פוגעים בהישגי הילדים, אך לא במשפחות אמידות.

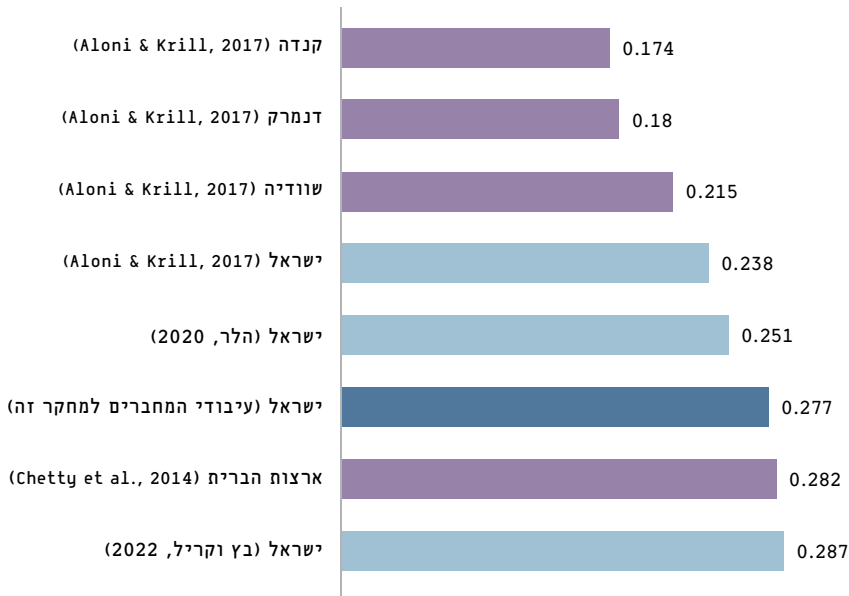
במחקר אחר שהתפרסם לאחרונה (בץ וקריל, 2022) נבדקה המוביליות כלפי מעלה בשכונות מגורים שונות בארץ, קרי נבדק אחוזון ההכנסה הממוצע של צאצאים למשפחות מהאחוזון ה-25 של התפלגות ההכנסות. ברמת המקרו, ההערכה הייתה שבין דירוג ההכנסה של הורים לדירוג ההכנסה של צאצאים יש מתאם של 0.287 (השכר של ילידי 1979-1983 בהיותם בגילים 28-36, לעומת השכר של הוריהם כאשר הצאצאים היו בגילים 20-24). נמצא גם כי ברמה המקומית השונות במוביליות בין אזורים גאוגרפיים גבוהה, וכך גם בין אזורים מאותו אשכול חברתי-כלכלי. בהשוואה בין רשויות יהודיות לא-חרדיות ובין רשויות ערביות או חרדיות נמצאה שונות רבה במוביליות בין קבוצות האוכלוסייה, נוסף על ההבדלים הגאוגרפיים בין אזורי המגורים שלהן. כך, היישוב הערבי שרמת המוביליות בו הייתה הגבוהה ביותר הפגין מוביליות דומה לחציון המוביליות ברשויות יהודיות לא-חרדיות, והמוביליות שנאמדה ברשויות חרדיות הייתה נמוכה אף יותר מזו שביישובים ערביים (שם).

לסיכום סקירת הספרות – נראה כי יש הטרוגניות רבה ברמת המוביליות הן בין מדינות (דוגמת המוביליות הנמוכה בארצות הברית, עם מתאם של 0.34, לעומת המוביליות הגבוהה בקנדה, עם מתאם של 0.174), והן בתוך מדינות, ובייחוד פער בין קבוצות אוכלוסייה בתוך המדינה, למשל הפער בין שחורים ולבנים בארצות הברית (השחורים מתאפיינים במוביליות נמוכה יותר) או הפער בין דוברי שפת הרוב והמיעוט בשווייץ (שבה קבוצות המיעוט נהנות ממוביליות גבוהה יותר, אף כי ההכנסות שלהן נמוכות יותר בממוצע).

לא מצאנו אחידות בממצאים בספרות המחקר בעניין רמת המוביליות הבין-דורית הצפויה בקרב קבוצות מיעוט – מקצת המחקרים הצביעו על מוביליות גבוהה יותר בקרב קבוצות מיעוט, ומקצתם הצביעו דווקא על מוביליות נמוכה יותר בקבוצות אלו. כך גם במחקר שנעשה על המוביליות בישראל: כאן חוקרים מסוימים זיהו מוביליות גבוהה יותר בקרב צאצאי עולים, ואחרים – נמוכה יותר. עם זאת, מרב המחקרים עלה כי המוביליות הבין-דורית שונה בין גברים לנשים בקבוצות מיעוט וכי למקום המגורים ולהשכלת הצאצאים השפעה גדולה על הצלחתם של הצאצאים בשוק העבודה, גם בבקרה על הכנסת הוריהם.

ראינו גם כי, ככלל, מחקרים חדשים יותר מצאו קשר חזק יותר בין הכנסת ההורים להכנסת צאצאיהם, שמבטא מוביליות חברתית נמוכה יותר (תרשים 2). הסיבה לכך, כפי שצוין, היא ככל הנראה שבסיס הנתונים המינהלי שנעשה זמין לחוקרים בישראל השתפר במרוצת השנים, ואיתו הצטמצמה ההטיה כלפי מטה באומדן המתאם בין הכנסת ההורים להכנסת צאצאיהם. ההסבר לכך ששיפור בבסיס הנתונים הוביל להבחנה בירידה במוביליות דווקא הוא שאמידת ההכנסה בגיל צעיר יותר ולפרק זמן קצר יותר מובילה לשונות גבוהה יותר בהכנסה הנאמדת. עקב ה"רעש" שמתווסף למודל מתרופף הקשר הנאמד בין הכנסת ההורים להכנסת הצאצאים, ונוצר מצג שווא שלפיו הצלחת הצאצאים אינה תלויה בהכנסת ההורים, קרי שהמוביליות החברתית גבוהה יותר ממה שהיא במציאות.

תרשים 2
המתאם בדירוג ההכנסה בין הורים לצאצאים,
לפי מחקרים בישראל ובעולם

הערה: לפירוט המתודולוגיה של מחקרי ההשוואה ראונספח 5.

ובקצרה: מחקרים חדשים המשתמשים בנתונים טובים יותר (גם מחקרנו זה) מוצאים כי המוביליות הבין־דורית בישראל אינה גבוהה כפי שהיה מקובל לחשוב. למעשה, היא דומה לזו שבארצות הברית ונמוכה בהשוואה בינלאומית.⁶

מחקרנו

במחקרנו זה אנו תורמים לספרות המחקר שנסקרה לעיל בכמה אופנים. ראשית, אנחנו בוחנים באיזו מידה השכלה מסבירה את המוביליות החברתית בקבוצות שונות בחברה ברמת פירוט חסרת תקדים – באמצעות פיקוח על רכישת הכשרה מקצועית ועל רמת ההשכלה של הצאצאים, ומתוך הבחנה בין מכללות, אוניברסיטאות, תחום לימוד ואיכות התואר. שנית, נוסף על בחינת המוביליות בחברה כולה, ובמגוון קבוצות אוכלוסייה, אנחנו בוחנים את המוביליות החברתית בתוך החברה היהודית הלא־חרדית אגב חלוקתה לתתי־קבוצות לפי מוצא ההורים והסבים. ולא זו בלבד אלא שאנו עושים זאת במודל חדש, שמתייחס גם למוצא האם (ולא רק למוצא האב, כמו בספרות הקיימת) ותוך סיווג צאצאים בעלי מוצא מעורב לקטגוריה נפרדת. גם ניתוח זה אנחנו בוחנים את תפקיד ההשכלה בהסבר המוביליות בכל קבוצה. יתרה מזו, אנחנו מנתחים גם את הקשר הבין־דורי בתעסוקה. הממצא: קשר חזק בין שיעור תעסוקת ההורים ובין תעסוקת צאצאיהם, עם שונות גדולה בין קבוצות ובפילוח לפי מגדר. ממצא זה עקבי עם הימצאותם של חסמים תרבותיים חזקים להשתלבותן של קבוצות אוכלוסייה חלשות בשוק העבודה.

6 מן האפשר שהתקדמות המחקר במדינות אחרות תוביל להערכות מחדשות כלפי מטה של המוביליות הבין־דורית גם בהן. לפירוט נוסף על הטיה באומדני מוביליות בין־דורית ראו Nybom & Stuhler, 2016.

מתודולוגיה: נתונים, אוכלוסיית מחקר והגדרות

כלי המחקר הראשי שלנו היה מאגר הנתונים של חדר המחקר של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס), הכולל גם נתונים ברמת הפרט.⁷ מאגר זה מחזיק נתוני השכלה מפורטים, בכללם ציוני בגרות ופסיכומטרי, סוגי הכשרות מקצועיות, מקצוע לימודים אקדמי, סמל התואר, סוג מוסד הלימודים, וכן נתוני שכר ותעסוקה לאורך זמן. נוסף על נתוני המאגר השתמשנו גם בנתונים שהתקבלו ממרשם האוכלוסין, ואלה אפשרו לנו לאמוד את המוביליות בשוק העבודה בסיווג לפי קבוצות אתניות וחברתיות ברמת פירוט שטרם נבחנה.

המידע על ההיסטוריה התעסוקתית וכן נתוני הכנסות מעבודה רצופים אפשר מעקב וניתוח של המוביליות הבין־דורית בישראל וכן זיהוי ההצלחות (או האי־הצלחות) מבחינת שכר ותעסוקה בקרב קבוצות האוכלוסייה בשוק העבודה הן במנוחים מוחלטים והן בהשוואה בין־דורית לשאר קבוצות האוכלוסייה.

כמו המצב בספרות מחקר קודמת על המוביליות בישראל, גם אנו מתייחסים למוביליות בהכנסה מעבודה, ולא מקצבאות או מהון, ולכן הממצאים משקפים את המוביליות בתוך שוק העבודה רק בקבוצת האנשים העובדים (הן בדור הצאצאים והן בדור ההורים). בפרק האחרון אנו בוחנים בנפרד את הקשר הבין־דורי בנטייה להשתייך לשוק העבודה.

7 זהות הפרט בחדר המחקר של הלמ"ס בדויה כדי לשמור על אנונימיות.

המודל

השתמשו בשני מודלים עיקריים. בתחילה בדקו את המתאם הגולמי בין דירוג ההכנסה משכר של ההורה והצאצא, בלי משתני בקרה נוספים (מודל 1). במודל 2 בדקו כיצד משתנה המתאם לאחר בקרה על משתני בקרה אחרים, העיקרי שבהם – השכלה, המשמשת במחקר זה פרוקסי (אמצעי זיהוי) להון האנושי של הצאצא (ראו בהמשך).

להלן:

- (1) משוואת הכנסת הצאצאים – מושפעת מהכנסת ההורים
- (2) משוואת השכלה של הצאצאים – מושפעת מהכנסת ההורים וממשתנים נוספים
- (3) הצבה של משוואת השכלת הצאצאים בתוך משוואת הכנסת הצאצאים

$$(1) R_c = \gamma_0 + \rho R_p + x\delta + u$$

$$(2) educ = \alpha_0 + \rho_e R_p + v$$

$$(3) R_c = \beta_0 + \rho_p R_p + \beta_2 educ + x\delta + u$$

$$= R_c = (\gamma_0 + \beta_2 \alpha_0) + (\rho_p + \beta_2 \rho_e) R_p + x\delta + \varepsilon$$

כאשר:

$$\varepsilon = u + \beta_2 v$$

כאשר משמיטים את משתנה השכלה מהמשוואה, אומדים את:

$$\rho_p + \beta_2 \rho_e \geq \rho_p$$

$educ$ – השכלת הצאצאים

α_0 – סיכוי בסיס להשכלה

ρ_e – מקדם הכנסת ההורים על השכלת הצאצאים

v – גורמים נוספים המשפיעים על רכישת השכלה בקרב צאצאים

R_p – דירוג הכנסת ההורים

R_c – דירוג הכנסת הצאצאים

ρ – ההשפעה הכוללת של דירוג הכנסת ההורים על הכנסת הצאצאים

ρ_p – השפעת דירוג הכנסת ההורים על דירוג הכנסת הצאצאים

שלא דרך ערוץ ההשכלה

β_2 – השפעת ההשכלה על דירוג הכנסת הצאצאים

δ – משתני בקרה נוספים

בניתוח האמידה של משוואת המודל המלא (3) מובלע הקשר בין הכנסת ההורים להשכלת הצאצאים (משוואה 2). לא אמדנו את המשוואה המייצגת קשר זה (משוואה 2) משום שמצאנו לנכון לייצג את השכלת הצאצא במשתנה קטגוריאלי – כדי לייצג את ההבדל המהותי בין סוגי מוסדות ותחומי לימוד (ראו בהמשך).

כאשר אומדים את המשוואה של דירוג הכנסת ההורים על דירוג הכנסת הצאצאים ומשמיטים את משתנה ההשכלה, המקדם המתקבל כולל את ההשפעה הישירה של הכנסת ההורים על הכנסת הצאצאים ואת ההשפעה העקיפה של הכנסת ההורים דרך ערוץ ההשכלה. כאשר אומדים את משוואות 1 ו-3 מוצאים כי ערוץ ההשכלה ($\beta_2\rho_e$) מסביר מעל למחצית מן הקשר הבין-דורי בהכנסה (ρ), חוץ מאשר בקרב חרדים, שהשכלה מסבירה אצלם רק 40% מהקשר.

אוכלוסיית המחקר

במחקר זה ביצענו מעקב רצוף אחר הכנסות מעבודה ורצף תעסוקתי בקרב ילידי 1977-1983 בהיותם בני 31-36 (תקופה רצופה של שש שנים), ולצד זה מעקב אחר הכנסות מעבודה ורצף תעסוקתי של הוריהם כשהצאצאים היו בגילים 18-22⁸ (למשך תקופה רצופה של חמש שנים).

8 צאצאים שאחד מהוריהם עבר את גיל 60 כשהם עצמם היו בני 22 הוחרגו מהניתוח בשביל לשמור על שכר הורים מייצג. החרגה זו הובילה לכך שבמדגם הליבה של המחקר הייתה האוכלוסייה היהודית האתיופית קטנה מכדי שנוכל לנתח אותה בנפרד משאר הקבוצות היהודיות, ולכן לא נמייחס אליהם קבוצת ניתוח נפרדת במחקר זה.

לוח 1
גודל המדגם, לפי שנתון ילודה, 1977-1983

שנת הלידה	גודל שנתון הילודה	אוכלוסיית הליבה: שני הוריים מתחת לגיל 60 (בתקופה הנסקרת)
1977	100,115	73,062
1978	98,448	72,579
1979	99,979	73,607
1980	101,731	76,162
1981	101,986	76,603
1982	105,152	78,656
1983	108,870	81,556
סך הכול	716,281	532,225

הערה: פרטים שנפטרו או עזבו את ישראל לפני גיל 36, או שעלו לישראל במהלך התקופה הנסקרת, וכן פרטים שאי-אפשר לשייכם לשני הוריים במאגר הנתונים אינם מופיעים בלוח זה.

הגיל הממוצע של האבות והאימהות בעת חישוב הכנסתם הוא 49 ו-46 (בהתאמה).⁹ 49% מאוכלוסיית המחקר הן נשים.

לוח 2
אוכלוסיית הליבה של המחקר: נתונים דמוגרפיים

ממוצע	סטטיית תקן
גיל האב כשהצאצא בגיל 20	48.9
גיל האם כשהצאצא בגיל 20	45.9
% הנשים במדגם	49.3

הערה: הכנסת ההורים חושבה כאשר הצאצאים היו בגילים 18-22.

9 גיל ההורים חושב בהיחוד הצאצאים בגיל 20.

ניתוח של המוביליות בהכנסות משוק העבודה נעשה, מטבע הדברים, רק על פרטים שהרוויחו כסף מעבודה כשכירים או כעצמאים על פי רישומי מס הכנסה ולפחות אחד מהוריהם בעל הכנסה חיובית מעבודה.¹⁰ מדובר ב-81% מאוכלוסיית הליבה. 19% הנותרים הוטררו מהניתוח משום שלא נרשמה עבורם הכנסה מעבודה בדור ההורים או הצאצאים, מלבד לניתוח בפרק המוביליות בתעסוקה, שבו הם מתווספים לניתוח (לוח 3).

לוח 3 אוכלוסיית הליבה של המחקר: קבוצות הכנסה

אוכלוסיית המחקר לפי פרקים	אחוז מהמדגם	מספר התצפיות	בעלי הכנסה חיובית
ניתוח מוביליות בין-דורית בישראל מוביליות בתעסוקה	81	429,859	לפחות הורה אחד+צאצא
			מתוכם:
	54	289,018	שני ההורים
	19	103,292	אב בלבד
	7	37,549	אם בלבד
מוביליות בתעסוקה	8	43,937	צאצא בלבד
	8	43,427	הורים בלבד (לפחות הורה אחד)
	3	15,002	ללא הכנסות
	100	532,225	גודל המדגם

הערות:

1. הורים שלא עבדו או שעבדו למשך שנה בלבד בתקופה הנסקרת, וכן צאצאים שלא עבדו או שעבדו עד לשנתיים בלבד בתקופה הנסקרת, לא נכללו בקבוצת הפרטים בעלי הכנסה חיובית.
2. באוכלוסיית המחקר בפרק "מוביליות בתעסוקה" נכללת גם אוכלוסיית בעלי הכנסה חיובית וגם האוכלוסיות ללא הכנסה (ובכללן המשפחות שרק הורה אחד או הצאצא בעלי הכנסה חיובית).

10 הכנסה חיובית לתקופה של לפחות שלוש שנים עבור הצאצאים ושנתיים עבור ההורים מתוך תקופות הסקירה.

הגדרות

חלוקה לקבוצות הכנסה

ברוב שלבי הניתוח התייחסנו לאחוזוני או לעשירוני ההכנסה, עם שתי קבוצות ייחוס – דור הצאצאים ודור ההורים. כלומר, שיוך של צאצא לעשירון הכנסה מסוים הוא ביחס לכלל הצאצאים בעלי הכנסה חיובית (בלי קשר להורים), ובדומה גם בקרב דור ההורים, המדורגים לפי הכנסת משק הבית (סכום הכנסת ההורים מהשנים שהייתה להם בהן הכנסה חיובית).

חלוקה לקבוצות אתניות וחברתיות

כדי לנתח את המוביליות הבין-דורית ואת הביצועים בשוק העבודה לפי קבוצות חילקנו את האוכלוסייה בישראל לארבע קבוצות אתניות וחברתיות: יהודים לא-חרדים (70% מהאוכלוסייה, כולל "אחרים"), ערבים מוסלמים (19% מהאוכלוסייה, כולל דרוזים¹¹), יהודים חרדים (9% מהאוכלוסייה; חרדי מוגדר לפי סיווג מוסד הלימודים של הילד) וערבים נוצרים (2% מהאוכלוסייה).¹²

בהמשך המחקר חילקנו את האוכלוסייה היהודית לפי מוצא אתני, לא כולל חרדים (ראו נספח 1).

11 הדרוזים במחקר זה אוחדו עם הערבים המוסלמים כיוון שמאפייניהם ודפוסי המוביליות שלהם התבררו כדומים, וכיוון שמדובר בקבוצה קטנה.

12 נציין כי ההורים סווגו על פי השיוך של הצאצא לקבוצת האוכלוסייה. לדוגמה, אם פרט זוהה כחרדי גם הוריו סווגו כחרדים.

לוח 4 התפלגות קבוצות האוכלוסייה

גודל האוכלוסייה	% מתוך כלל האוכלוסייה	
374,988	70	יהודים לא-חרדים
99,650	19	ערבים מוסלמים
48,277	9	יהודים חרדים
9,310	2	ערבים נוצרים
532,225	100	סך הכול

חלוקה לקבוצות השכלה

אחד הרכיבים העיקריים המשפיעים על ביצועיו של פרט בשוק העבודה הוא ההון האנושי (ובפרט רמת ההשכלה) שהוא רוכש במוסד להשכלה המשמשים אותו בעבודתו. השפעת ההשכלה על השכר מבטאת הן את התמורה לכישורים הרלוונטיים שנרכשו במהלך הלימודים והן את האיתות (signal) שיש בעצם הצלחתו של הפרט לקבל את התואר או התעודה ממוסד הלימודים.

אין בידינו הכלים לאמוד את התרומה של כל אחד מהרכיבים הללו לביצועים בשוק העבודה, ועם זאת אנו מניחים שמאפיינים כגון סוג המוסד והמקצוע הנלמד לתואר משפיעים כל אחד באופן אחר על ביצועים אלה – אם על ידי הקניית הון אנושי ואם בהיותם איתות (signal) ליכולות של הפרט. לפיכך חילקנו את בוגרי המוסדות האקדמיים לקבוצות לפי סוג המוסד האקדמי (אוניברסיטה או מכללה) וסוג מקצוע הלימודים.

את סוג מקצועות הלימוד חילקנו לשלוש קבוצות:

- (1) מקצועות STEM (מדע, מתמטיקה, טכנולוגיה, הנדסה), היי-טק ורפואה
- (2) מקצועות אחרים שבוגריהם קיבלו ציון פסיכומטרי גבוה (ולכן צפוי שישקף רמת יכולות גבוהה יחסית)
- (3) שאר המקצועות

בפרק 4 מוצג ניתוח התרומה של סוגי ההשכלה וההכשרה (להלן: ההון האנושי) למוביליות ולהצלחה בשוק העבודה. לצורך ניתוח זה חילקנו את הצאצאים באוכלוסיית המחקר ל-10 קבוצות השכלה:¹³

בוגרי אוניברסיטאות

- (1) בעלי תואר STEM (כולל מקצועות היי־טק ורופאים)
- (2) בעלי תארים המצריכים ציון פסיכומטרי גבוה (שאינם STEM)
- (3) שאר בעלי התארים

בוגרי מכללות

- (4) בעלי תואר STEM (כולל מקצועות היי־טק)
- (5) בעלי תארים המצריכים ציון פסיכומטרי גבוה (שאינם STEM)
- (6) שאר בעלי התארים

בוגרי הכשרות מקצועיות

- (7) בוגרי הכשרות מה"ט (המכון הממשלתי להכשרה טכנולוגית)
- (8) שאר בוגרי הכשרות מקצועיות

קבוצות השכלה אחרות

- (9) בעלי תעודות בגרות (שלא משתייכים לקבוצות האחרות)
- (10) תעודות אחרות (תיכונית / יסודית / ללא תעודה)

פרק 3

המוביליות הבין-דורית בישראל

3.1 ניתוח לפי קבוצות אוכלוסייה ראשיות

בפרק זה נבחן את הקשר שבין הכנסת ההורים להכנסת הצאצאים. ראשית נבדוק כיצד דירוג ההכנסה של פרטים מקבוצות אוכלוסייה שונות השתנה במעבר מדור ההורים לדור הצאצאים. כפי שנראה מייד, הפערים בין הקבוצות מצטמצמים בין הדורות, אך לא באותו הקצב ולא בכל המקרים. לאחר מכן נבחן את התפלגות ההכנסות המלאה (לפי עשירוני הכנסה) של דור ההורים מול דור הצאצאים בקבוצות האוכלוסייה הנבדקות. ניתוח זה ישפוך אור על מגמות ההשתלבות – ברמת קבוצות האוכלוסייה – בתעסוקה איכותית בשוק העבודה הישראלי.

לאחר מכן נעבור לבדיקת דירוג ההכנסה הצפוי של צאצא שנולד למשפחה בדירוג הכנסה מסוים – לא כיצד הקבוצה כולה מתפלגת בכל דור, אלא כיצד הצאצאים של עשירוני הכנסה ספציפיים מתפלגים. ניתוח זה יאפשר לנו להשוות את ההצלחה בשוק העבודה (מבחינת דירוג שכר) של צאצאים שנולדו לאותו דירוג הכנסה בקבוצות אוכלוסייה שונות. בדיקה זו תעלה כי גם בתוך אותם עשירוני הכנסת הורים יש פערים בדירוג ההכנסה בשוק העבודה של הצאצאים מקבוצות אוכלוסייה שונות.

כפי שצוין, פרק זה מתייחס לפרטים בעלי הכנסה חיובית בלבד.

לוח 5 התפלגות קבוצות האוכלוסייה בקרב בעלי הכנסה חיובית

גודל האוכלוסייה	% מתוך כלל האוכלוסייה	
336,100	78	יהודים לא-חרדים
56,827	13	ערבים מוסלמים
29,632	7	יהודים חרדים
7,300	2	ערבים נוצרים
429,859	100	סך הכול

הערה: מעניין לראות שבהשוואה ללוח 4, הכולל גם את הפרטים ללא הכנסות, הייצוג של האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית מתוך כלל האוכלוסייה בלוח זה גדול יותר "על חשבון" האוכלוסייה החרדית והערבית המוסלמית, שייצוגן קטן.

מוביליות לפי שיטת דירוג ההכנסות Rank-Rank

הדרך המקובלת להגדיר מוביליות חברתית בספרות הכלכלית היא היעדר מתאם בין הכנסות הורים להכנסות צאצאים. ככל שהכנסת ההורים מתואמת חזק יותר עם הכנסת צאצאיהם, כך המוביליות הנמדדת נמוכה יותר. אם המוביליות גבוהה, קבוצות באוכלוסייה נוטות להתקרב לממוצע האוכלוסייה מבחינת מקומן בהתפלגות ההכנסות על פני הדורות. זו גם אחת הדרכים הפשוטות להבין מהם מוביליות חברתית גבוהה ושוויון הזדמנויות בחברה באופן כללי. מוביליות גבוהה היא הנטייה של קבוצות למיניהן לסגת לממוצע ההכנסות ולהיעדר שימור בין-דורי ממשי של מקומן בהתפלגות ההכנסות. מוביליות נמוכה מעידה על קיומה של מלכודת עוני המונעת מצאצאים שגדלו בבית מעוט אמצעים להצליח בעצמם. בנוסף, התופעה שרק צאצאי הורים בעלי הכנסה גבוהה נהנים מהכנסה גבוהה משקפת מוביליות בין-דורית נמוכה.

ואכן, בתמונת המצב הכללית בישראל (לוח 6) אנו מזהים מתאם חיובי (0.27) בין עשירון ההכנסה של ההורה לעשירון ההכנסה של הצאצא,¹⁴ קשר חזק הדומה

14 ההבדל בין נתון זה לבין הנתון שהוצג בהשוואה הבינלאומית נובע מחלוקת האוכלוסייה לעשירוני הכנסה (בפרק זה) לעומת אחוזוני הכנסה (כפי שהוצג בפרק הקודם).

לזה שבארצות הברית ומעיד על מוביליות נמוכה. אך מתאם זה אינו מלא כמובן. כלומר, הצאצאים אינם משמרים באופן מלא את עשירון ההכנסה של הוריהם. לדוגמה, העשירון הממוצע בקרב צאצאים להורים בעשירון התחתון הוא 4.2, אבל ממוצע עשירון ההכנסה בקרב צאצאים להורים בעשירון העליון הוא 6.8. מכאן שיש נסיגה מסוימת לעבר הממוצע.

לוח 6

עשירון ההכנסה הממוצע של הצאצאים לעומת עשירון ההכנסה של ההורים

עשירון הצאצאים	עשירון ההורים
4.2	1
4.6	2
4.9	3
5.2	4
5.4	5
5.6	6
5.9	7
6.1	8
6.4	9
6.8	10

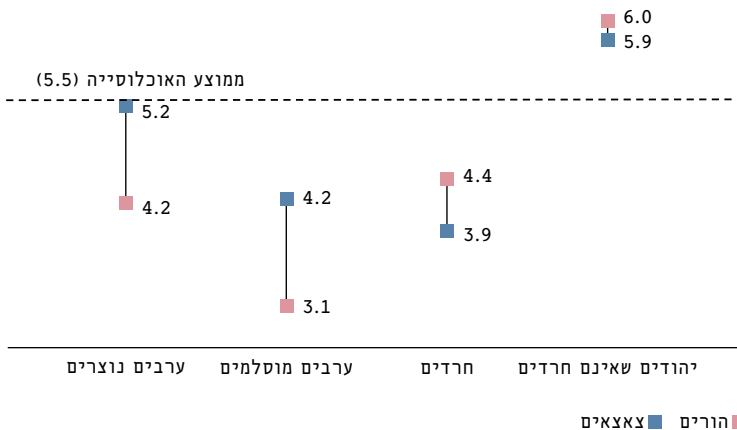
הערה: השיפוע הוא 0.274, כאשר R^2 עומד על 99%.

ניתוח של דירוגי ההכנסה הממוצעים לפי קבוצות אוכלוסייה (תרשים 3) מראה כי הן בדור ההורים והן בדור הצאצאים דירוג ההכנסה מעבודה של קבוצות המיעוט נמוך מזה של יהודים לא-חרדים: דירוגם הממוצע של ערבים מוסלמים הוא עשירון 3.1, של ערבים נוצרים – 4.2, של יהודים חרדים – 4.4 ושל יהודים לא-חרדים – 6.6. במעבר מדור ההורים לדור הצאצאים רוב האוכלוסייה בישראל, מלבד החרדים, מתקרבת במידה מסוימת לעבר חציון ההכנסות, אם כי האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית "שומרת על בלעדיות" מעל לעשירון האמצעי (הן בדור ההורים והן בדור הצאצאים).

בקרב הקבוצות הערביות נרשם שיפור ניכר במצב הכלכלי לעומת שאר האוכלוסייה. מצאנו שבקבוצות אלה הצאצאים מטפסים בעשירון הכנסה שלם ביחס לעשירון ההכנסה של הוריהם, אם כי קבוצות אלה עדיין נמצאות מתחת לעשירון האמצעי (והערבים המוסלמים עדיין רחוקים ממנו מאוד בהשוואה לערבים הנוצרים).

כאמור, דירוג ההכנסה מעבודה בקרב היהודים הלא-חרדים היה ונשאר טוב מזה של קבוצות אחרות. בדור הצאצאים דירוג היהודים הלא-חרדים מתקרב מעט לכיוון החציון (בעיקר כתוצאה משיפור כלכלי בחברה הערבית), אבל מדובר בשינוי קטן (מאיון אחד בלבד), שמסתיר בתוכו הטרוגניות מסוימת בין הקבוצות (ראו סעיף 3.2). לניתוח האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית לפי קבוצות). בקרב האוכלוסייה החרדית, לעומת זאת, מצאנו שדירוג ההכנסה הממוצע מעבודה בדור הצאצאים הוא 3.9 בלבד, ירידה של כמחצית העשירון לעומת דור ההורים. זה גם המגזר היחיד שהתרחק ממוצע האוכלוסייה. נזכיר כי הניתוח כולל אך ורק הורים וצאצאים עובדים; פרטים שאינם עובדים לא נכנסו לחישוב דירוג ההכנסה. ואם כך, לפנינו הרעה יחסית במצבם הכלכלי של חרדים **עובדים**, שייתכן שהיא משקפת מצב של עבודה חלקית אצלם והיעדר הון אנושי מתאים בקרבם לשוק העבודה.

חרשים 3 עשירון ממוצע בקרב הורים וצאצאים, לפי קבוצת אוכלוסייה

הערה: במקרה של שוויון מוחלט היה עשירון ההכנסה בקרב כלל הקבוצות 5.5. הימצאות מעל (או מתחת) ל-5.5 מלמדת על ייצוג יתר בעשירונים העליונים (או התחתונים).

כעת נבדוק מהו מצבם הממוצע של הצאצאים בהשוואה לעשירוני הכנסה נבחרים של הוריהם, ולא רק יחסית למצב הממוצע של הקבוצה כולה בדור ההורים. בדיקה זו תספק לנו תמונת מצב של השתמרות ההצלחה בשוק העבודה במשפחות בחברה הישראלית – באופן כללי, לפי השתייכות לקבוצות אוכלוסייה ומוצאים ובתוך כל קבוצה; ובמילים אחרות – עד כמה הכנסת הצאצאים מתואמת עם הכנסת הוריהם.

ראשית, כפי שמראה לוח 7, ניכרת נסיגה לממוצע גם בקבוצות אוכלוסייה דמוגרפיות. אומנם יש קשר חיובי בין עשירון הכנסת ההורים ובין עשירון הכנסת הצאצאים, אך צאצאי העשירונים הנמוכים במצב טוב, בממוצע, מהוריהם, וצאצאי העשירונים הגבוהים במצב טוב פחות. דפוס זה חוזר בכל קבוצות האוכלוסייה. עם זאת, בקרב הערבים המוסלמים, וגם, ובעיקר, אצל החרדים, מצב הצאצאים בכל עשירון הכנסת הורים הרבה פחות טוב ממצבם של יהודים לא-חרדים ושל ערבים נוצרים. בעניין זה אנו למדים כי הצאצאים של הורים עם ההכנסות הנמוכות ביותר בקרב קבוצות המיעוט הם במצב קשה בהרבה ממצבם של יהודים לא-חרדים שנולדו גם הם להורים עם הכנסות נמוכות. כלומר, המוביליות כלפי מעלה של צאצאים להורים עניים בקבוצות המיעוט נמוכה בהרבה מזו של קבוצת הרוב היהודית הלא-חרדית.

כשמתבוננים בתמונת מצב זו, חשוב לזכור שככלל, הייצוג של קבוצות אוכלוסייה בעשירוני ההכנסה אינו שווה. כך למשל, מצאנו כי בדור ההורים רק כשליש (33%) מהאוכלוסייה החרדית ורק 15% מהאוכלוסייה הערבית המוסלמית נמצאים בחציון העליון של התפלגות ההכנסות. לכן תמונת המצב של צאצאים להורים מהעשירונים התחתונים מייצגת את מצבם של רוב החרדים והערבים ואכן, העשירון הממוצע של צאצאי האוכלוסייה החרדית הוא 3.9 ושל הערבים המוסלמים – 4.2.

לוח 7
ממוצע עשירון צאצאים של עשירוני הורים נבחרים,
לפי קבוצות אוכלוסייה

יהודים לא-חרדים	ערבים נוצרים	ערבים מוסלמים	יהודים חרדים	עשירון הכנסה הורים
4.8	4.2	3.6	3.5	1
5.4	5.2	4.4	3.9	4
6.0	5.8	5.3	4.2	7
6.9	7.1	6.0	5.0	10
5.9	5.2	4.2	3.9	עשירון ממוצע

הערה: העשירוניים הנמוכים בקרב היהודים החרדים והערבים המוסלמים "מושכים כלפי מטה" את העשירון הממוצע של קבוצות אלה, מכיוון שרוב היהודים החרדים והערבים המוסלמים נמצאים בעשירוניים הללו (וכך גם להפך - בקרב היהודים הלא-חרדים).

עד כה בחנו את עשירון ההכנסה הממוצע של הצאצא בהינתן עשירון ההכנסה של הוריו. ואולם הממוצע אינו מגלה את התמונה של התפלגות ההכנסות משכר של צאצאי כל עשירון במלואה.

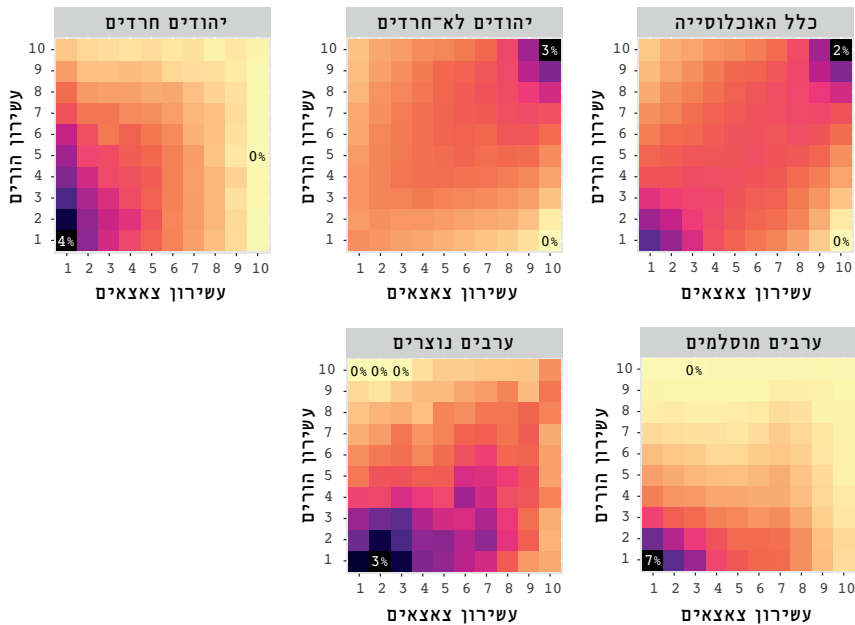
נתחיל בחינה זו באמצעות "מפות חום" (heatmaps) של התפלגות קבוצות אוכלוסייה על פני התפלגות ההכנסות. מפת חום היא מטריצה שהערכים שבתאים שלה מיוצגים בסולם צבעים. ככל שתאי המטריצה כהים יותר, כך השיעור מחברי קבוצה מסוימת באותה הצלבת עשירון הורים עם עשירון צאצאים גבוה יותר. סכימת כל ההצלבות מביאה את הסיכויים ל-100% מאותה אוכלוסייה. תרשימים אלו עונים לנו על השאלה מה הסיכויים של פרט אקראי מקבוצת אוכלוסייה מסוימת להימצא בכל הצלבה של עשירון הכנסת ההורים (ציר y) עם עשירון ההכנסה שלו עצמו (ציר x).¹⁵

תרשים 4 מראה כי ברמת האוכלוסייה כולה ניכרות רצפה ותקרה דביקות - צאצאי העשירון העליון נוטים להימצא בעשירוניים העליונים, וצאצאי העשירון התחתון נמצאים בשיעורים גבוהים בעשירוניים התחתונים. עבור צאצאי שאר

עשירוני ההכנסה ההתפלגות אחידה יותר: לצאצאים יש נטייה להימצא – בקירוב – בעשירוני ההכנסה הקרובים לאלה של הוריהם (כפי שמעיד האלכסון הראשי הכהה שעובר מהרבעון התחתון לעליון).

חרשים 4

מפת חום (heat map) של התפלגות עשירוני הורים וצאצאים, לפי קבוצות אוכלוסייה

הערות:

1. צבע כהה יותר = שיעור גבוה יותר מהאוכלוסייה; השיעור הגבוה ביותר והנמוך ביותר (0%) מסומנים במפורש.
2. לצורך הדגשת השונות בתוך כל קבוצה כויל סולם הצבעים של מפת החום מחדש עבור כל קבוצה. כך למשל, באוכלוסייה כולה הצבע הכהה ביותר מסמן ריכוז של 2% מהאוכלוסייה בתא מסוים, ואילו באוכלוסייה הערבית – ריכוז של 6%.
3. מטריצת עשירוני הכנסת ההורים בציר האנכי; עשירוני הכנסת הצאצאים בציר האופקי.

ואולם תמונת מצב זו של האוכלוסייה כולה מסתירה הבדל גדול בין קבוצות אוכלוסייה. בהשוואת האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית לאוכלוסייה הכללית מתברר כי יהודים לא-חרדים נוטים להתרכז בעשירונים הגבוהים הן בדור הצאצאים והן בדור ההורים, גם אם עדיין יש קשר בין הכנסת ההורים להכנסת הצאצאים בקבוצת אוכלוסייה זו.

בקרב קבוצות המיעוט תמונת המצב הפוכה: כ-7% מהאוכלוסייה הערבית המוסלמית נולדו לעשירון ההכנסה התחתון ונשארים בו, לעומת כ-2% באוכלוסייה הכללית וכ-1% בקרב יהודים לא-חרדים. כלומר, העוני של דור ההורים בחברה הערבית עודנו משתקף במידה רבה בדור הצאצאים. גם בקרב החרדים שיעור גבוה יחסית (4%) נולדים ונשארים בעשירון התחתון. אך ניכר כי לא רק צאצאי העשירונים הנמוכים בחברה החרדית מוצאים את עצמם בבגרותם בעשירון התחתון, אלא גם צאצאי עשירונים הביניים. הערבים הנוצרים מפגינים דפוס אחר משאר קבוצות המיעוט: אך שגם בקבוצה זו שיעור גבוה יחסית בדור הצאצאים נמצא בעשירונים התחתונים, הם מתפלגים באופן שוויוני יותר על פני עשירוני ההכנסה (בהתאמה גבוהה עם הכנסת ההורים). העוני בחברה הערבית ובחברה החרדית ניכר אפוא גם בדור הצאצאים, ובמידה רבה יותר מזו שבקרב היהודים הלא-חרדים.

ואולם האם צאצאי קבוצות מיעוט שנולדו למשפחה בדירוג הכנסות גבוה נהנים ממצב כלכלי דומה לזה של יהודים לא-חרדים באותו המצב?

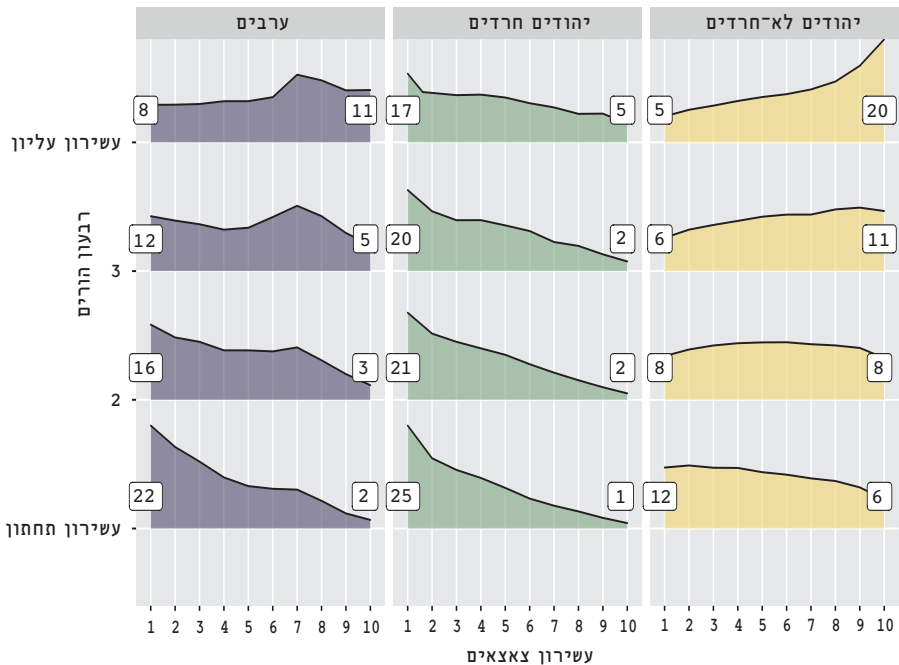
לפי תרשים 5 התשובה לכך היא לא. בתרשים מוצגות פונקציות הצפיפות של התפלגות על פני עשירוני ההכנסה של צאצאי כל רבעון הכנסה בדור ההורים. התרשים עונה לנו על השאלה מה הסיכויים של פרט שנולד לקבוצה ולרבעון הכנסה מסוימים להגיע לכל עשירון הכנסה. בחברה הערבית, לדוגמה, העשירון השכיח בקרב צאצאים להורים מהרבעון העליון הוא עשירון 7, אבל רק 11% מצאצאי הרבעון העליון מגיעים לעשירון העליון, לעומת 20% מצאצאי הרבעון העליון של יהודים לא-חרדים ורק 5% מצאצאי הרבעון העליון של חרדים. כאמור, בדור ההורים מעטים מהערבים ומהחרדים נמצאים ברבעון ההכנסות העליון, כך שתמונת מצב זו אינה מייצגת את מצבם של הערבים והחרדים ככלל, אלא רק את מצבם של המעטים שנולדו למשפחות בעלות הכנסה גבוהה.

התרשים מראה כי בקרב יהודים לא-חרדים שוויון ההזדמנויות הוא גבוה וההתפלגות אחידה יחסית. כלומר, התפלגות העשירונים העליונים והתחתונים

נוטה אומנם להתקבץ באותו דירוג הכנסה כמו ההורים, אבל ההסתברות מתחלקת בחלוקה רצופה על פני כל עקומת ההכנסות משכר, ותמונת המצב הכללית מעלה כי שוויון ההזדמנויות בקרב יהודים לא-חרדים, ככלל, הוא גבוה. אומנם, כפי שכבר ראינו, יש "תקרה דביקה" של ממש בקרב צאצאי הרבעון העליון, אך גם צאצאי משפחות בדירוג הכנסות נמוך מגיעים לדירוג הכנסה גבוה בשיעורים גבוהים יחסית לעומת קבוצות המיעוט. וכך, בזמן שבקרב יהודים לא-חרדים הסיכויים של צאצאי הרבעון התחתון להגיע לעשירון העליון הם כ-6%, בחברה החרדית הסיכויים לכך הם כ-1% ובחברה הערבית כ-2%.

תרשים 5

פונקציית ההתפלגות של עשירון ההכנסה של צאצאים לפי רבעון ההכנסה של הוריהם, לפי קבוצת אוכלוסייה (%)

הערה: הסיכוי להגיע לעשירון העליון והתחתון בכל קבוצה מסומן בלבן.

בקרב החרדים יש להתפלגות ההכנסה משכר של צאצאי כל הרבעונים נטייה בולטת לעשירונים הנמוכים. קרי, גם לצאצאי הרבעון העליון בהכנסות משכר בחברה החרדית סיכויים גבוהים להגיע לעשירון ההכנסות התחתון יותר מהסיכויים שלהם להגיע לכל עשירון הכנסה אחר. נטייה זו חריפה יותר בקרב צאצאים לרבעון התחתון בחברה החרדית, אך משותפת לכל רבעון הכנסת הורים מעבודה. ממצא זה מדאיג אף יותר לנוכח העובדה שפרטים שאינם עובדים כלל הוחרגו מקבוצת הניתוח. כלומר, גם צאצאים חרדים עובדים נוטים לעבוד בדירוג שכר נמוך יחסית לשאר האוכלוסייה, כנראה בשל היעדר המיומנויות הנדרשות בשוק העבודה.

גם בחברה הערבית מצבם של הצאצאים גרוע מזה של צאצאים יהודים לא-חרדים שנולדו לאותו דירוג הכנסה, אם כי המצב חמור פחות מן המצב בחברה החרדית. היות שדור ההורים באוכלוסייה הערבית הוא עני אף יותר מדור ההורים באוכלוסייה החרדית, מספרם של צאצאי הרבעון העליון מקבוצה זו הוא כמעט זניח בבחינת התפלגות ההכנסות כולה. צאצאי הרבעון התחתון נוטים להימצא בעשירון ההכנסות התחתון במידה רבה בהרבה מזו של יהודים לא-חרדים (סיכויים של 22% להגיע לעשירון התחתון לעומת 12% בלבד, בהתאמה). יתר על כן, מבחינה של התפלגות ההכנסה מעבודה של הצאצאים לחציון העליון מסתמנת "תקרת זכוכית" בחברה הערבית בסביבות עשירון 7. כך, בעוד בחברה היהודית הלא-חרדית צאצאי הרבעון העליון מתרכזים בעשירון ההכנסה העליון, צאצאי הרבעון העליון בחברה הערבית מתרכזים ברובם בעשירון 7 ו-8.

מוביליות לפי שיטת הייצוג באוכלוסייה

כעת נעבור לבחינת הייצוג של ההורים והצאצאים בכל קבוצת אוכלוסייה בעשירוני ההכנסה מעבודה. תרשים 6 מראה כיצד מיוצגת כל קבוצת אוכלוסייה בכל עשירון הכנסה, בדור ההורים (באדום) ובדור הצאצאים (בכחול). ציר x מתאר את העשירון וציר y את השיעור מחברי הקבוצה והדור שנמצאים באותו עשירון. בשחור מותווה קו ה-10%, המייצג מצב תאורטי של ייצוג אחיד בכל עשירוני ההכנסה. מדובר בייצוג על פני עשירוני ההכנסה של הקבוצה כולה, ולא של צאצאים לדירוג הכנסה זה או אחר בתוכה. לניתוח שבו מצב הצאצאים מותנה במצב ההורים ראו לעיל (לוח 7, תרשימים 4-5).

בקרב היהודים הלא-חרדים חלה ירידה בין דור ההורים לדור הצאצאים בייצוג החסר בעשירונים הנמוכים וירידה מסוימת בייצוג היתר בעשירוני ההכנסה הגבוהים – שתייהן משתקפות בקו הכחול (הצאצאים) הקרוב יותר לייצוג אחיד (של 10% בכל עשירון) ביחס לקו האדום (ההורים) הן בעשירונים הנמוכים והן בעשירונים הגבוהים. ההתקרבות לייצוג אחיד בכל עשירוני ההכנסה משקפת ירידה יחסית במצבם של היהודים הלא-חרדים. אנו מעריכים שמקורה בעיקר בשיפור במצבה היחסי של האוכלוסייה הערבית. למרות ההידרדרות היחסית המסוימת נותרה קבוצה זו גם בדור הצאצאים ברמות הכנסה גבוהות יחסית, עם ייצוג יתר בעשירוני ההכנסה הגבוהים וייצוג חסר בעשירוני ההכנסה הנמוכים.

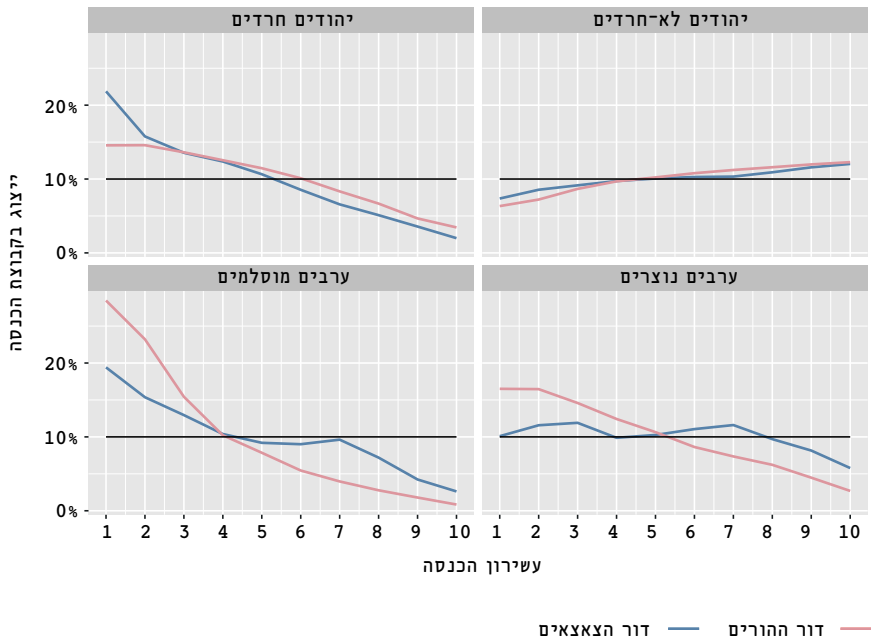
האוכלוסייה הערבית המוסלמית מתקרבת גם היא לייצוג אחיד בכל עשירוני ההכנסה, אך בניגוד ליהודים הלא-חרדים, שלהם ייצוג גבוה בעשירונים הגבוהים וייצוג נמוך בעשירונים הנמוכים, ערבים מוסלמים בדור ההורים הם עניים מאוד יחסית: מעל לרבע מהערבים המוסלמים נמצאו בדור ההורים בעשירון התחתון, ושיעורם בעשירון העליון זניח. בדור הצאצאים, לעומת זאת, שיעורם בעשירונים הנמוכים ירד, ובעשירונים הבינוניים, ובמידת-מה בעשירונים הגבוהים, עלה. עם זאת, הקבוצה הערבית המוסלמית עודנה ענייה יחסית – עם חמישית מדור הצאצאים בעשירון התחתון וייצוג חסר בעשירונים העליונים. העשירונים היחידים שהאוכלוסייה הערבית המוסלמית מיוצגת בהם באופן פרפורציונלי לגודלה הם עשירוני הביניים – 4-7.

גם מצבם של הערבים הנוצרים בשוק העבודה שהיה רע בדור ההורים, עם מעל ל-15% בעשירון התחתון וייצוג חסר בעשירונים העליונים, משתפר מאוד עם המעבר לדור הצאצאים, וכיום הם מיוצגים בכל עשירוני ההכנסה במידה שוויונית בהרבה, עם ייצוג חסר קל בעשירון העליון וייצוג יתר קל בעשירונים הנמוכים ובעשירונים 6 ו-7.

הקבוצה היחידה שמצבה היחסי בשוק העבודה הידרדר למרות שהיה רע יחסית עוד בדור ההורים היא הקבוצה החרדית. בדור ההורים נמצאו כ-15% מהחרדים בעשירון התחתון, עם ייצוג יתר דומה בכל העשירונים התחתונים. בדור הצאצאים כמעט רבע מהחרדים נמצאים בעשירון התחתון, עם ייצוג חסר חריף בחציון העליון.

כאמור, עם הקבוצות החלשות בדור ההורים, כלומר קבוצות עם ייצוג יתר בעשירוני ההכנסה הנמוכים, נמנים החרדים, הערבים המוסלמים והערבים הנוצרים. כפי שראינו, אצל החרדים הידרדר דירוג ההכנסה של הצאצאים לעומת זה של הוריהם, עם ייצוג חזק יותר בעשירוני ההכנסה הנמוכים. לעומתם, המצב הכלכלי של הקבוצות הערביות בהשוואה לכלל האוכלוסייה רשם שיפור, בעיקר אצל הערבים הנוצרים.

תרשים 6 התפלגות האוכלוסייה לפי עשירוני הכנסה

הערה: הקווים השחורים בקו ה-10% מסמלים שוויון מלא בין הקבוצות. כלומר, אילו כל קבוצות האוכלוסייה היו מיוצגות בעשירוני ההכנסה לאורך הקו השחור, היה אפשר להסיק כי בשוק העבודה הישראלי מתקיים שוויון מלא בהכנסה. חריגה מהקו כלפי מעלה משמעה ייצוג יתר באותו עשירון, וחריגה כלפי מטה – ייצוג חסר.

מוביליות לפי שיטת קיבעון וניידות בשוק העבודה: ניתוח בין-דורי ברבעוני הכנסה נבחרים

מקובל לאמוד (אי-)מוביליות בין-דורית כקשר לינארי בין הכנסות ההורים להכנסות צאצאיהם (Aloni & Krill, 2017; Chetty et al., 2014). שיטה זו מסבירה היטב את הקשר בין הורים לצאצאים ברמת המקרו. עם זאת, עבור הורים בתחתית ובפסגת התפלגות ההכנסות ניכר כי המודל הלינארי פשטני מדי. אף שאיננו מציעים כאן מודל תאורטי, נראה להלן כי בישראל יש "מלכודת עוני" ממשית שהמודל הלינארי אינו מסוגל לתאר היטב, בייחוד בקבוצות מיעוט. בד בבד יש כמובן "מלכודת עושר" מקבילה בקרב יהודים לא-חרדים.¹⁶

בסעיף זה נתייחס לארבע סוגיות עיקריות הקשורות לקיבעון או לניידות של פרטים כאשר מביאים בחשבון את הביצועים של הוריהם בשוק העבודה. ראשית נתייחס לסיכוייו של פרט להימצא באותה קבוצת הכנסה של הוריו, בין שמדובר בהכנסות גבוהות ("תקרה דביקה") ובין שמדובר בהכנסות נמוכות ("רצפה דביקה"), שכן המצב שפרטים נשארים במצב כלכלי ירוד כמו הוריהם עשוי להעיד על קיומה של מלכודת עוני.

נתייחס גם ליכולת של פרטים להתנייד מרצפת התפלגות ההכנסות לתקרת ההתפלגות, וכן לתופעה של "מאיגרא רמא לבירא עמיקתא", דהיינו צאצאים עם הכנסות נמוכות להורים עם הכנסות גבוהות. כפי שנראה, היחלצות מעוני נפוצה יותר בקרב יהודים לא-חרדים, והידרדרות לעוני – בקרב קבוצות מיעוט.

ברמת כלל האוכלוסייה בישראל, סיכוייו של פרט שנולד לרבעון התחתון להגיע אליו בעצמו הם 36%, גבוה במעט מהממוצע ב-OECD. סיכוייהם של צאצאי הרבעון העליון להגיע לרבעון העליון בעצמם הם 40% (נמוך מהממוצע ב-OECD (תרשים 1 ולוח 8).¹⁷

16 לפירוט נוסף ראו Cholli & Durlauf, 2022.

17 חוקרים מ-OECD עשו את הניתוח לשכר האבות והבנים בלבד בשל מגבלות נתונים. במחקר זה אנחנו מנתחים את דירוג ההכנסה הכולל של משק הבית שבו גדלו הצאצאים (גברים ונשים). לצורך השוואה נכונה ל-OECD מוצגים להלן בלוח 9 הסיכויים להישאר בעשירון העליון או התחתון ביחס לדירוג הכנסת האב בלבד (בדומה למחקר של OECD) וביחס להכנסת משק הבית (שאותה ננתח בהמשך בפירוט לפי קבוצות אוכלוסייה).

לוח 8
קיבעון בין-דורי בהכנסות בישראל לעומת ממוצע ה-OECD (%)

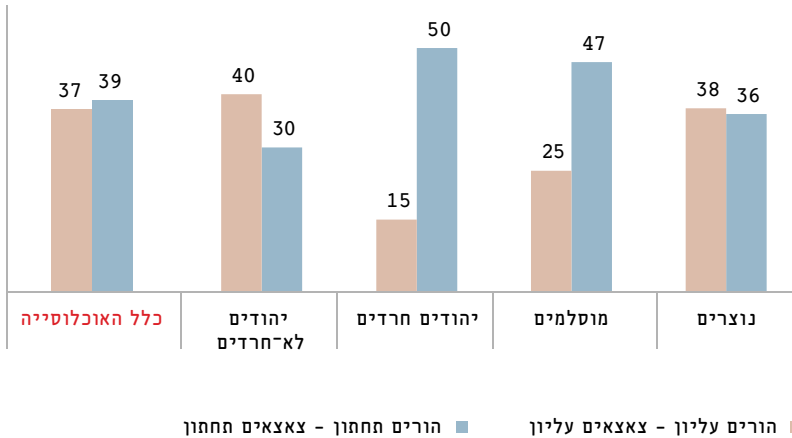
הסיכויים להישאר ברבעון עליון	הסיכויים להישאר ברבעון תחתון	קבוצת הניתוח
42	31	OECD - אבות לבנים בלבד
40	36	ישראל - אבות לבנים בלבד
39	37	ישראל - כלל האוכלוסייה

ואולם התבוננות בקבוצות האוכלוסייה מלמדת שהתמונה משתנה בין הקבוצות. הממצאים מלמדים ש-50% מהחרדים שנולדו להורים ברבעון התחתון נשארו אף הם ברבעון התחתון, לעומת 47% מהערבים המוסלמים, 36% מהערבים הנוצרים ו-30% מהיהודים הלא-חרדים. ברור אפוא כי מלכודת העוני מתקיימת בעיקר בקרב חרדים וערבים מוסלמים.

מנגד, 15% בלבד מהחרדים שנולדו להורים ברבעון העליון נמצאים אף הם ברבעון העליון, לעומת 25% מהערבים המוסלמים, 38% מהערבים הנוצרים ו-40% מהיהודים הלא-חרדים. ממצא זה מלמד שחרדים וערבים מוסלמים אינם מצליחים לשמר את המעמד הכלכלי הגבוה של הוריהם, ובייחוד יחסית ליהודים לא-חרדים וערבים נוצרים.

תרשים 7

הסיכויים לקבל דירוג זהה לדירוג ההורים, רבעון תחתון ורבעון עליון, לפי הכנסת משק הבית (%)

הערה: ההגדרה שלנו שונה מזו של OECD (ראו בהערה 20).

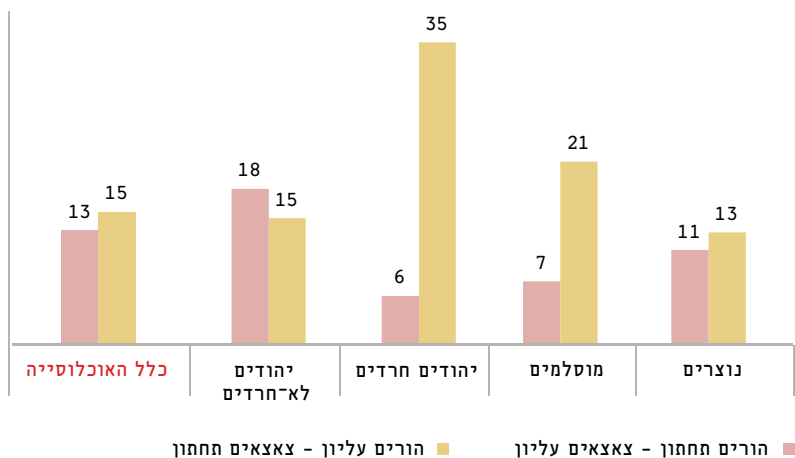
ניתוח של המגמות ההפוכות, דהיינו סיכויי של אדם להימצא ברבעון ההופכי לזה של הוריו, מלמד כי 13% מהצאצאים להורים ברבעון התחתון נמצאים ברבעון ההכנסה העליון. מנגד, 15% מהצאצאים להורים ברבעון העליון נמצאים ברבעון התחתון.

בחינת הקבוצות השונות מלמדת כי גם חרדים שנולדו להורים בעלי הכנסות גבוהות הם במצב גרוע יותר בשוק העבודה יחסית לקבוצות אחרות. וכך, 35% מהצאצאים החרדים להורים חרדים ברבעון העליון נמצאים ברבעון התחתון. שיעור זה גבוה בהרבה משאר קבוצות האוכלוסייה: 21% בקרב ערבים מוסלמים, 15% בקרב יהודים לא-חרדים ו-13% בקרב ערבים נוצרים. נראה שמשפחות אמידות יחסית בקרב החרדים אינן נוטות לכוון את ילדיהן לרכוש השכלה המשפרת את כושר השתכרותם בעתיד.

עוד מלמדים הנתונים כי 6% מהחרדים להורים חרדים ברבעון התחתון מצליחים להגיע לרבעון העליון, שיעור דומה לזה שבקרב ערבים מוסלמים (7%) ונמוך בהרבה מיהודים לא-חרדים (18%). בקרב ערבים נוצרים שיעור זה מעט גבוה יותר (11%).

אם כן, המוביליות כלפי מעלה בשוק העבודה בקרב יהודים לא-חרדים גבוהה בהרבה מזו של האוכלוסייה החרדית והאוכלוסייה הערבית המוסלמית – שתי קבוצות אוכלוסייה שהמוביליות כלפי מעלה נמוכה אצלן במיוחד.

תרשים 8
סיכויי הצאצאים להימצא ברבעונים הפוכים מהוריהם,
רבעון תחתון ורבעון עליון

ניתוח לפי מגדר וקבוצות אוכלוסייה

לאחר שהשוונו את הקיבעון ואת הניידות בין רבעוני הכנסה בקבוצות אוכלוסייה שונות, נרחיב כעת ניתוח זה גם לסיכויים המקבילים של נשים וגברים

בקבוצות שונות. אך לפני כן – כמה הסתייגויות: ראשית, חשוב לזכור כי אנו בודקים את ההצלחה של הצאצא (במונחי דירוג הכנסה) יחסית להכנסות של כל שאר דור הצאצאים ברמת הפרט. בדור ההורים, לעומת זאת, אנחנו בודקים את דירוג ההכנסה של משק הבית, קרי דירוג סכום ההכנסות של האב והאם יחד. משמעות הדבר היא שבחלק מהמקרים נראה כי נשים הצליחו פחות בשוק העבודה מהוריהן, אך לא בהכרח יותר מאימן או מנשים אחרות בשוק העבודה. כתוצאה מכך השוואה של סיכויי ההצלחה בשוק העבודה (במונחי דירוג הכנסה) של גברים לאלו של נשים תופסת בעיקר את הפערים בין גברים ונשים בשוק העבודה, אבל רק בחלק קטן את המגמות בהורשת הצלחה בשוק העבודה מההורים לצאצאים. עם זאת, השוואה של נשים מקבוצה אחת לנשים בקבוצה אחרת (ובאותו האופן לגברים) מאפשרת לבחון באיזו מידה קבוצות אוכלוסייה מצליחות לשפר את מעמדן זו ביחס לזו. ההשוואה תמפה בכך את אופיים של הפערים בשוק העבודה במקומות שונים בהתפלגות ההכנסות.

שנית, הניתוח רלוונטי לאנשים עובדים. לכן הקיבעון והניידות המתוארים נוגעים למצב בתוך שוק העבודה, ולא לעצם הנטייה להשתייך לשוק העבודה. הבחנה זו חשובה כפליים בעת ניתוח השינוי במצבן של נשים, כיוון ששיעורי התעסוקה שלהן הם נמוכים יותר. לניתוח הנטייה להימצא בשוק העבודה בקרב גברים ונשים בקבוצות שונות ובין הדורות ראו בפרק התעסוקה.

תחת הסייגים הללו ניתן לראות בניתוח של הקיבעון והניידות של כלל האוכלוסייה בישראל לפי מגדר (תרשים 9) כי גברים מצליחים להישאר ברבעון העליון בשיעורים גבוהים בהרבה מנשים. עוד ניתן לראות כי נשים נתונות במידה מסוימת במלכודת עוני, שכלל הנראה נובעת משיעורים גבוהים של תעסוקה חלקית (ראו נספח 3 לפירוט שעות העבודה הממוצעות לגברים ונשים) ומעבודה בענפים בשכר נמוך.¹⁸ 48% מהנשים שנולדו להורים ברבעון התחתון נשארות אף

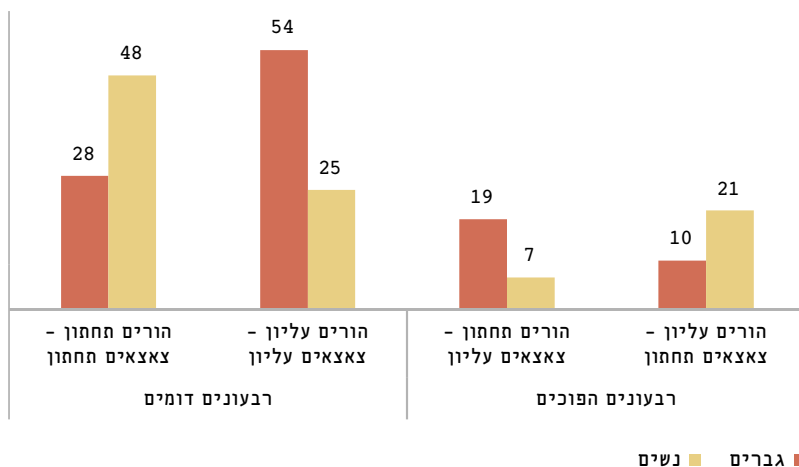
18 חשוב לציין כי הנתונים המינהליים אינם משקפים את הפערים בשעות העבודה בין נשים וגברים, ולכן סביר כי חלק מפערי השכר בין נשים וגברים שמצאנו נובעים מהשיעור הגבוה יחסית של נשים שעובדות במשרה חלקית ובשעות עבודה פחותות. מכאן שצריך להיזהר מלפרש את המוביליות הנמוכה שעולה מהניתוח כתוצאה של אפליה ישירה בשוק העבודה. נמצא, למשל, כי כ-57% מפערי השכר בין גברים לנשים מוסברים על ידי שעות העבודה, ו-14% נוספים על ידי משלח יד וענף עבודה (פוקס, 2016). מכאן שמלכודת העוני שאנחנו מזהים באשר להכנסת נשים מעבודה לא בהכרח נובעת מאפליה בשכר.

הן ברבעון התחתון, לעומת 28% מהגברים. באשר לצאצאים שהוריהם ברבעון העליון – רק רבע מהנשים נשארות ברבעון העליון בדומה להוריהן, לעומת 54% מהגברים.

הניתוח של רבעונים הפוכים מלמד כי 7% מהנשים שהוריהן ברבעון התחתון נמצאות ברבעון העליון, לעומת 19% מהגברים. לעומת זאת, 21% מהנשים שהוריהן ברבעון העליון נמצאות ברבעון התחתון, לעומת 10% מהגברים. במילים אחרות, הפערים בין גברים לנשים בשוק העבודה מתבטאים גם בדינמיקת המוביליות החברתית הנמדדת של הקיבוען והניידות ברבעוני הכנסה במעבר הבין-דורי.

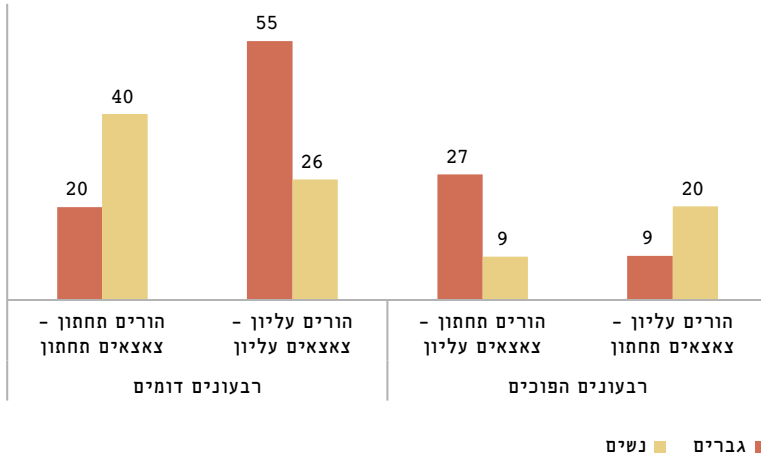
תרשים 9

מוביליות בקרב כלל האוכלוסייה, לפי מגדר (%)

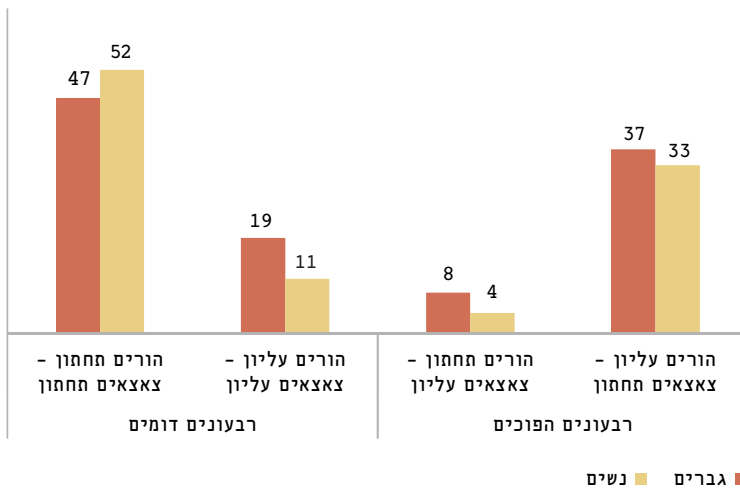

תרשים 10
מוביליות לפי מגדר (%)

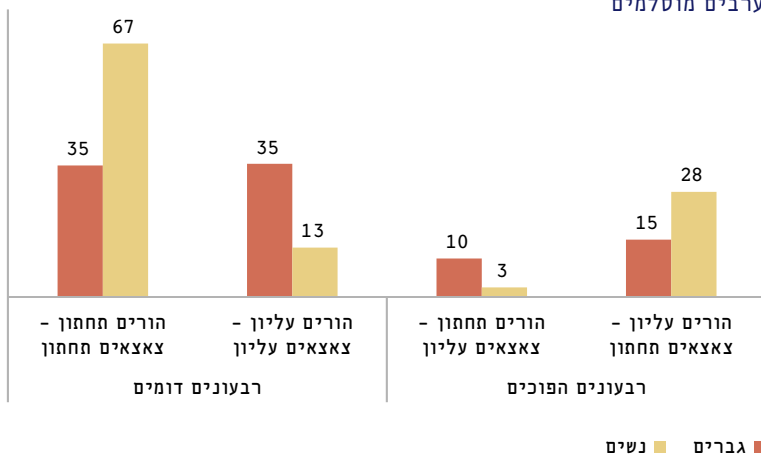
יהודים לא-חרדים

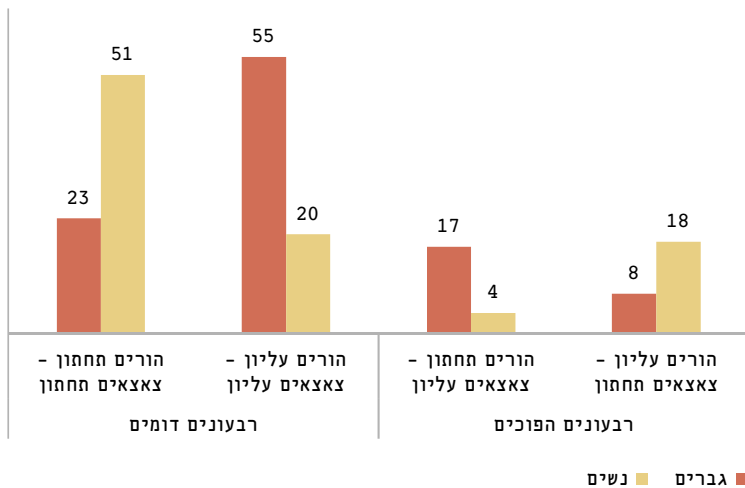
יהודים חרדים

ערבים מוסלמים

ערבים נוצרים

עולה אפוא כי הפערים בין גברים ונשים בשוק העבודה משתקפים גם בנטייה של הצאצאים להצליח בשוק העבודה יותר (או פחות) מהוריהם. הפירוק לקבוצות אוכלוסייה (תרשים 10) מלמד כי גברים יהודים לא-חרדים שומרים על מעמד ברבעון העליון יותר מגברים מקבוצות אחרות וכי גברים חרדים נוטים להישאר ברבעון התחתון יותר מגברים אחרים. מכל הקבוצות, מלכודת העוני החריפה ביותר היא זו המאפיינת נשים ערביות מוסלמיות, וחמור מזה – כאשר ההשוואה נעשית על נשים עובדות, אף כי באופן כללי נשים נוטות להישאר ברבעון התחתון יותר מגברים, בכל קבוצות האוכלוסייה. מהשוואה לסקרי כוח אדם ולמחקר קודם בתחום עולה כי פערים אלו מוסברים לפחות חלקית על ידי היקף המשרה ותחומי העבודה של גברים ונשים.

לסיכום, הניתוח לפי מגדר מלמד, ככלל, שסיכוייהן של נשים לשמר את ההכנסה הגבוהה יותר של הוריהן נמוכים יחסית לאלה של גברים, וסיכוייהן לעלות במדרג מהכנסה נמוכה של ההורים לרמות הכנסה גבוהות יחסית נמוכים מאוד לעומת סיכוייהם של הגברים. ועוד: סיכוייהן של נשים להישאר ברמת ההכנסה הנמוכה של הוריהן גבוהים מאוד (כמעט מחצית בכלל האוכלוסייה, לעומת 28% בקרב הגברים). פערים אלו בין גברים ונשים גדולים במיוחד בקבוצות המיעוט. חשוב להדגיש שהתוצאות הללו משקפות לא רק את הקשר בין הכנסת ההורים להכנסת הצאצאים, אלא גם את העובדה ששכרן של נשים נוטה להיות נמוך יותר, בגלל שעות עבודה פחותות ותעסוקה במסלולי יד ובענפים המתאפיינים בשכר נמוך יחסית. לוח 14 להלן מראה כי גם כשמפקחים על רמת ההשכלה (אך לא על שעות העבודה, שעליהן אינו נתונים), דירוג השכר של נשים נמוך ב-14.4 נקודות האחוז במוצע מזה של גברים, וגם התשואה מהשכלתן, עבור רוב קבוצות ההשכלה, נמוכה מזו שגברים מקבלים.

3.2 ניתוח האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית

שיעורה של האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית הוא 78% מכלל בעלי ההכנסה החיובית במדגם. בחלק זה נסקור את המוביליות החברתית בקרב ארבע קבוצות אתניות המרכיבות אוכלוסייה זו, המוגדרות לפי המוצא של רוב הסבים של

הצאצאים:¹⁹ מזרחים²⁰ (40% מהאוכלוסייה היהודית הלא-חרדית) אשכנזים²¹ (20%) יוצאי ברית המועצות לשעבר (15%) וצאצאים של זוגות "מעורבים" (24%).²² חלוקה זו היא ייחודית במחקר מכיוון שהיא מסווגת את מוצא הפרט הן לפי מוצא האב והן לפי מוצא האם, והיא עושה זאת גם עבור ילידי ישראל שמוצא הוריהם וסביהם מחוצה לה. משום כך היא מאפשרת להימנע מההנחה שמוצא האב הוא שקובע את שיוכו הסוציולוגי של הפרט ומספקת בסיס עובדתי לדיון על פערים כלכליים ובין-דוריים בין קבוצות מוצא בחברה היהודית הלא-חרדית.

לוח 9 התפלגות האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית בקרב בעלי הכנסה חיובית, לפי מוצא

גודל האוכלוסייה	% מתוך האוכלוסייה	
136,054	40	מזרחים
82,193	24	מוצא מעורב
68,195	20	אשכנזים
49,658	15	יוצאי ברית המועצות לשעבר
336,100	100	סך הכול

הערה: ההורים בקבוצת "צאצאים לזוגות מעורבים" משתייכים כל אחד לאחת מהקבוצות האתניות האחרות (מזרחים, אשכנזים, יוצאי ברית המועצות לשעבר). לקבוצה זו שויכו צאצאים לזוגות שבהם כל הורה משויך לקבוצה אתנית אחרת.

19 לפירוט על השיטה לחלוקת הפרטים לקבוצות אתניות ראו נספח 1.

20 יוצאי מדינות אסיה ואפריקה (מלבד דרום אפריקה). נציין כי לא ניתחנו באופן פרטני את אוכלוסיית יוצאי אתיופיה אלא הכללנו אותם בתוך קבוצת יוצאי אפריקה ואסיה. גיל האב בקרב רבים מיוצאי אתיופיה בתקופת הסקר היה מעל 60 (כ-75%), וניתוח פרטני של יוצאי אתיופיה בקבוצה הקטנה יותר לא הוביל לתוצאות מובהקות (קבוצה של כאלפיים אנשים).

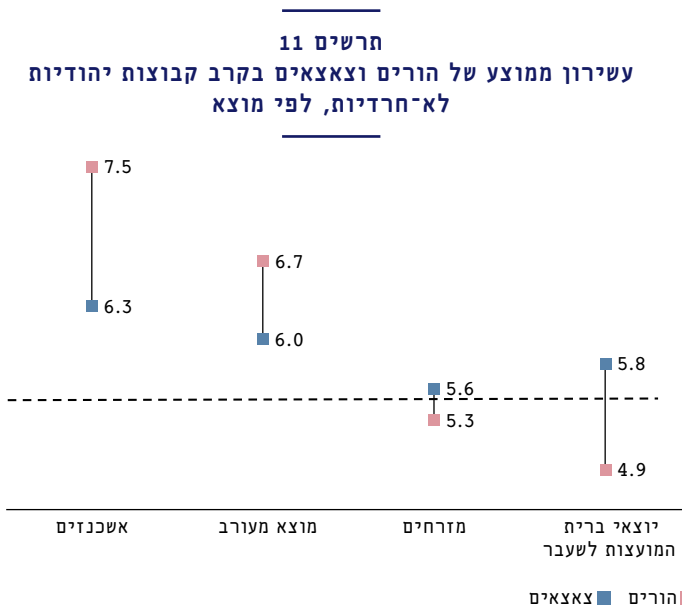
21 יוצאי מדינות אמריקה-אירופה, אוקייניה ודרום אפריקה.

22 כולל "צברים", פרטים שרוב סביהם הם ילידי ישראל.

למרות הדמיון היחסי בין הקבוצות היהודיות הלא-חרדיות יש ביניהן הבדלים, ואלו רלוונטיים במיוחד לדיון הציבורי במוביליות בין-דורית, ולכן הנתונים שיוצגו בחלק זה יהיו מוגבלים לאוכלוסייה היהודית הלא-חרדית. התפלגות ההכנסות תיעשה לאוכלוסייה הכללית בישראל.

מוביליות לפי שיטת דירוג ההכנסות Rank-Rank

תרשים 11 מלמד על מצב כלכלי טוב מאוד (כמעט בלעדי) בקרב האשכנזים בדור ההורים. העשירון הממוצע בקרב מזרחים ויוצאי ברית המועצות לשעבר בדור ההורים, לעומת זאת, נמצא מעט מתחת לממוצע של כלל האוכלוסייה. כפי שתוארנו קודם, האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית מתקרבת לממוצע האוכלוסייה. כך, הניתוח לפי קבוצות מראה ירידה אצל האשכנזים בכ-1.2 עשירונים ועלייה בקרב יוצאי ברית המועצות לשעבר בכ-0.9 עשירונים ובקרב מזרחים בכ-0.3 (קבוצות ש"עברו" את ממוצע ההכנסות הכללי בישראל בדור הצאצאים).

הערה: במקרה של שוויון מוחלט היה עשירון ההכנסה בקרב כלל הקבוצות 5.5. הימצאות מעל (או מתחת) ל-5.5 מלמדת על ייצוג יתר בעשירונים העליונים (או התחתונים).

מבדיקה של עשירון ההכנסה הממוצע של צאצאי הקבוצות היהודיות הלא־חרדיות לפי עשירוני הכנסה נבחרים של הוריהם (תרשים 11) עולות מסקנות מעניינות. ראשית, הכנסתן של כלל הקבוצות היהודיות טובה וגבוהה מהממוצע: האשכנזים "מובילים" ואחריהם (בסדר יורד) הורים וצאצאים ממוצא מעורב, יוצאי ברית המועצות לשעבר ומזרחים, שממוצע ההכנסה שלהם דומה לממוצע בכלל האוכלוסייה. הפער בין קבוצת האשכנזים וקבוצת המזרחים עומד בדור ההורים, בממוצע, על 2.2 עשירוני הכנסה ויורד בדור הצאצאים ב־1 עשירון לפחות.

שנית, הכנסת הצאצאים מתואמת עם מוצאם גם כאשר מביאים בחשבון את עשירון ההכנסה של הוריהם, אף כי גם פערים אלו קטנים יחסית: בעוד צאצאי העשירון התחתון נמצאים, בממוצע, בעשירון 4.8 (לוח 10), צאצאים אשכנזים מעשירון זה נמצאים, בממוצע, בעשירון 5.3. כלומר, הצאצאים של ההורים האשכנזים העניים ביותר הצליחו לשפר את מצבם יותר מהצאצאים בקבוצות אחרות. משמע, המוביליות שלהם כלפי מעלה חזקה יותר מזו של הקבוצות האחרות.

באשר למוביליות כלפי מטה של צאצאים להורים בעלי הכנסה גבוהה – בכל הקבוצות צאצאים של הורים מהעשירון העליון יורדים, בממוצע, לעשירון 6.8–6.9, מלבד עולי ברית המועצות לשעבר.

בקרב יוצאי ברית המועצות לשעבר התמונה מורכבת: בעוד צאצאי המשפחות המבוססות שומרים על מעמדם יותר מצאצאי הקבוצות האחרות, הצאצאים של עולים עניים מתקשים להיחלץ ממצבם. כך, צאצאי העשירונים התחתונים של יוצאי ברית המועצות לשעבר עולים רק במעט על הממוצע בקרב צאצאי היהודים הלא־חרדים, ואילו צאצאי עשירונים 5 ומעלה משמרים את מעמדם בעשירונים הגבוהים יותר מכל קבוצה יהודית לא־חרדית אחרת. צאצאי העשירון העליון בקרב יוצאי ברית המועצות לשעבר מגיעים, בממוצע, לעשירון 7.3 (כחצי עשירון מעל לממוצע צאצאי עשירון 10 בקבוצות האחרות). נתון זה משקף יכולת גבוהה מאוד לשימור מצבם בשוק העבודה בין דור ההורים והצאצאים ומתיישב עם אחדים מהמחקרים האחרים שמצאו שיפור של ממש במצבם הכלכלי של צאצאי מהגרים לעומת הוריהם. הסבר טוב במיוחד לדפוס זה מציע כי קשיי העלייה מובילים להישגים נמוכים יותר של צאצאי העולים בקרב משפחות עניות, אך לא בקרב משפחות אמידות (הלר, 2020).

בקרב בעלי המוצא המעורב ניכר כי דור הצאצאים דומה מאוד לממוצע היהודים הלא-חרדים, מעט נמוך יותר מהממוצע בעשירונים הגבוהים ביותר, ובסך הכול במצב מעט טוב יותר מממוצע היהודים הלא-חרדים. נראה כי צאצאי נישואים בין קבוצות נמצאים ברמת הכנסה קרובה לממוצע של שאר היהודים הלא-חרדים.

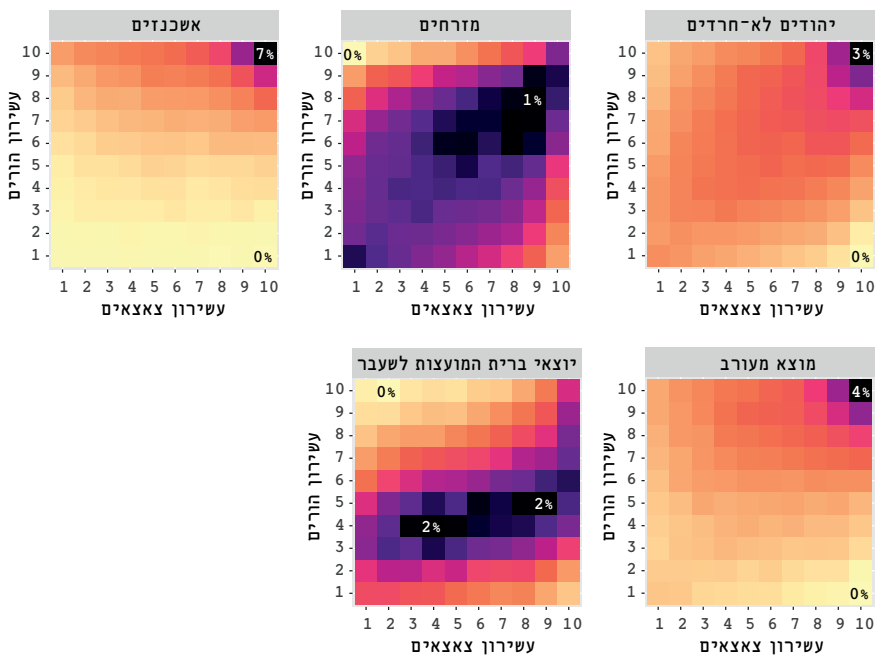
לוח 10
ממוצע עשירון צאצאים בקבוצות יהודיות לא-חרדיות,
לפי עשירוני הורים נבחרים ומוצא

עשירון הכנסה הורים	מזרחים	יוצאי ברית המועצות לשעבר	מוצא מעורב	אשכנזים	יהודים לא-חרדים: סך הכול
1	4.7	4.7	4.9	5.3	4.8
4	5.3	5.5	5.6	5.8	5.4
7	5.8	6.4	6.0	6.1	6.0
10	6.9	7.3	6.8	6.9	6.9
עשירון ממוצע	5.6	5.8	6.0	6.3	5.9

מבחינת כלל התפלגות ההכנסות של היהודים הלא-חרדים (תרשים 12) עולה כי צאצאים למוצא מעורב או אשכנזי נוטים להתרכז בעשירון העליון, הן בדור ההורים והן בדור הצאצאים (7% מהאשכנזים ו-4% ממוצא המעורב נולדו לעשירון זה ונשארים בו); המזרחים מפוזרים שווה בשווה באופן יחסי בכל התפלגות ההכנסות, עם ריכוז גבוה מעט יותר בעשירונים הגבוהים בדור הצאצאים וייצוג חסר קל בעשירון העליון (בשני הדורות); ויוצאי ברית המועצות לשעבר מרוכזים בעשירונים 3-5 בדור ההורים, אך מיוצגים ייצוג שוויוני יחסית (עם נטייה לעשירון 10) בדור הצאצאים. כלומר, אשכנזים ואנשים ממוצא מעורב שומרים, במידה מסוימת, על מצב טוב יותר מקבוצות אחרות במעבר מדור ההורים לדור הצאצאים, יוצאי ברית המועצות לשעבר משפרים את מצבם שיפור ממשי, ומזרחים (שהם רוב קבוצת היהודים הלא-חרדים) הם במצב מעט פחות טוב מזה של יהודים לא-חרדים אחרים אך עדיין נהנים משיעור גבוה של מדורגים

בעשירונים הגבוהים של ההתפלגות. כלומר, מצבם טוב יותר בממוצע מזה של קבוצות המיעוט.

תרשים 12
מפת חום (heat map) של התפלגות עשירוני הורים וצאצאים,
לפי קבוצות אוכלוסייה (%)

הערות:

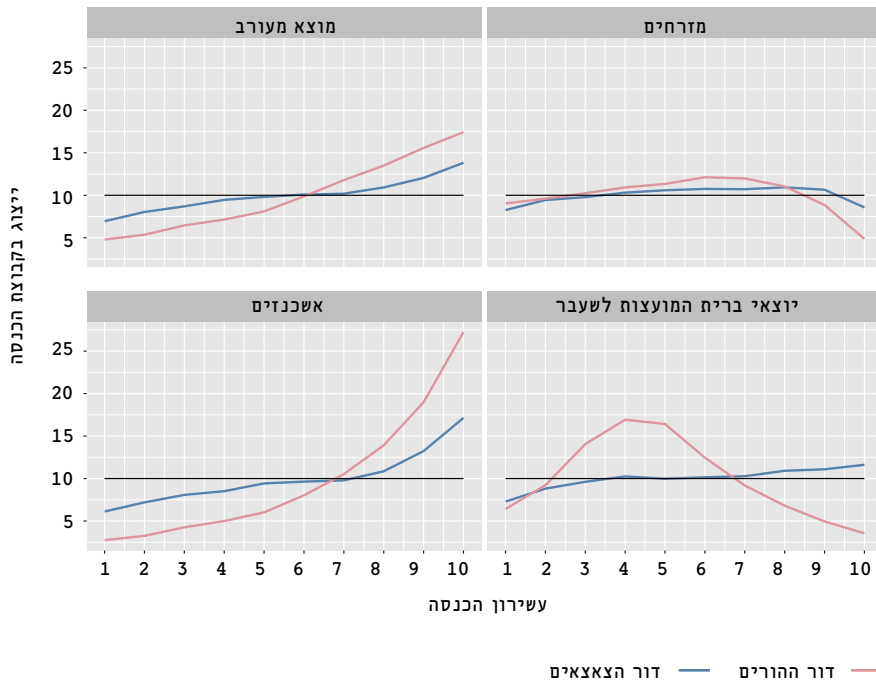
1. צבע כהה יותר = שיעור גבוה יותר מהאוכלוסייה; השיעור הגבוה ביותר והנמוך ביותר (0%) מסומנים במפורש.
2. לצורך הדגשת השונות בחוק כל קבוצה כויל סולם הצבעים של מפת החום מחדש עבור כל קבוצה. כך למשל, בקרב כלל היהודים הלא-חרדים הצבע הכהה ביותר מסמן ריכוז של 3% מהאוכלוסייה בארבעה מסוים, ואילו בקרב אנשים ממוצא מזרחי - ריכוז של 1%.
3. מטריצת עשירונים הכנסת ההורים בציר האנכי; עשירונים הכנסת הצאצאים בציר האופקי.

מוביליות לפי שיטת הייצוג באוכלוסייה

ניתוח ברמת הקבוצה והדור של ייצוג המגזרים באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית בקרב עשירוני הכנסה (תרשים 13) מלמד כי אשכנזים בדור ההורים נמצאים באופן לא פרופורציונלי בעשירונים הגבוהים, מזרחים נמצאים יותר בעשירונים הבינוניים, ויוצאי ברית המועצות לשעבר בעשירונים הבינוניים או הנמוכים.

תרשים 13

התפלגות יהודים לא-חרדים, לפי מוצא ועשירון הכנסה (%)

כאמור, ממצאי דור הצאצאים מלמדים על צמצום פערים ניכר בין המגזרים בתוך האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית ועל התקרבות הקבוצות זו לזו בייצוג בעשירוני הכנסה. עם זאת, הצאצאים האשכנזים והצאצאים ממוצא מעורב

עדיין נהנים מייצוג יתר בעשירונים הגבוהים, שלא כמו המזרחים – המיוצגים פחות בעשירונים אלה. ניתוח של דור הצאצאים של יוצאי ברית המועצות לשעבר מלמד על ייצוג כמעט שוויוני בקרב כל עשירוני ההכנסה, למעט ייצוג מעט גבוה יותר בעשירונים העליונים ונמוך בעשירונים התחתונים.

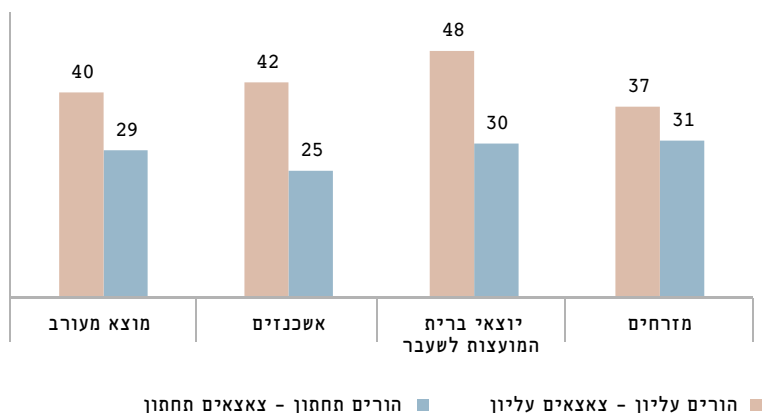
מוביליות לפי שיטת קיבעון וניידות בשוק העבודה: ניתוח בין-דורי בקרב רבעוני הכנסה נבחרים

כמו שעשינו בניתוח הקיבעון והניידות בכלל האוכלוסייה, נתייחס עתה לארבע סוגיות עיקריות הקשורות לקיבעון או לניידות של פרטים כאשר מביאים בחשבון את ביצועי הוריהם בשוק העבודה.

הממצאים מעידים על סיכויים של כ־30% בקרב רוב הקבוצות להישאר ברבעון התחתון ועל 25% סיכויים אצל האשכנזים. מנגד, יוצאי ברית המועצות לשעבר ברבעון העליון מצליחים "להוריש" את מצבם לצאצאיהם במידה רבה יותר מבשאר הקבוצות (48%, לעומת 42% בקרב האשכנזים, 40% בקרב צאצאים לזוגות מעורבים ו־37% בקרב מזרחים).

תרשים 14

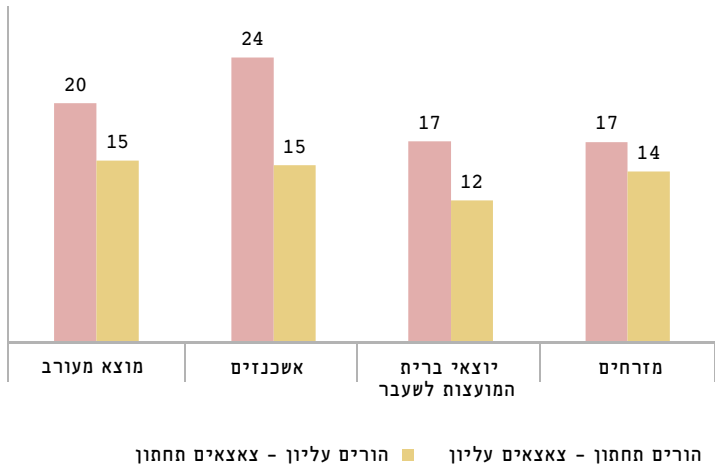
סיכוייהם של צאצאים יהודים להימצא ברבעונים של הוריהם, רבעון עליון ורבעון תחתון, לפי מוצא (%)

בחינת הצאצאים שמצליחים להעפיל לרבעון ההכנסה הגבוה עם הורים ברבעון התחתון מראה יתרון בקרב הצאצאים האשכנזים (24%) בהשוואה לצאצאים לזוגות מעורבים (20%) ולמזרחים ויוצאי ברית המועצות לשעבר (17%). באשר לצאצאים שהידרדרו לרבעון התחתון שהוריהם ברבעון העליון – שיעורם דומה בקרב אשכנזים, מזרחים וצאצאים לזוגות מעורבים (כ-15%). יוצאי ברית המועצות לשעבר מציגים את השיעור הנמוך מכולם (12%).

תרשים 15

סיכוייהם של צאצאים יהודים להימצא ברבעונים הפוכים משל הוריהם, רבעון עליון ורבעון תחתון, לפי מוצא (%)

תרומת ההון האנושי למוביליות החברתית

ערוץ מרכזי שההכנסה או השכר של ההורים משפיע באמצעותו על הכנסת הצאצאים הוא ערוץ ההון האנושי. הכנסת ההורים מגלמת תשואה מההון האנושי שלהם, ורמת ההון האנושי שלהם וההכנסה משפיעות, במישרין ובעקיפין – באמצעות סביבת המגורים, איכות בית הספר והיכולת להעניק שיעורים פרטיים והעשרה – על ההון האנושי של הצאצאים, אשר משפיע על שכרם. במחקר של Cholli & Durlauf (2022) נסקרו המנגנונים הנידונים בספרות המחקר שבאמצעותם משפיעה הכנסת ההורים על השכלת הצאצאים, ובראשם ההשפעה הישירה של תכונות ההורים וההשקעה שלהם בהון האנושי של ילדיהם. במחקרנו בדקנו את תפקידו של ההון האנושי במוביליות הבין-דורית באמצעות סוג ההשכלה שרכש הצאצא (אם בכלל) לפי חלוקה ל-10 קבוצות (לוח 11).

הממצאים בלוח מעידים על קשר חזק בין רמת ההשכלה לבין ההשתייכות לעשירון הכנסה מסוים. בהשוואה לשאר האוכלוסייה, בוגרי מקצועות STEM נמצאים בעשירונים הגבוהים ביותר (גם בוגרי אוניברסיטאות וגם בוגרי מכללות), אחריהם מקצועות הדורשים ציון פסיכומטרי גבוה ("מקצועות נבחרים") ובסוף שאר מקצועות הלימוד.²³ ניכר כי בוגרי הכשרות מה"ט (המכון הממשלתי להכשרה טכנולוגית) נמצאים בעשירונים הגבוהים של קבוצות "שאר המקצועות" הן באוניברסיטאות והן במכללות. בתחתית הרשימה נמצאים בעלי תעודת בגרות, ומתחתם הכשרות מקצועיות שהן לא מה"ט. בעלי תעודה תיכונית, יסודית או ללא תעודה נמצאים, בממוצע, בעשירוני ההכנסה הנמוכים ביותר.

לוח 11 עשירון הכנסה ממוצע של הצאצאים, לפי קבוצת השכלה

קבוצת ההשכלה	עשירון ממוצע	שיעור מהאוכלוסייה
אוניברסיטה:		
STEM ורפואה	7.9	6%
מקצועות נבחרים ¹	7.5	6%
שאר המקצועות	6.0	12%
מכללה:		
STEM	8.1	3%
מקצועות נבחרים ¹	7.0	5%
שאר המקצועות	5.8	12%
הכשרה מקצועית:		
מה"ט	6.2	3%
שאר ההכשרות	4.6	11%
שאר התעודות:		
תעודת בגרות	5.1	12%
תעודות אחרות / ללא תעודה	4.2	30%

1 ראו פירוט החלוקה למקצועות לימוד בנספח 2.

כעת נבחן את ההתפלגות של קבוצות האוכלוסייה לפי קבוצות השכלה ומגדר (לוח 12). קודם לכול, הנתונים מלמדים שבהשוואה לקבוצות המיעוט (מלבד ערבים נוצרים) יהודים לא-חרדים מיוצגים באופן בולט בקבוצות ההשכלה המשויכות לעשירונים הגבוהים.

הגברים החרדים כמעט שאינם מיוצגים בקבוצות ההשכלה המתאפיינות בהכנסות גבוהות: 69% מהם בלי תעודת בגרות או הכשרות נוסף על תעודות תיכונות, עוד 15% עברו הכשרות מקצועיות "אחרות", ו-8% בלבד נמצאים בקבוצות השכלה עם הכנסות גבוהות. גם בקרב הנשים החרדיות הנתונים מראים שרובן נמצאות בקבוצות ההשכלה של בעלי ההכנסות הנמוכות: 41% בלי תעודת בגרות או הכשרות אחרות, 29% עברו הכשרות מקצועיות אחרות, ו-13% למדו מקצועות "אחרים" במכללות. בדומה לגברים החרדים, אצל הנשים החרדיות 9% בלבד נמצאות בקבוצות השכלה עם הכנסות גבוהות.

התמונה המתקבלת בקבוצת הערבים המוסלמים דומה לזו של הגברים החרדים, אם כי מעט חיובית יותר: 55% בלי תעודת בגרות או הכשרות אחרות, 17% עברו הכשרות מקצועיות "אחרות" ו-9% בעלי תעודות בגרות; 13% בלבד נמצאים בקבוצות ההשכלה עם ההכנסות הגבוהות. מצבן של הנשים הערביות המוסלמיות טוב במעט מזה של הגברים הערבים המוסלמים, אך חשוב לומר כי הן משתתפות בשוק העבודה פחות מהגברים, ולכן תמונת המצב המתוארת כאן אינה משקפת את השכלת כלל הנשים הערביות המוסלמיות אלא רק את זו של הנשים העובדות.

לוח 12 התפלגות קבוצות האוכלוסייה לפי קבוצות השכלה ומגדר (%)

קבוצת ההשכלה	יהודים לא-חרדים		יהודים חרדים		ערבים מוסלמים		ערבים נוצרים	
	נשים	גברים	נשים	גברים	נשים	גברים	נשים	גברים
אוניברסיטה:								
STEM	9	6	1	1	0	1	6	4
ציון פסיכומטרי גבוה	7	8	1	1	1	1	4	6
שאר המקצועות	8	19	4	2	4	4	5	18
מכללה:								
STEM	5	2	1	1	1	2	3	0
ציון פסיכומטרי גבוה	6	6	1	2	1	1	3	2
שאר המקצועות	8	16	5	5	13	7	9	22
הכשרות מקצועיות:								
מה"ט	4	2	1	1	2	4	7	2
שאר ההכשרות	9	8	15	8	29	17	14	11
שאר התעודות:								
תעודת בגרות	13	13	4	4	9	9	12	15
תעודות אחרות / ללא תעודה	31	20	69	69	41	55	38	19
סך הכול תצפיות	168,580	167,520	13,273	13,273	16,359	34,075	3,755	3,545

כעת נבדוק באיזו מידה ההון האנושי משמש ערוץ מרכזי בקשר שבין הכנסות ההורים להכנסות צאצאיהם בקבוצות השונות.

בלוח 13 מוצגות תוצאותיהן של שלוש רגרסיות²⁴:

לוח 13
אומדן תרומת ההון האנושי לקשר הבין-דורי
להשתייכות לאחוזוני ההכנסה

חלק ההשכלה מהקשר הבין-דורי בהכנסה משכר	3	2	1	אומדן תרומת הון אנושי: כל קבוצה בנפרד (אחוזוני הכנסה לפי כלל התפלגות השכר) משתנה מוסבר: אחוזון הכנסה משכר של הצאצא	
62%	0.0988	0.262	0.277	כלל האוכלוסייה	מקדם משתנה מסביר:
67%	0.0701	0.214	0.212	יהודים לא-חרדים	אחוזון הכנסה משכר ההורים
39%	0.0799	0.131	0.142	יהודים חרדים	
56%	0.124	0.283	0.178	ערבים מוסלמים	
60%	0.118	0.298	0.257	ערבים נוצרים	
	יש	יש	אין	בקרה על גאוגרפיה ומגדר ¹	
	יש	אין	אין	בקרה על השכלת הצאצא ²	

1 כולל מחוז מגורי צאצא ומגדר צאצא.

2 כולל אינטראקציה בין מגדר ורמת השכלה מפורטת.

הערה: כל תא מציג את המתאם בין אחוזון ההורים לאחוזון הצאצאים מתוך רגרסיה נפרדת. לרגרסיה המלאה ראו נספח 4.

ברגרסיה הראשונה חישוב של המתאם הגולמי בין אחוזון ההכנסה של ההורים ובין אחוזון ההכנסה של הצאצאים, ללא בקורות נוספות – 0.28, כלומר עלייה באחוזון ההכנסה בקרב ההורים מתואמת עם עלייה של 0.28 אחוזוני הכנסה

24 לפירוט מלא של הרגרסיות, ובכלל זה תוצאות הספסיפיקציות לקבוצות אוכלוסייה שונות, ראו נספח 4.

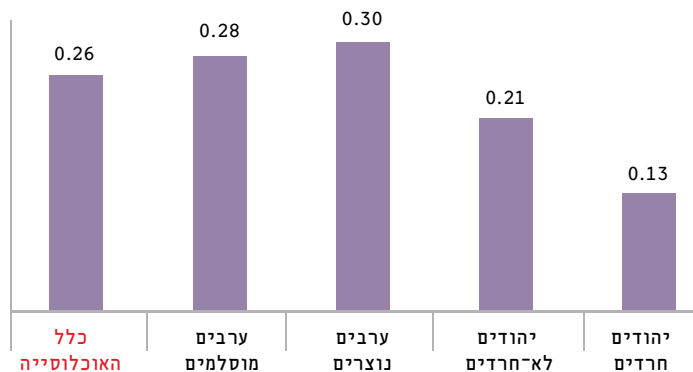
בקרב הצאצאים. זהו אומדן בינוני או אפילו גבוה בהשוואה בינלאומית, קרי מעיד על מוביליות בין-דורית נמוכה.²⁵

ברגרסיה השנייה שבוצעה עבור כלל האוכלוסייה ועבור כל קבוצה בנפרד הוספנו משתני בקרה דמוגרפיים: מגדר ובקרה גאוגרפית ברמת המחוז. ברמת כלל האוכלוסייה הוספת משתני רקע הורידה בכ-1.5 נקודות אחוז את המתאם בין אחוזון הכנסת ההורה לאחוזון הכנסת הצאצא.

ברגרסיה השלישית, שגם היא בוצעה עבור כל האוכלוסייה ועבור כל קבוצה בנפרד, הוספנו למשתני הבקרה משתנה שנועד לזהות את השפעת ההון האנושי של הצאצא. משתנה זה מורכב מקבוצות ההשכלה המפורטות לעיל, והוא מסביר שיעור גבוה במיוחד מהמתאם בקרב יהודים לא-חרדים (67%) ושיעור נמוך יותר בקרב ערבים מוסלמים (56%) וערבים נוצרים (60%). לעומת זאת, בקרב חרדים הוא מסביר פחות מחצי מהקשר (39%) (תרשים 16). המסקנה היא שלהשכלה תפקיד מרכזי יותר ב"הורשת" המצב בשוק העבודה בקרב יהודים לא-חרדים, תפקיד קטן יותר בקרב האוכלוסייה הערבית ותפקיד משני בקרב החרדים.

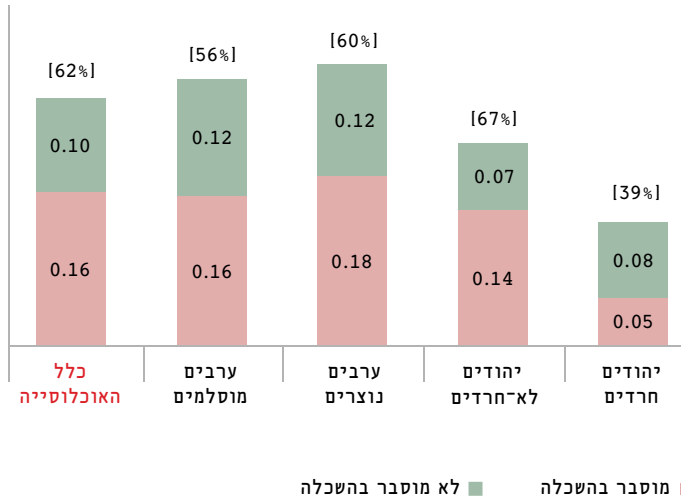
תרשים 16

מתאם דירוג ההכנסה לפי קבוצות (בבקרה על גאוגרפיה ומגדר)

25 להשוואה בינלאומית מפורטת ראו תרשים 2 לעיל. לפירוט על המחודולוגיה של מחקרי ההשוואה ראו נספח 5.

תרשים 17
מתאם דירוג ההכנסה לפי קבוצות (בבקרה על גאוגרפיה ומגדר):
תפקיד ההשכלה
(בסוגריים: השיעור מהמתאם שמשבירה ההשכלה)

לוח 14 מתאר את הפערים באחוזוני ההכנסה בין קבוצות האוכלוסייה בבקרה על משתני הרקע של הפרטים. הממצאים מלמדים כי גם בבקרה על רמת ההשכלה (בחלוקה לפי מגדר), על אחוזון ההכנסה של ההורים ועל אזור המגורים, עדיין יש "קנס" בהשתייכות לקבוצת אוכלוסייה מסוימת, לעומת "השתייכות" לאוכלוסיית היהודים הלא-חרדים. כך, ערבים מוסלמים "נקנסים" בכ-10 אחוזוני הכנסה, חרדים בכ-9 אחוזונים וערבים נוצרים בכ-4 אחוזונים. יתרה מזו, הרגרסיה מתארת את ההשפעה החזקה של סוגי התואר וההשכלה על ההשתייכות לאחוזוני ההכנסה.

לוח 14

השפעת ההשתייכות לקבוצת אוכלוסייה וההון האנושי
 על אחוזון ההכנסה של הצאצאים: ניתוח אמפירי
 (המשתנה התלוי: אחוזון ההכנסה של הצאצאים)

בהשוואה ליהודים לא-חרדים:		
-8.6	יהודים חרדים	
-10.3	ערבים מוסלמים	
-4.3	ערבים נוצרים	
בהשוואה לגברים בעלי תואר STEM מאוניברסיטה:		
0.5	מכללה: STEM	גברים
-2.0	אוניברסיטה: ציון פסיכומטרי גבוה	
-6.8	מכללה: ציון פסיכומטרי גבוה	
-11.2	אוניברסיטה: שאר המקצועות	
-14.5	מכללה: שאר המקצועות	
-12.5	הכשרות מה"ט	
-23.8	שאר ההכשרות המקצועיות	
-20.6	תעודת בגרות	
-30.5	תעודות אחרות / ללא תעודה	
בהשוואה לגברים:		
-14.4	נשים	

בהשוואה לתואר המקביל בקרב: גברים	
0.0	אוניברסיטה: STEM
¹ 0.0	מכללה: STEM
¹ 0.0	אוניברסיטה: ציון פסיכומטרי גבוה
-0.9	מכללה: ציון פסיכומטרי גבוה
-3.2	אוניברסיטה: שאר המקצועות
¹ 0.0	מכללה: שאר המקצועות
-7.8	הכשרות מה"ט
-7.2	שאר ההכשרות המקצועיות
-6.8	תעודת בגרות
-5.2	תעודות אחרות / ללא תעודה
78.1	יהודים לא-חרדים, גברים, אוניברסיטה: STEM
429,859	תצפיות
0.32	R ²

1 ללא מובהקות סטטיסטית

הערה: בבקרה על אחוזון ההכנסה של ההורים ואזור המגורים.

המסקנה מהממצאים בפרק זה היא שההון האנושי הוא רכיב חשוב בהסבר של המתאם באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית בין הכנסת ההורים להכנסת צאצאיהם. לרכיב זה תפקיד קטן יותר באוכלוסייה הערבית וקטן עוד יותר אצל החרדים. ממצא זה מחזק את ההשערה בדבר קיומם של חסמים קשים לגישה של קבוצות מיעוט להשכלה איכותית, חיצוניים או כאלו הקשורים במוסכמות החברתיות בתוך הקבוצה.

גם בבקרה על משתני הרקע הדמוגרפיים ועל משתני ההון האנושי נראה כי יש עדיין "קנס" בהשתייכות לקבוצת אוכלוסייה מסוימת. ייתכן שפער זה נובע מאפליה בשוק העבודה, אבל ייתכן שהוא נובע גם מפערים באיכות ההשכלה שאינם באים לידי ביטוי באופן מלא בנתוני ההשכלה שהשתמשו בהם, למרות הפירוט הרב יחסית, ומגורמים שלא בדקנו, כגון התפלגות לפי ענפי כלכלה, השפעת השירות הצבאי וחלקיות משרה.

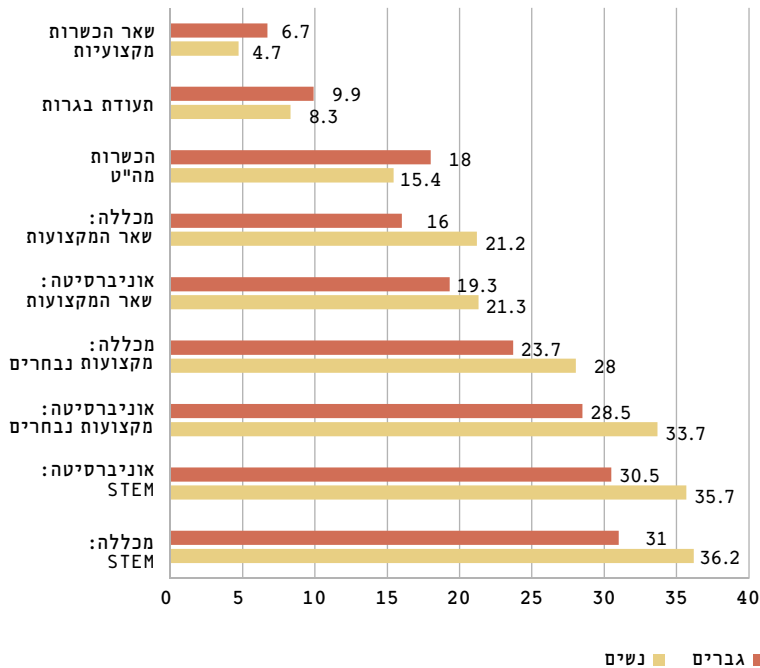
תיבה 1

דירוג ההכנסה לפי תחום לימוד: ההבדלים הנאמדים בדירוג ההכנסות עבור קבוצות השכלה שונות

אף שבמחקרנו ההון האנושי הוא קודם לכול משתנה בקרה על הקשר בין הכנסות הורים להכנסות צאצאיהם, אפשר להתייחס אליו גם כאל משתנה תוצאה חשוב בפני עצמו. ניתוח כזה יובא להלן, והוא מייצג במידה מסוימת את משוואת ההשכלה במודל. ובמילים אחרות, יש קשר חזק בין רמת ההשכלה של הפרט ובין דירוג ההכנסה שלו. על בסיס הרגרסיה המפורטת בנספח 4 חישבנו את הפער הצפוי במאיוני דירוג ההכנסה בין מי שמחזיקים ברמת השכלה כלשהי ובין מי שהם חסרי השכלה לגמרי. דירוג הבסיס (של חסרי השכלה) הוא המאיון ה-28 לנשים והמאיון ה-48 לגברים.

יש להיזהר מלפרש תוצאות אלו בתור אומדן לתשואה מהשכלה, מכיוון שהן הופקו ללא בקרה על הכישורים האישיים. ואולם הואיל והתוצאה התקבלה לאחר בקרה על דירוג ההכנסה של ההורים, על קבוצת האוכלוסייה ועל מקום המגורים, מדובר באומדן נקי יותר של התשואה ביחס לממוצע דירוג ההכנסה של בעלי רמת ההשכלה ללא בקרות (כפי שהוצגו בלוח 11). נוסף על כך חשוב לזכור כי בכוחו של האפקט הנאמד לאותת על איכותו של בוגר התואר הרלוונטי ולא רק על רכישת כישורים בלימודי התואר.

תרשים 18
ההבדל הנאמד באחוזוני ההכנסה של חסרי כל השכלה, בבקרה על
גאוגרפיה, הכנסת הורים וקבוצת אוכלוסייה (%)

כפי שניתן לראות בתרשים, ובהתחשב בסייגים לעיל, רוב קבוצות ההשכלה מזוהות עם עלייה גדולה יותר בדירוג ההכנסה של נשים יחסית לעלייה המקבילה אצל גברים. הסיבה לכך היא שנשים חסרות כל השכלה נמצאות, בממוצע, בדירוג שכר נמוך באופן חריג גם בהשוואה לשאר הנשים, כך שכל רמת השכלה היא אינדיקציה ברורה לתעסוקה איכותית יותר בקרב נשים. יוצאת דופן בעניין זה היא ההכשרה במה"ט, שמשפרת את דירוג ההכנסה של נשים פחות משהיא משפרת אותה אצל גברים, תופעה שאפשר

שהיא מלמדת על הנטייה בקרב נשים ללמוד בהכשרות של מה"ט תחומים רווחיים פחות.

עוד ממצא מעניין הוא שבתחום ה-STEM, האומדן לעלייה בדירוג ההכנסה בעקבות השכלה שנרכשה במכללה גבוהה של למידה באוניברסיטה, אף כי ההבדל לא מובהק. פער זה אינו משתקף בשכר הממוצע של בוגרי מכללות ובוגרי אוניברסיטאות, שבו אוניברסיטאות מתבלטות לטובה, אלא הוא נובע ככל הנראה מכך שלבוגרי אוניברסיטאות סיכויים גבוהים יותר לעבוד כאקדמאים (מרצים וחוקרים) בשכר נמוך בהרבה מזה של עובדים בשוק הפרטי.

באופן כללי, גם לאחר בקרה על מקום המגורים ודירוג הכנסת ההורים, נראה כי תחום הלימודים הספציפי משנה מאוד את דירוג ההכנסה הצפוי, אף יותר משמשנה אותו סוג המוסד המלמד. לבוגרי תוארי STEM צפויה הכנסה גבוהה יותר מלבווגרי תחומי הלימוד האחרים, גם אם למדו במכללה, ולבוגרי מקצועות שסף הקבלה אליהם גבוה יותר צפויה הכנסה גבוהה יותר מזו של בוגרי אוניברסיטאות בתחומים שסף הקבלה אליהם נמוך יותר.

גם בתחום ההכשרות המקצועיות יש הבדלים: לבוגרי ההכשרות הטכנולוגיות של מה"ט צפוי דירוג הכנסה גבוה יותר מזה של בוגרי הכשרות מקצועיות אחרות. יתרה מזו, האומדנים שלנו מראים כי בוגרי הכשרות מקצועיות שאינן של מה"ט נמצאים בדירוג הכנסה נמוך מזה של בעלי תעודת בגרות בלבד, בהבדל קטן אך מובהק, ובייחוד נשים. תופעה זו נובעת ככל הנראה מכך שמי שפונה להכשרות מקצועיות הוא מראש במצב טוב פחות בהקשר של שוק העבודה מבוגרי מערכת החינוך התיכונית. עם זה ייתכן שהיא מלמדת גם על תשואה נמוכה בחלק מההכשרות.

תעסוקה בין־דורית

הניתוח שהוצג עד כה, ובספרות על מוביליות בין־דורית בכלל, התמקד במוביליות בין־דורית ובקשר שבין מקומם של ההורים ומקומם של הצאצאים בהתפלגות השכר. תמונת המצב המובאת כאן משקפת נאמנה את מצבן של המשפחות שבהן גם ההורים וגם הצאצאים עבדו והשתכרו במהלך התקופה הנצפית. ברם מדובר בתמונה לא שלמה. חלקים באוכלוסייה, בייחוד בקבוצות החרדית והערבית המוסלמית, לא עבדו בתקופה הנבחנת, לא באופן זמני ולא באופן קבוע, ולכן הוחרגו מניתוח המוביליות לפי התפלגות השכר. בחינה של שתי קבוצות אלו אי־אפשר לעשות במונחי שכר עבודה, כיוון שהיא אינה מקבלת שכר. אלא שניתוח של המוביליות החברתית בישראל בהחגרת הפרטים שלא עבדו בתקופה הנבחנת יהיה חסר, בייחוד באשר לקבוצות האוכלוסייה החלשות. לכן בפרק זה נבחן את המוביליות הבין־דורית במונחי תעסוקה. נשאל עד כמה מתואמת הרציפות התעסוקתית של הצאצאים עם הרציפות התעסוקתית של הוריהם.

מאחר שבסיס הנתונים ששימש אותנו במחקר זה הוא מינהלי, לא יכולנו להשתמש בהגדרות הרגילות של תעסוקה, המסתמכות על סקרי כוח אדם. במקום זה השתמשנו בדיווח על חודשי העבודה בקרב שכירים ועל הכנסה מעבודה בקרב עצמאים בכל שנה כמדד לקשר של אותנו פרט לשוק העבודה. כאמור, אנחנו בוחנים במחקר זה את ילידי 1977–1983 כאשר היו בטווח הגילים 31–36 (תקופה של שש שנים) ואת דור ההורים – בתקופה שילדיהם היו בני 18–26. עבור כל שכיר חילקנו את מספר חודשי העבודה שהוא עבד בהם בסך כל החודשים בתקופה הנסקרת; ועבור אוכלוסיית העצמאים (שלגביהם אין מידע

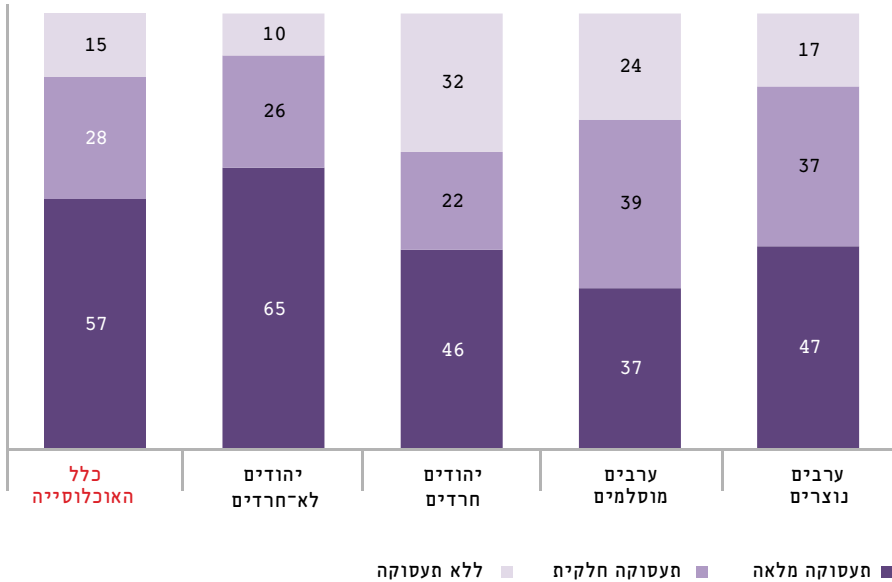
26 כחלק מהניתוח בדקנו אם קיימת התופעה של פרישה מוקדמת בקרב קבוצות מסוימות שעלולה להטות את התוצאות. אף שמצאנו אינדקציה לפרישה מוקדמת בקרב גברים ערבים מוסלמים – עם שיעור גבוה, ועקבי, של עובדים בענף הבנייה, שבו נהוגה פרישה מוקדמת כחלק מהסכם העבודה הקיבוצי (הידוע בשם "הסכם ז'ילוני", שנחתם ב־1993 ואושר תקופתית מאז; ראו באתר משרד הכלכלה) – מצאנו בבדיקת היציבות של הממצאים כי להגבלת הגיל אל מתחת לגיל 55 כמעט שלא הייתה השפעה על הניתוח. לכן ניתוח המוביליות בתעסוקה שיוצג להלן כולל את ביצועי ההורים בשוק העבודה עד לגיל 60, בדומה לניתוח המוביליות בדירוג ההכנסה מעבודה.

על מספר חודשי העבודה שלהם) חילקנו את מספר שנות העבודה שעצמאי הרוויח בהם שכר העובר את מחצית שכר המינימום של אותה שנה בתקופה הנבדקת – שש שנים עבור דור הצאצאים וחמש שנים עבור דור ההורים. חלוקה זו סיפקה לנו עבור כל פרט מספר בין 0 ל-1, המייצג את רציפות העבודה על פני זמן בתקופה הנצפית. הודות ליכולתנו לצפות בכלל הפרטים במשק, התייחסנו לפרטים שלא קיימות עבורם הכנסות מדווחות ברשות המיסים בשנים מסוימות כאילו לא עבדו באותן השנים, והדבר אפשר לנו לכלול בניתוח גם קבוצות אוכלוסייה חסרות הכנסה.

לצורך הניתוח חילקנו את האוכלוסייה לשלוש קבוצות עיקריות, על פי שיעור חודשי העבודה, או השנים – עבור עצמאים, מתוך התקופה הנסקרת: רציפות תעסוקתית מלאה (עבדו מעל ל-70% מהתקופה הנסקרת), תעסוקה לא-רציפה (עבדו בין 1% ל-70% מהתקופה) וללא תעסוקה (לא עבדו כלל בתקופה). חשוב להדגיש כי בפרק זה הפרדנו בין המינים לצורך הניתוח עקב השונות הגדולה הקיימת בשוק העבודה בין תעסוקת גברים לתעסוקת נשים, בייחוד בקרב קבוצות המיעוט.

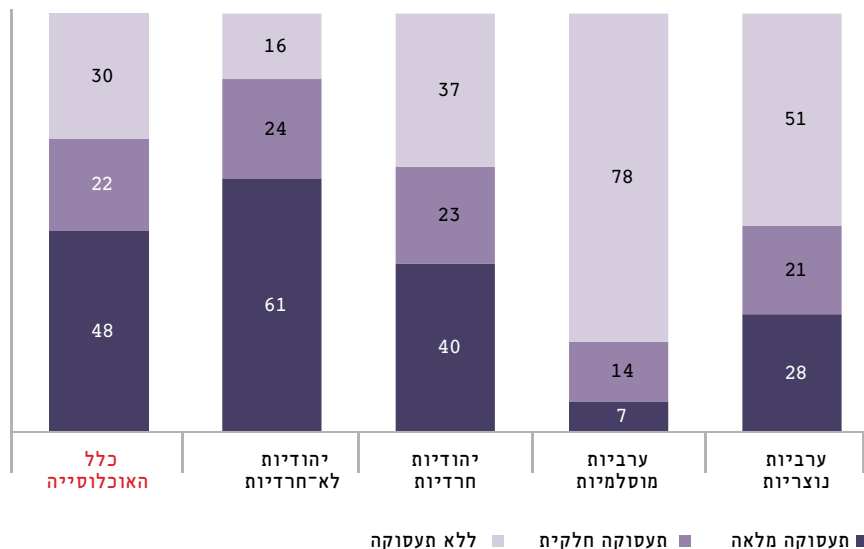
תחילה נסקור את המצב התעסוקתי בקרב האבות והאימהות בכל קבוצת אוכלוסייה. רוב אוכלוסיית האבות בקרב היהודים הלא-חרדים עבדו רצוף בתקופה הנסקרת; 10% בלבד היו ללא תעסוקה במהלכה ו-26% בתעסוקה בחלק מהתקופה. 46% מהאבות החרדים היו ברציפות תעסוקתית מלאה, ושליש מהם ללא תעסוקה כלל. באוכלוסייה הערבית שיעור בעלי תעסוקה לא רציפה גבוה יחסית (ייתכן שהנתון משקף, במידת מה, פרישה מוקדמת של העוסקים במקצועות הדורשים כוח גופני, בעיקר ענף הבנייה). שיעור גדול יותר מהערבים הנוצרים (47%) נמצאים בתעסוקה רציפה לעומת שיעור נמוך יותר בקרב הערבים המוסלמים (37%).

תרשים 19
שיעורי התעסוקה בקרב אבות, לפי קבוצת אוכלוסייה (%)

ההבדלים בין הקבוצות דרמטיים יותר אצל האימהות. רוב הנשים הערביות המוסלמיות לא היו מועסקות כלל בתקופה הנסקרת, לעומת כ-50% מהערביות הנוצריות, 37% מהחרדיות ו-16% בלבד מהיהודיות הלא-חרדיות. לעומת זאת, שיעור הנשים בתעסוקה רציפה הוא הגבוה ביותר אצל הנשים היהודיות הלא-חרדיות (61%), ואחריהן החרדיות (40%), הערביות הנוצריות (28%) ולבסוף הערביות המוסלמיות (7%).

תרשים 20
שיעורי התעסוקה בקרב אימהות, לפי קבוצת אוכלוסייה (%)

עכשיו נפנה לבחון את התפלגות התעסוקה של הצאצאים על פי החלוקה לאותן קבוצות תעסוקה של ההורים (תעסוקה מלאה, תעסוקה חלקית, ללא תעסוקה), ובהתחשב ברציפות התעסוקתית של הוריהם.²⁷ נדגיש כי הקשר בין תעסוקת הורים לתעסוקת צאצאיהם הוא, במידה רבה, מוטה מגדר. בכל קבוצת אוכלוסייה נמצא קשר חזק בין תעסוקת אימהות ובנות לתעסוקת אבות ובנים. הקשר בין אבות ובנות ואימהות ובנים נמצא בכמה מהקבוצות אבל לא אצל אחרות (ראו נספח 7). בהמשך הניתוח נתמקד בקשר בין הורים וצאצאים מאותו המגדר.

27 היקף תעסוקה הגברים לפי תעסוקת האבות, והיקף תעסוקת הנשים לפי תעסוקת האימהות. כל ניתוח נעשה בנפרד.

במבט כולל (תרשים 21) ניתן להבחין במתאם החיובי בין הרציפות התעסוקתית של הגברים לזו של האבות, בכל קבוצות האוכלוסייה.

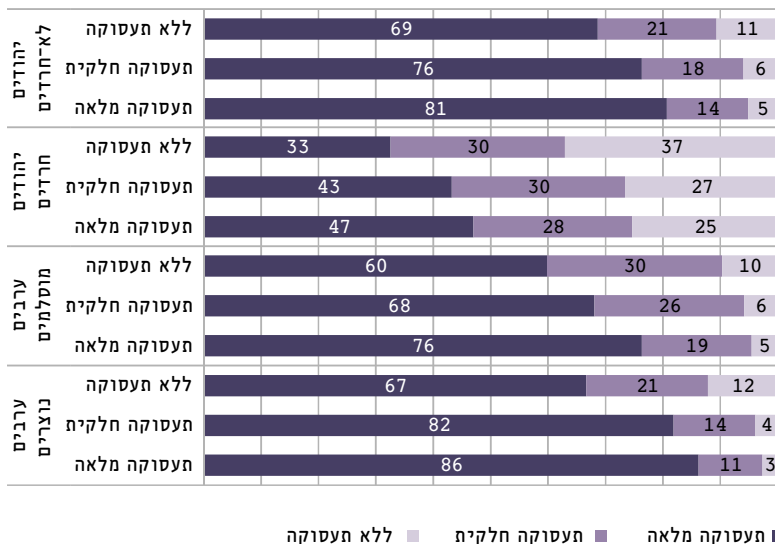
ניתוח הרציפות התעסוקתית של גברים יהודים לא-חרדים מעלה כי מצבם טוב יחסית גם אם אביהם לא עבד: 69% מהבנים לאבות מחוסרי תעסוקה נמצאים ברציפות תעסוקתית מלאה, ורק 11% מהם במצב דומה לאביהם; 81% מהבנים לאבות ברציפות תעסוקתית מלאה עובדים ברציפות מלאה גם הם, ורק 5% מהם ללא תעסוקה. בקרב החרדים, לעומת זאת, המצב גרוע בהרבה: רק 33% מהצאצאים של אבות מחוסרי תעסוקה עובדים ברציפות מלאה, ו-37% מהם מחוסרי תעסוקה לגמרי. ניתוח של הבנים של אבות חרדים שנמצאים ברציפות תעסוקתית מלאה מלמד ש-47% מהם עובדים ברציפות מלאה גם הם, לעומת 25% מחוסרי תעסוקה.

הנתונים של גברים ערבים – מוסלמים ונוצרים – מראים כי דפוסי התעסוקה הבין-דוריים שלהם דומים לאלה של גברים יהודים לא-חרדים. מוסלמים שאביהם מחוסר תעסוקה נמצאים ברציפות תעסוקתית מלאה ב-60% מהמקרים, לעומת 10% בקרב מחוסרי תעסוקה. בדומה, 76% מהבנים לאבות ערבים מוסלמים בתעסוקה ברציפות מלאה נמצאים באותו מעמד ורק 5% הם מחוסרי תעסוקה. התמונה בקרב הערבים הנוצרים שאביהם מחוסר תעסוקה דומה: 67% מהצאצאים נמצאים בתעסוקה ברציפות מלאה, ו-12% מחוסרי תעסוקה. מנגד, 86% מהבנים לאבות ברציפות תעסוקתית מלאה עובדים בתעסוקה ברציפות מלאה גם הם, השיעור הגבוה ביותר מכל קבוצות האוכלוסייה שבחנו; ובדומה, 3% בלבד מתוכם הם מחוסרי תעסוקה.

כאמור, הממצאים מצביעים על מתאם חיובי בין רציפות תעסוקתית בקרב הגברים לזו של אביהם בכל אחת מקבוצות האוכלוסייה. ובכל זאת יש הבדלים גדולים בתעסוקה בקרב גברים חרדים ובין תעסוקת הגברים בשאר האוכלוסייה. כך, גברים חרדים משתייכים יותר לקבוצת "ללא תעסוקה" או "תעסוקה חלקית", בלי קשר למצב התעסוקתי של האב. כאשר מצרפים ממצא זה לתמונת המצב של השתלבות האבות בשוק העבודה, מקבלים אצל החרדים תמונה של נסיגה קלה משוק העבודה בין דור ההורים לדור הצאצאים, כך שההתפתחויות בדור ההמשך אינן משרות שיפור במצב החרדים בשוק העבודה. ואולם הממצאים מסמנים התפתחות חיובית בקבוצות האוכלוסייה הערביות, שכן המצב

התעסוקתי של דור הצאצאים טוב ממצבם של אביהם. שיפור מסוים מתגלה גם במצב התעסוקתי בקרב יהודים לא-חרדים בהשוואה לזה של האבות שעבדו חלקית או לא עבדו כלל.

תרשים 21
שיעורי התעסוקה בקרב צאצאים גברים, לפי תעסוקת האבות (%)

תרשים 22 מציג את היקף התעסוקה בקרב הנשים בקבוצות האוכלוסייה השונות בהשוואה לזה של אימן. גם מתוך ממצאים אלה אנו למדים על מתאם חיובי בין ההיקף התעסוקתי של הנשים לבין זה של האימהות, וכן על עלייה של ממש ברציפות התעסוקתית במעבר מדור האימהות לדור הבנות.

אצל הנשים היהודיות ניכר קשר חיובי בין תעסוקת האם והבת, אך קשר זה חזק יותר בקבוצות המיעוט. בקרב יהודיות לא-חרדיות שאימן לא עבדה 66% מהנשים בתעסוקה מלאה ו-8% מחוסרות תעסוקה. באשר לנשים שאימן הייתה ברציפות תעסוקתית מלאה – 76% מהן בתעסוקה מלאה אך הן, לעומת 3%

בלבד ללא תעסוקה. בקרב נשים חרדיות המצב טוב פחות: מי שאימה לא עבדה, נמצאת בתעסוקה ברציפות מלאה בכמחצית מהמקרים, ואילו חמישית מהן במצב דומה לשל אימן. רוב הנשים החרדיות שאימן עבדה ברציפות מלאה, לעומת זאת, נמצאות אף הן בתעסוקה ברציפות מלאה (68%), לעומת 9% ללא תעסוקה כלל.

באשר לנשים ערביות שאימן לא עבדה (כלומר, רוב אוכלוסייה זו. ראו תרשים 20) – 29% בלבד בתעסוקה ברציפות מלאה, לעומת 37% מחוסרות תעסוקה. מדובר בשיפור דרמטי לעומת דור האימהות, אך כזה שעדיין מותיר אותן הרחק מאחור לעומת כל שאר קבוצות האוכלוסייה. מנגד, 58% מהנשים הערביות המוסלמיות שאימן הייתה בתעסוקה מלאה מועסקות אף הן בתעסוקה מלאה, לעומת 12% בלבד מחוסרות תעסוקה. פער זה בין הרציפות התעסוקתית של בנות לאימהות עובדות לבין שאינן עובדות הוא הגדול ביותר מכל קבוצות האוכלוסייה, והוא עקבי עם ספרות המחקר הקיימת על תעסוקת נשים ערביות, המצביעה על חסמים תרבותיים חזקים לקבוצה זו בפני השתלבות בתעסוקה (ראו בהמשך).

הנתונים מראים גם כי 55% מהנשים הערביות הנוצריות נמצאות בתעסוקה מלאה, לעומת 17% מחוסרות תעסוקה בקרב נשים שאימן גם היא מחוסרת תעסוקה. לעומת זאת, 74% מהנשים שאימן הייתה בתעסוקה מלאה נמצאות אף הן בקבוצה זו, ו-6% ללא תעסוקה כלל. תמונת מצב זו טובה מזו של נשים ערביות מוסלמיות, אף כי עדיין גרועה מהמצב בקרב נשים יהודיות לא-חרדיות.

בדומה לממצאים בניתוח של הגברים, גם בקרב הנשים מצאנו מתאם חיובי בין ההיקף התעסוקתי שלהן לזה של אימן. כמו כן זיהינו שיפור במצב התעסוקתי של הצאצאיות בכל קבוצות האוכלוסייה בהשוואה למצבן של האימהות, אם כי עדיין ניכר פער בין המצב התעסוקתי של הנשים הערביות המוסלמיות לשאר קבוצות האוכלוסייה.

תרשים 22

שיעורי התעסוקה בקרב צאצאיות, לפי תעסוקת האימהות (%)

לא-חרדיות יהודיות	ללא תעסוקה	66	26	8
	תעסוקה חלקית	70	26	5
	תעסוקה מלאה	76	21	3
חרדיות יהודיות	ללא תעסוקה	49	31	20
	תעסוקה חלקית	56	32	12
	תעסוקה מלאה	68	24	9
ערביות מוסלמיות	ללא תעסוקה	29	34	37
	תעסוקה חלקית	41	39	20
	תעסוקה מלאה	58	29	12
ערביות נוצריות	ללא תעסוקה	55	28	17
	תעסוקה חלקית	64	28	8
	תעסוקה מלאה	74	20	6

■ תעסוקה מלאה ■ תעסוקה חלקית ■ ללא תעסוקה

תעסוקה בין-דורית: ניתוח לפי רמות השכלה

בסעיף זה נבדוק אם להשכלת הצאצאים יש תפקיד בקשר שבין תעסוקת ההורים ותעסוקת הצאצאים. לשם כך חילקנו את אוכלוסיית הצאצאים לשלוש קבוצות השכלה (לפי מגדר): בעלי תעודה אקדמית, בעלי תעודה לא-אקדמית (תעודת בגרות או תעודה מקצועית) וללא תעודה (בגרות, מקצועית או אקדמית).²⁸

28 הסיבה לשינוי בשיטת החלוקה לקבוצות השכלה היא שההבדלים בתחומי הלימוד האקדמיים והלא-אקדמיים מסבירים הרבה פחות משמטבירה השונות בין קבוצות תעסוקה לעומת השונות בין קבוצות הכנסה. קרי - עצם העובדה שפרט רכש השכלה היא, במידה רבה, סימן לתעסוקה, גם בלי חלוקה לתחומי השכלה.

לוח 15
קבוצת השכלה, לפי קבוצת אוכלוסייה ומגדר (%)

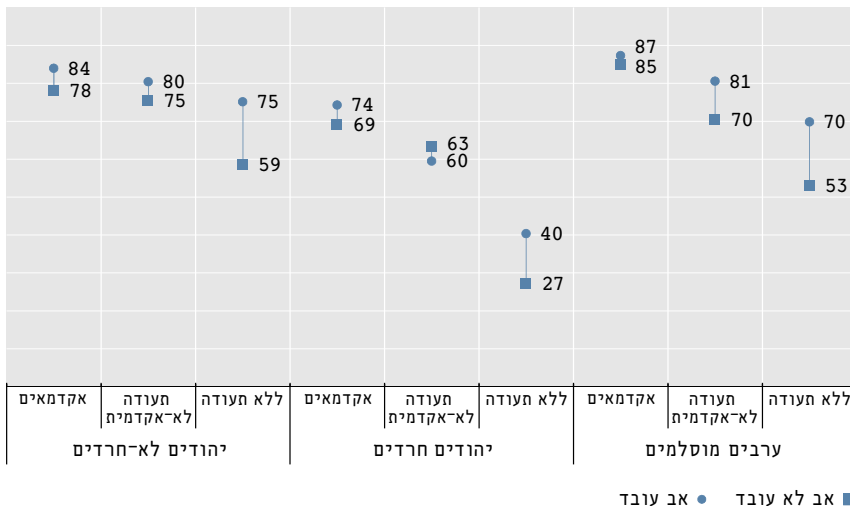
יהודים לא-חרדים		יהודים חרדים		ערבים		
גברים	נשים	גברים	נשים	גברים	נשים	
42	55	7	16	13	22	תעודה אקדמית
26	24	16	36	27	23	תעודה לא-אקדמית
32	22	77	48	60	55	ללא תעודה

לאחר מכן בדקנו את הרציפות התעסוקתית של הצאצאים על בסיס המצב התעסוקתי של הוריהם בשלוש קבוצות ההשכלה (כמו בסעיף הקודם גם כאן נעשה הניתוח בקרב אבות ובניהם ואימהות ובנותיהן) ובשלוש קבוצות אוכלוסייה – יהודים לא-חרדים, חרדים, ערבים מוסלמים. ערבים נוצרים הושמטו מהניתוח בשל מיעוט תצפיות באחדות מקבוצות ההשכלה.

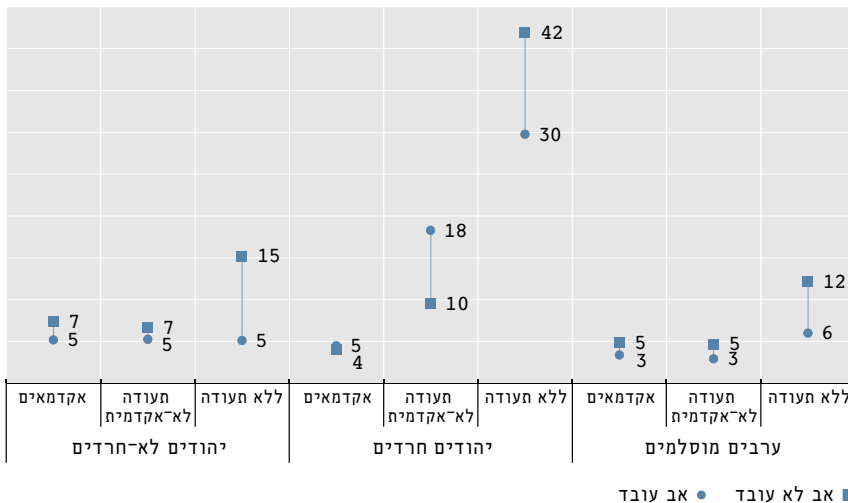
הממצאים בתרשימים א-23 ו-23 מצביעים על תופעה מעניינת: הסיכויים של פרט ללא תעודה להיות בתעסוקה רציפה, וכן הסיכויים שלו שלא להיות בתעסוקה, מתואמים מאוד עם המצב התעסוקתי של הוריו לעומת בעלי תעודה אקדמית, שאצלם המתאם חלש. הסיבה לכך היא שרוב בעלי התעודה האקדמית נמצאים ברציפות תעסוקתית מלאה, בלי קשר לתעסוקת הוריהם. ממצא זה עקבי עם הטענה שהשכלה היא ערוץ השפעה של ההורים על תעסוקת צאצאיהם, כמו התפקיד שלה בקשר שבין הכנסת ההורים להכנסת צאצאיהם.

אצל בעלי תעודות לא-אקדמיות התמונה משתנה בין קבוצות האוכלוסייה. אצל יהודים (חרדים ולא-חרדים) בעלי תעודה לא-אקדמית ההבדל בין שיעור התעסוקה הרציפה של צאצאים להורים עובדים ובין הורים שאינם עובדים הוא הבדל קטן, כמו המצב אצל בעלי תעודה אקדמית. בקרב ערבים מוסלמים המחזיקים בתעודה לא-אקדמית, הפער בין שיעור התעסוקה הרציפה בין צאצאים להורים עובדים ושאינם עובדים נשאר גדול, כנראה משום שצאצאי הורים שאינם עובדים משתכרים שכר נמוך מזה של בעלי תעודה לא-אקדמית, או לחלופין מגיעים לתחומי הכשרה המועילים פחות לתעסוקה.

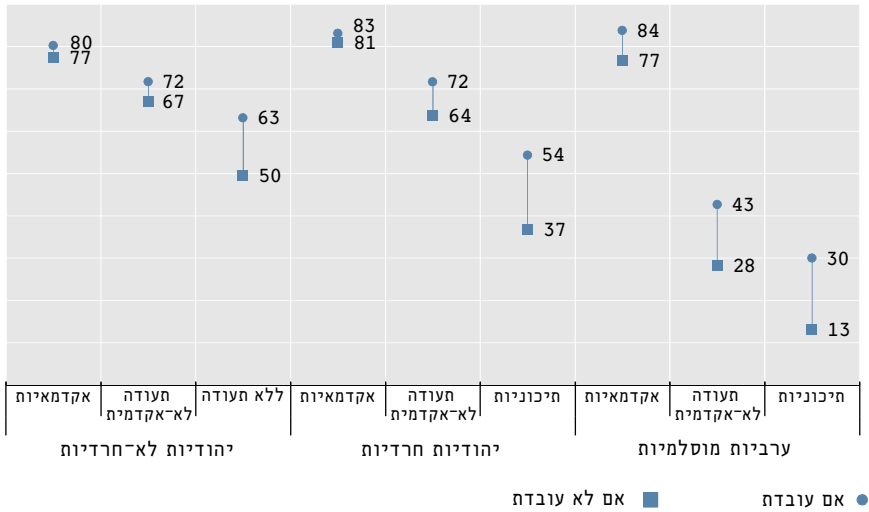
חרשים 23א הסיכויים לתעסוקה בקרב הצאצאים (גברים) (%)

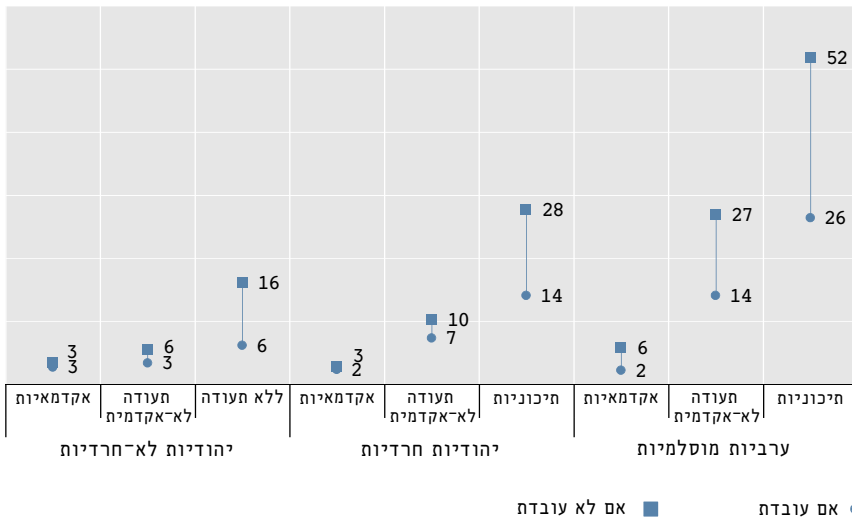
חרשים 23ב הסיכויים לחוסר תעסוקה בקרב הצאצאים (גברים) (%)

תרשים ג23
הסיכויים לתעסוקה רצופה בקרב הצאצאיות (%)

תרשים ד23
הסיכויים לחוסר תעסוקה בקרב הצאצאיות (%)

ממצאים אלו מתיישבים עם ספרות המחקר הבוחנת את הקשר שבין מאפיינים תרבותיים באוכלוסיות מיעוט ומעלה כי מוסכמות תרבותיות בנוגע לתפקיד הגבר והאישה בבית ובשוק העבודה מזוהות עם הבדלים גדולים בתעסוקה בין קבוצות אוכלוסייה. מאפיינים אלו עוברים מהורים לילדיהם וקובעים במידה רבה את שיעור ההשתתפות של דור הצאצאים בשוק העבודה.²⁹ לצד זה ניכרת גם המגמה של עלייה בהשתתפות בכוח העבודה של נשים במרוצת הדורות בכל קבוצות האוכלוסייה.

באוכלוסייה החרדית, למשל, איתר המחקר הבדלים מגדריים משמעותיים בדפוסי התעסוקה בין חרדים שמרנים ומודרנים. בסקר ייעודי של המכון הישראלי לדמוקרטיה נמצא כי גברים חרדים שמרנים הם ברובם אברכים, לעומת חרדים מודרנים יותר, שברובם עובדים. בקרב נשים, לעומת זאת, נמצא כי כרבע מהחרדיות השמרניות ביותר וכרבע מהחרדיות המודרניות ביותר הגדירו את עצמן עקרות בית (אינן עובדות ואינן לומדות), לעומת שיעורים נמוכים יותר – בין 11% ל-16% – אצל הנשים החרדיות השמרניות או בעלות ה"נגיעות המודרניות" (כהנר, 2020: 109–112). בצד המודרני נובעת תופעה זו ככל הנראה מכך שהגברים עובדים בשיעורים גבוהים יותר, מה שמאפשר לנשים להישאר בבית. בקרב השמרנים ביותר הדבר נובע מדפוסי העבודה המקובלים בחסידויות, שאצלן הגבר הוא המפרנס העיקרי.

מלבד המוסכמות המגדריות בעניין ההשתתפות בשוק העבודה, ייתכן גורם מתווך נוסף בין רמת שמרנות ותעסוקה, והוא אוריינות טכנולוגית. כמחצית מהחברה החרדית משתמשים באינטרנט בשיעור כלשהו, אך שיעור זה משתנה מאוד לפי מידת השמרנות. כך, בקרב החרדים השמרנים ביותר, רק רבע משתמשים באינטרנט. בקרב החרדים המודרנים, לעומת זאת, השיעור נע בין 68% ל-74%. מאחר שהשימוש באינטרנט ובמחשבים הוא חלק בלתי נפרד מעולם העבודה בישראל, התנגדות עקרונית לאינטרנט עלולה להקשות על חרדים שמרנים להשתלב בעולם העבודה גם בלי קשר למוסכמות העבודה המגדריות.

29 למחקרים על הורשה של גישות תרבותיות לשוק העבודה בפרספקטיבה מגדרית בין הורים וצאצאיהם ראו למשל Bisin & Verdier, 2000; Kretschmer, 2018

גם המחקר על החברה הערבית מעלה כי דפוסים תרבותיים הם המסבירים במידה רבה את שיעורי התעסוקה. נמצא כי תעסוקת נשים בחברה הערבית מזוהה באופן שלילי עם רמת הדתיות של האישה, וגם עם רמת הדתיות של הוריה, אם כי קשר זה עשוי לגלם מתאם בין רמת דתיות ומאפיינים אחרים, כמו שליטה בשפה העברית או בשימוש במחשב (שני מאפיינים שזוהו במידה רבה עם תעסוקה בקרב נשים ערביות). בקרב נשים נשואות, עמדת הבעל כלפי יציאת אשתו לעבודה קובעת במידה רבה את שיעור התעסוקה אצל נשים: נמצא כי שיעור התעסוקה בקרב נשים שבן זוגן התנגד לכך שיצאו לעבוד הוא כ-4%, בעוד שיעור התעסוקה בקרב נשים שבן זוגן עודד אותן לצאת לעבוד (רוב המדגם) עומד על 48% (קסיר, מיעארי וליס-גינסבורג, 2019). לא נמצא קשר מובהק בין מידת הדתיות של גברים ושיעורי התעסוקה בקרב נשותיהם, אך שיעור ההתנגדות ליציאה של אישה לעבודה היה גבוה יותר בקרב בעלים דתיים יותר. באותו מחקר (שם) נבדק גם הקשר בין תעסוקת האם והבת ונמצא כי נשים ערביות שהעידו כי אימן עבדה בשכר מחוץ לבית מתאפיינות בשיעורי תעסוקה גבוהים יותר.

חיזוק נוסף להשפעה החזקה של תפיסות תרבותיות על תעסוקת נשים ערביות נמצא במחקרו של אליה יכין (2021), שבדק עד כמה לידת הילד הראשון משפיעה על ההכנסה מעבודה של נשים בישראל. הוא מצא כי נשים ערביות סובלות מהכנסה נמוכה יותר בעקבות לידת הילד הראשון, אלא שבניגוד לנשים יהודיות לא-חרדיות, הנשים הערביות מתחילות לשלם את "קנס" האימהות עוד לפני הלידה. בבחינה של "קנס האימהות" לפי הזמן שחלף מאז הנישואים – במקום מאז לידת הילד הראשון – מצא יכין כי נשים ערביות מתחילות לצבור פער הכנסה גדול כבר עם נישואיהן, שנובע ברובו מירידה חדה אצלן בשיעור התעסוקה. דפוס זה, שאיננו דומה לממצאים במחקר בספרות העולמית או באוכלוסייה היהודית בישראל, מלמד שהתפיסה התרבותית שלפיה עבודה אינה מתאימה לאישה נשואה משפיעה לרעה על שיעורי התעסוקה בחברה הערבית. המכשולים בפני השתלבות של קבוצות אוכלוסייה חלשות בשוק העבודה הם אפוא תרבותיים במידה רבה ובהחלט לא כלכליים בלבד.

במחקרנו בחנו את דפוסי המוביליות הבין־דורית בהכנסה מעבודה ובתעסוקה בהשוואת דור הצאצאים – ילידי וילידות סוף שנות ה־70 ותחילת שנות ה־80, בהיותם בני 31-36 – לאלו של הוריהם, בהיות הצאצאים בגילים 18-22.

הבחינה נעשתה על בסיס מאגר נתונים מינהליים של חדר המחקר של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הכולל נתונים שהתקבלו ממרשם האוכלוסין, נתונים ברמת הפרט על ההיסטוריה התעסוקתית, וכן נתוני הכנסות רציפים מעבודה לאורך זמן, נתוני השכלה מפורטים, סוגי הכשרות מקצועיות, מקצוע לימודים אקדמי, סמל התואר וסוג מוסד הלימודים. הנתונים המוצגים מהמקורות השונים אפשרו לנו לאמוד את המוביליות בשוק העבודה בישראל בסיווג לפי קבוצות אתניות וחברתיות ברמת פירוט שטרם נעשתה כמותה.

עיקרי הממצאים שלנו מתייחסים למידת המוביליות באוכלוסייה הכללית בהשוואה בינלאומית, לאופן השתנות הייצוג של קבוצות האוכלוסייה השונות בעשירוני ההכנסה בין הדורות, למידת המוביליות בקבוצות האוכלוסייה השונות ולמידה שבה ערוץ ההשכלה דומיננטי בהסבר של רמת המוביליות (הימצאותה או היעדרה).

אלו הם עיקרי הממצאים:

(1) באשר לאוכלוסייה כולה נמצא כי המוביליות הבין־דורית בישראל, הנמדדת באמצעות המתאם בין הכנסת ההורים ובין הכנסת הצאצאים, אינה גבוהה במיוחד. המתאם בין הכנסת ההורים לזו של הצאצאים הוא 0.28, זהה למתאם בארצות הברית וגבוה במידה רבה מזה שבקנדה, בדנמרק ובשוודיה, שבהן המתאם נע בטווח שבין 0.18 ל־0.21. יתר על כן, השוואת הסיכויים של צאצא שנולד להורים מרבעון ההכנסה התחתון להגיע לרבעון ההכנסה העליון מעלה שהסיכויים בישראל הם 13% בלבד, לעומת 17% בממוצע במדינות ה־OECD; ובדומה – הסיכויים של צאצא להורים מהרבעון התחתון להישאר באותו רבעון הכנסה יחסי כמו הוריו עומד בישראל על 37%, לעומת 31% בממוצע במדינות ה־OECD.

(2) בבחינת המוביליות הבין־דורית בקבוצות אוכלוסייה התייחסנו לקבוצות האלה: יהודים לא־חרדים, חרדים, ערבים מוסלמים, ערבים נוצרים. בתוך

האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית בחנו את המוביליות של הקבוצות לפי מוצאן, ובכלל זה העולים מברית המועצות לשעבר.

(3) טרם בחינת המוביליות ברמת הפרט בדקנו מה קרה לעשירון ההכנסה הממוצע בכל קבוצת אוכלוסייה בין דור ההורים לדור הצאצאים ומה קרה לייצוג של כל קבוצה על פני עשירוני ההכנסה בין הדורות. מצאנו "נסיגה לממוצע". כלומר – בקבוצות שבדור ההורים היה העשירון הממוצע נמוך יחסית, עלה דור הצאצאים, בממוצע, לעשירון גבוה יותר, וההפך. באשר לקבוצות שממוצע העשירון בדור ההורים היה גבוה – בכל הקבוצות, למעט בקרב החרדים, היה העשירון הממוצע לפי הפירוט שלהלן:

- יהודים לא-חרדים: 6.0 בדור ההורים וירד קלות ל- 5.9 בדור הצאצאים;
- ערבים מוסלמים: 3.1 בדור ההורים ועלה ל- 4.2 בדור הצאצאים;
- ערבים נוצרים: 4.2 בדור ההורים ועלה ל- 5.2 בדור הצאצאים.

לעומת כל אלו, בקרב היהודים החרדים ירד העשירון הממוצע מ- 4.4 בדור ההורים ל- 3.9 בדור הצאצאים.

(4) תמונה דומה עולה מהשינוי בייצוג בכל עשירון הכנסה של כל קבוצה בין דור ההורים לדור הצאצאים, שכלל נעשה שוויוני יותר: השינוי החד ביותר התרחש באוכלוסייה הערבית המוסלמית, שבה חלה ירידה חדה בייצוג בעשירונים התחתונים ועלייה מקבילה בייצוג בעשירוני הביניים, אך לא בעשירונים הגבוהים.³⁰ לעומת זאת בקרב החרדים, שגם בדור ההורים היו עם ייצוג יתר בעשירוני ההכנסה הנמוכים ביותר, הייצוג בעשירונים אלו עלה עוד יותר בדור הצאצאים.

(5) בחינה דומה נעשתה גם בקרב קבוצות האוכלוסייה בתוך האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית, וגם שם מצאנו נסיגה לממוצע. כך, העשירון הממוצע בקרב היהודים האשכנזים ירד מ- 7.5 בדור ההורים ל- 6.3 בדור הצאצאים, ואילו

30 גם לאחר העלייה בייצוג בעשירוני הביניים, ערבים מוסלמים עדיין מיוצגים בייצוג יתר בעשירונים הנמוכים ובייצוג חסר בעשירונים הגבוהים. ייצוגם בעשירוני הביניים מתאים לחלקם באוכלוסייה. כלומר, מצבם בשוק העבודה השתפר, אך עדיין איננו טוב בהשוואה לזה של יהודים לא-חרדים.

בקרב היהודים המזרחים הוא עלה מ-5.3 בדור ההורים ל-5.6 בדור הצאצאים. יוצאי ברית המועצות לשעבר עלו מ-4.8 בדור ההורים ל-5.8 בדור הצאצאים. בבחינת הייצוג של הקבוצות בעשירוני ההכנסה מצאנו שבכל הקבוצות נרשם ייצוג שוויוני יותר בין עשירוני ההכנסה בדור הצאצאים יחסית לאלו שבדור ההורים. כך, ממוצע עשירון ההכנסה בקרב האשכנזים גבוה מזה של המזרחים בפחות מ-1 עשירון הכנסה בדור הצאצאים, לעומת הבדל ממוצע של 2.2 עשירוני הכנסה בדור ההורים. כלומר, הפערים בין הקבוצות בקרב היהודים הלא-חרדים הצטמצמו מאוד בדור הצאצאים בהשוואה לפערים בדור של הוריהם.

השינוי הבין-דורי הגדול ביותר קרה בין ההורים והצאצאים של עולי ברית המועצות לשעבר: מייצוג יתר בעשירונים 3-6 בדור ההורים לייצוג כמעט שוויוני בכל העשירונים בדור הצאצאים. כלומר, בתוך דור הפכו עולי ברית המועצות לשעבר לישראלים לכל דבר מבחינת התפלגות ההכנסות שלהם.

(6) בניתוח המוביליות הבין-דורית ברמת הפרט בקבוצות האוכלוסייה השונות נמצאו הבדלים של ממש בין הקבוצות.

(א) המתאם בין הכנסות ההורים להכנסות הצאצאים, שעמד על 0.28 בכלל האוכלוסייה, הוא 0.28 בקרב משפחות ערביות מוסלמיות ו-0.30 בקרב משפחות ערביות נוצריות – כלומר משקף מוביליות נמוכה יחסית – ו-0.21 בקרב יהודים לא-חרדים ורק 0.13 בקרב חרדים. המתאם הנמוך מאוד בין הכנסת ההורים להכנסת הצאצאים בקרב חרדים משקף בעיקר את המוביליות כלפי מטה בקרב צאצאים להורים ברמות הכנסה גבוהות יחסית. ממצא זה משקף את הנטייה באוכלוסייה החרדית לעסוק בעיקר בלימוד תורה ולוותר על רכישת מיומנויות רלוונטיות לשוק העבודה או על השתלבות ממשית בשוק העבודה כאשר הסיוע מההורים אפשרי.

(ב) בניתוח מפורט של הקשר בין רבעוני ההכנסה של דור ההורים ודור הצאצאים לפי קבוצות אוכלוסייה ומגדר מצאנו כי למרות שיפור של ממש במצבם של ערבים במעבר מדור ההורים לדור הצאצאים, נשים ערביות מוסלמיות נתונות במלכודת עוני חריפה – כשני שלישים מהנשים שנולדו להורים ברבעון התחתון נשארות ברבעון זה (לעומת מעט מעל לשליש מהגברים הערבים המוסלמים). חשוב להבהיר כי הממצא הזה קשור בין היתר להטיה המובנית בבחינת הקשר בין אחוזון ההכנסה של ההורים לבין

אחוזון ההכנסה של הנשים, שהיא נמוך יותר גם משום שנשים, ככלל, עובדות פחות שעות ובמשלחי יד מכניסים פחות, בכל קבוצות האוכלוסייה, גם בלי קשר להכנסת הוריהן.

בקרב החרדים, בניגוד לקבוצות המיעוט האחרות, לא נמצא שיפור במצבם בשוק העבודה במעבר מדור ההורים לדור הצאצאים, ואפילו ניכרה הידרדרות. יתר על כן, במקרה של הגברים החרדים – דווקא צאצאים למשפחות בעלות הכנסה גבוהה נוטים להכנסה נמוכה יחסית בשוק העבודה.

(ג) בחנו את התפקיד של ההון האנושי כערוץ המקשר בין הכנסת ההורים להכנסת הצאצאים. מהניתוח עולה כי בקרב ערבים מוסלמים ובקרב חרדים השכלת הצאצאים מסבירה חלק קטן יותר מהקשר בין הכנסת ההורים להכנסת הצאצאים: 56% ו-39% (בהתאמה), לעומת 67% בקרב יהודים לא-חרדים ו-60% בקרב ערבים נוצרים. ממצא זה מתיישב עם קיומם של חסמים חזקים להשכלה בקבוצות אלה, אם בשל היעדר לימודי ליבה בקרב החרדים ואם בשל גישה מוגבלת להשכלה איכותית וחסכים לימודיים למיניהם, למשל בלימוד השפה העברית בקרב הערבים.

(7) בבחינת הקשר הבין-דורי בסיכויי התעסוקה עולה כי גברים שאביהם עבד עובדים בשיעורים גבוהים בהרבה, וכך גם באשר לנשים שאימן עבדה. אנו מוצאים כי קשר מוטה-מגדר זה חזק בהרבה בקרב חרדים ובקרב ערבים מוסלמים. ממצא זה עקבי עם קיומם של חסמים תרבותיים חזקים להשתלבותם של גברים חרדים ושל נשים ערביות מוסלמיות בשוק העבודה.

(8) ממצאי המחקר עולה תמונה מורכבת: מצד אחד התופעה של "נסיגה לממוצע" ופערי הכנסה המצטמצמים במרוצת הדורות בקרב רוב קבוצות האוכלוסייה, ובפרט בין היהודים והערבים, וכן בין הקבוצות לפי מוצא של היהודים הלא-חרדים. מצד שני, המוביליות המתונה יחסית כלפי מעלה של האוכלוסייה הערבית, אשר באוכלוסייה החרדית נמצאת דווקא בירידה.

(9) ערוץ ההשכלה הוא ערוץ מרכזי המסביר את הקשר בין הכנסת ההורים להכנסת הצאצאים, אך הוא פועל בעוצמה שונה בכל קבוצת אוכלוסייה. הוא ערוץ מרכזי בקשר שבין הכנסת הורים יהודים לא-חרדים לזו של צאצאיהם, ערוץ מעט פחות מרכזי בקשר שבין הכנסתם של הורים ערבים לזו של צאצאיהם,

והוא מסביר רק מקצת מהקשר בין הכנסת הורים חרדים לזו של צאצאיהם. גם בבקרה על רמת ההשכלה (בחלוקה לפי מגדר), על אחוזון ההכנסה של ההורים ועל אזור המגורים עדיין יש "קנס" בהשתייכות לקבוצת אוכלוסייה מסוימת לעומת ה"השתייכות" לאוכלוסיית היהודים הלא-חרדים. הקנס הגבוה ביותר הוא בקבוצת הערבים המוסלמים. ההסבר לכך הוא שייתכן שאין במשטני ההון האנושי שהשתמשנו בהם בקרה מלאה על איכות ההשכלה, שעשויה להיות שונה בין קבוצות אוכלוסייה, מכיוון שלא פיקחנו על השיוך הענפי ועל חלקיות המשרה. מנגד, ייתכן גם שהקנס הגבוה משקף את קיומה של אפליה בשוק העבודה נגד קבוצות מיעוט.

החשיבות הגדולה של ערוץ ההון האנושי במתאם שבין הכנסת ההורים להכנסת הצאצאים בקרב רוב קבוצות האוכלוסייה מלמדת שהמדינה אינה מצליחה לפעול מספיק להרחבת ההזדמנויות באמצעות שיפור איכות החינוך של קבוצות אוכלוסייה מרקע כלכלי-חברתי חלש. תקצוב דיפרנציאלי שיאפשר לקזז את החסכים הקיימים אצל צאצאים מרקע חברתי-כלכלי חלש, וכך לרופף את הקשר בין ההכנסה של הוריהם להשכלתם, יסייע למצות את הפוטנציאל שיש להשכלה ביצירת שוויון הזדמנויות וביצירת מוביליות כלפי מעלה של קבוצות אוכלוסייה מרקע חברתי-כלכלי חלש. חיזוק מערכת החינוך הציבורית, ובפרט הקצאה גדולה יותר למדדי הטיפוח, והקניית תכנים ומיומנויות הנדרשים להצלחה בשוק העבודה בכל שלבי החינוך הם כלי מדיניות חשובים לחיזוק המוביליות החברתית.

מחקר המשך שעשוי לשפוך אור על עוד ערוץ חשוב למוביליות, או להיעדרה, בחברה הישראלית יעסוק בתפקידו של השירות הצבאי. קבלת נתונים על עצם השירות הצבאי ועל אופיו ושילוב נתונים אלו במאגר הנתונים שהשתמשנו בו, לצד נתוני השיוך הענפי וחלקיות המשרה או שעות העבודה, יכולים להיות כיוונים להרחבה ולהעמקה של המחקר על ערוצי המוביליות בחברה הישראלית.

חלוקה לקבוצות אוכלוסייה

בניתוח האוכלוסייה לפי קבוצות רצינו לעבוד בדרך שתשקף באופן הטוב ביותר הן את הנתונים עצמם והן את השיח הציבורי בנושא המוביליות הבינ-דורית והאפליה בשוק העבודה הישראלי. כלומר, בחרנו לפלח גם את ילידי ישראל לפי מוצא כדי לבדוק לא רק מה מצבם של עולים מארצות שונות בשוק העבודה, אלא גם מה מצבם של הדור השני והשלישי לאותם עולים. לשם כך התייחסנו גם למוצא האב וגם למוצא האם, ועבור הורים שנולדו בישראל – גם למוצא הסבא.

לפיכך בחרנו לחלק את האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית לארבע קבוצות מובחנות: אשכנזים, מזרחים, יוצאי ברית המועצות לשעבר ואנשים ממוצא מעורב. היתרון העיקרי בחלוקה זו לעומת מה שנעשה במחקרים קודמים הוא שלא הסתפקנו במידע על אביו של הפרט לצורך שיוכו לקבוצה אתנית אלא התחשבנו במוצא האם בכל מקרה ולא רק כאשר מוצא האב לא ידוע. כלומר, השתמשנו גם במידע על אימו והוריה. המחקר שלנו נמנע אפוא מההנחה הפטריארכלית שמוצא הצאצא נקבע קודם לכול לפי זהות אביו.

הבחירה במתודולוגיה הזו הובילה לכך שהניתוח שלנו מתייחס רק לבעלי מוצא "מובהק" יחיד כיחידות ניתוח, ואילו מי שהוריו שייכים לשתי קבוצות ניתוח ובדלות משתייך לקטגוריית "בעלי מוצא מעורב", המכילה את כל הקבוצות שמערבות מוצאים שונים. זהו החידוש העיקרי שלנו לעומת מחקרים קודמים שבחנו את סוגיית הפערים במוביליות החברתית בין קבוצות בתוך קבוצת היהודים הלא-חרדים. הללו השתמשו בדרך כלל במוצא האב (למשל הלר, 2020) או במוצא האב כברירת מחדל ובמוצא האם אם היה חסר (Aloni & Krill, 2017).¹

קבוצות הניתוח המובהקות שבחרנו עבור היהודים הלא-חרדים, בדומה למחקרים קודמים, הן כלהלן:

1 לדיון נוסף בסוגיית סיווג היהודים הלא-חרדים לקבוצות לפי ארץ המוצא של הסבים ראו גם אצל דהן, 2013.

- אשכנזים: יוצאי אירופה או אמריקה, אוסטרליה, ניו זילנד, פולין (המקוטלגת בכמה מהחלוקות כאחת ממדינות ברית המועצות לשעבר אך בחרנו שלא לשייכה לקטגוריה זו) ודרום אפריקה
- יוצאי אפריקה (כולל אתיופים)² או אסיה
- עולי ברית המועצות לשעבר (החל בשנת 1970), כולל העולים שאינם מוגדרים יהודים על פי משרד הפנים
- אנשים ממוצא מעורב (כולל ילידי הארץ זה שלושה דורות, שלא נותחו בנפרד בגלל מיעוט תצפיות)

שיטת ההכרעה ששימשה אותנו עבור דור הסבים:

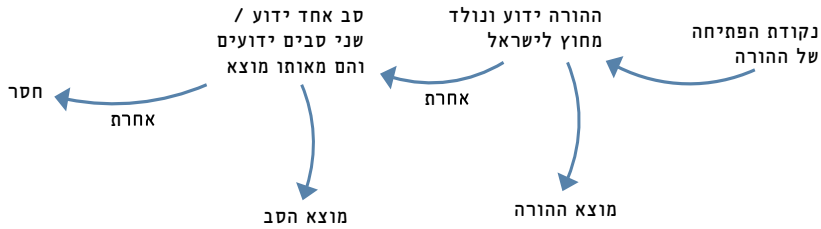
- (1) אם המוצא שייך לקבוצות "אשכנזים" או "מזרחים", הם שויכו לקבוצות אלו;
- (2) לא שייכנו את הסבים לקבוצות עולי ברית המועצות לשעבר בשלב זה בגלל היעדר מידע על שנת העלייה במסד הנתונים עבור דור הסבים;
- (3) בכל המקרים האחרים – מוצא הסב הוגדר "חסר".

עבור דור ההורים:

- (1) אם מוצא ההורה ממדינה שאינה ישראל, הוא שויך למוצא לפי מדינה זו;
- (2) אם מוצא האב לא ידוע או מישראל ומוצא שני הסבים ידוע ושייך לאותה קבוצה (אשכנזים או מזרחים), ההורה שויך לאותה קבוצה;
- (3) אם המוצא של ההורה חסר והיה לנו מידע רק על אחד הסבים, ההורה שויך לפי הסב הידוע;
- (4) בכל המקרים האחרים – מוצא ההורה הוגדר "חסר".

2 במחקרנו נמנענו מלנתח את יוצאי אתיופיה כמוצא נפרד, מכיוון שלאחר צמצום מדגם הליבה למי שהוריו טרם הגיעו לגיל 60 בגילי הניתוח הצטמצם מספר יוצאי אתיופיה לגודל שלא אפשר ניתוח סטטיסטי בעל תוקף. בדיקה נוספת העלתה כי הדבר נבע מפער גדול מהממוצע בין גיל האב לגיל האם, שהוביל לכך שלעיתים קרובות היה האב לקראת גיל הפרישה בגילי העבודה של צאצאיו.

תרשים נ-1 אלגוריתם הקצאת המוצא להורה

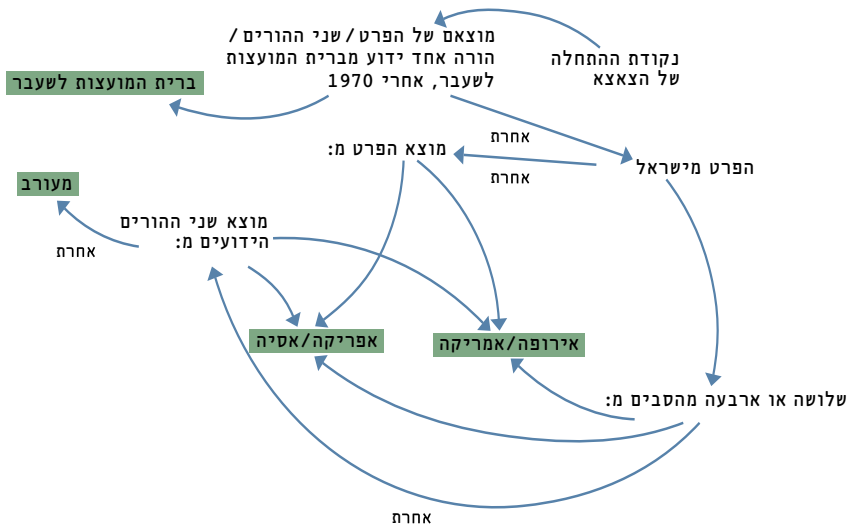

עבור דור הצאצאים:

- (1) אם הצאצא או שניים מהוריו עלו מאחת ממדינות ברית המועצות לשעבר אחרי שנת 1970, הצאצא הוגדר יליד ברית המועצות לשעבר;³
- (2) אם ארץ הלידה של הצאצא בחו"ל, מוצאו הוגדר לפי מדינה זו;
- (3) אם ארץ הלידה של הצאצא היא ישראל, ייבדק מוצא סביו כך שאם שלושה או ארבעה מהם ידועים ושייכים לאותו מוצא, הצאצא שויך למוצא זה;
- (4) אם שניים או יותר מסביו של הצאצא חסרים או שייכים למוצאים שונים וכל הוריו הידועים משויכים לאותו המוצא, הצאצא שויך לאותו המוצא של הוריו;
- (5) בכל המקרים האחרים – הצאצא שויך למוצא מעורב.

3 התחלנו את ההקצאה מהשלב שמדינה יכולה להיות מוגדרת כחלק מאסיה או כחלק מאירופה על פי מקומן הגאוגרפי לפני שנת 1970.

חרשים נ-2 אלגוריתם הקצאת המוצא לצאצא

● מוצאים אפשריים

מקצועות לימוד לפי קבוצות השכלה אקדמיות

מכללות	אוניברסיטה
מקצועות נבחרים (עם ציון פסיכומטרי ממוצע העובר את הציון 550)	מקצועות נבחרים (עם ציון פסיכומטרי ממוצע העובר את הציון 600)
שם (וסייוג)	שם (וסייוג)
אופטומטריה (892), אומנויות – רב־תחומי (302), אמנות (300), דיאטטיקה (860), הפרעות בתקשורת (810), חשבונאות (512), טכנולוגיות למערכות למידה (230), לימודי מקרקעין (502), מדעי הניהול – מערכות מידע (532), מוזיקה (310), מנהל עסקים (500), עיצוב גרפי (344), עיצוב טקסטיל (342), עיצוב פנים (370), עיצוב קרמי (348), עיצוב תכשיטים, צורפות (343), עיצוב תעשייתי (347), פיזיותרפיה (850), פסיכולוגיה (430), צילום (345), קולנוע וטלוויזיה (323), ריפוי בעיסוק (840), תולדות האמנות (301), תקשורת חזותית (346)	בלשנות (170), דיאטטיקה (860), הוראת יהדות (240), הפרעות בתקשורת (810), חשבונאות (512), חשבונאות וניהול (513), יחסים בינלאומיים (421), כלכלה (400), כלכלה מנהל עסקים (504), לימודי (מוסמך לגיל הרך) ילדים והוריהם (248), לימודי אירופה (157), לימודי התרבות העברית (190), לימודי מזרח אסיה (156), לימודי נשים ומגדר (411), מדע הדתות (92), מדעי הניהול – התנהגות ארגונית (534), מדעי הניהול – חקר ביצועים (533), מדעי הניהול מימון וחשבונאות (537), מדעי הניהול – מערכות מידע (532), מדעי הקוגניציה (438), מדעי הרפואה המעבדתית (870), מנהל עסקים (500), משפטים (600), פיזיותרפיה (850), פילוסופיה והיסטוריה של המדעים (15), פילוסופיה כללית (10), פילוסופיה, מידע ותרבות דיגיטלית (16), פסיכולוגיה (430), פסיכולוגיה חינוכית (206), קולנוע וטלוויזיה (323), תקשורת (494), רוקחות (800), רוקחות קלינית (801), ריפוי בעיסוק (840), שמאות מקרקעין (503), שפה ושימושה (173), לימודי תרבות (165), תוכנית משולבת: פילוסופיה, כלכלה ומדעי המדינה (408)

מקור: עיבוד המחברים בחדר המחקר לנתוני המל"ג והמרכז הארצי לבחינות והערכה.

STEM	מכללות שאר המקצועות	אוניברסיטה שאר המקצועות
	מלבד תחיי־המקצועות שהופיעו תחת מכללות - מקצועות נבחרים	מלבד תחיי־המקצועות שהופיעו תחת אוניברסיטה - מקצועות נבחרים
שם (וסיווג)	שם (וסיווג)	שם (וסיווג)
רפואה (7), מתמטיקה, סטטיסטיקה ומדעי המחשב (9), המדעים הפיזיקליים (10), המדעים הביולוגיים וחקלאות (11), הנדסה ואדריכלות (13)	מדעי הרוח הכלליים (0), שפות, ספרויות ולימודים רגיונליים (1), חינוך והכשרה להוראה (2), אמנות, אומנויות ואומנות שימושית (3), מדעי החברה (4), עסקים ומדעי הניהול (5), מקצועות עזר רפואיים (8)	מדעי הרוח הכלליים (0), שפות, ספרויות ולימודים רגיונליים (1), חינוך והכשרה להוראה (2), אמנות, אומנויות ואומנות שימושית (3), מדעי החברה (4), עסקים ומדעי הניהול (5), מקצועות עזר רפואיים (8)

השוואה לסקר כוח אדם של הלמ"ס

שינוי מדור ההורים לדור הצאצאים לפי סקר כוח אדם		קבוצת השוואה לדור הצאצאים: ילידי 1977-1983 בגילי העבודה העיקריים, 2009-2008			קבוצת השוואה לדור ההורים: בני 45-54 שהם הורים, 2001-2005			קבוצת ניתוח
שיעור שינוי בשעות עבודה בדרך כלל לעובדים	עלייה בשיעור תעסוקה בנקודות אחוז	גיל ממוצע	שעות עבודה ממוצעות בדרך כלל לעובדים	שיעור תעסוקה	גיל ממוצע	שעות עבודה ממוצעות בדרך כלל לעובדים	שיעור תעסוקה	
-3%	12%	34.7	44.7	85%	49.3	46.2	73%	ערבים נוצרים
-4%	-1%	34.7	38.2	48%	49.3	39.8	49%	חרדים
-5%	6%	34.9	46.6	86%	49.6	48.9	80%	יהודים לא-חרדים ואחרים
0%	21%	34.9	44.1	79%	48.9	44.2	57%	ערבים מוסלמים
2%	31%	34.6	37.2	64%	49.1	36.6	34%	ערביות נוצריות
7%	12%	34.6	31.1	59%	49.2	29.0	47%	חרדיות
5%	8%	35.0	38.7	75%	49.5	36.9	67%	יהודיות לא-חרדיות ואחרות
4%	27%	34.9	34.7	35%	49.0	33.2	8%	ערביות מוסלמיות

תקופה 4

רגרסיות

לוח 14 המלא

משתנה תלוי: מאיון ההכנסה של הצאצא	יהודים לא-חרדים	יהודים לא-חרדים
מאיון ההכנסה של ההורים	***0.212 (0.00164)	***0.214 (0.00164)
ירושלים	***-6.449 (0.213)	***-6.108 (0.196)
צפון	***-6.885 (0.163)	***-5.723 (0.150)
חיפה	***-4.433 (0.156)	***-4.343 (0.143)
תל אביב	***-0.445 (0.123)	***-0.930 (0.113)
דרום	***-5.359 (0.148)	***-3.339 (0.136)
יהודה ושומרון	***-4.744 (0.225)	***-4.493 (0.207)
אישה	***-17.48 (0.0904)	***-14.22 (0.310)
מכללה: STEM		***0.891 (0.318)
אוניברסיטה: מקצועות נבחרים		***-1.582 (0.293)
אוניברסיטה: שאר המקצועות		***-11.77 (0.284)
מכללה: מקצועות נבחרים		***-6.427 (0.309)
מכללה: שאר המקצועות		***-14.98 (0.288)
מה"ט		***-11.80 (0.345)
תעודה מקצועית אחרת		***-23.22 (0.277)
תעודת בגרות		***-19.48 (0.256)
לא כל תעודה		***-28.34 (0.226)

			-0.370 (0.595)	מכללה: STEM אישה*
			-0.405 (0.431)	אוניברסיטה: מקצועות נבחרים אישה*
			***-3.027 (0.397)	אוניברסיטה: שאר המקצועות אישה*
			***-1.382 (0.459)	מכללה: מקצועות נבחרים אישה*
			***-1.393 (0.403)	מכללה: שאר המקצועות אישה*
			***-8.997 (0.587)	מה"ט אישה*
			***-9.379 (0.418)	תעודה מקצועית אחרת אישה*
			***-6.370 (0.386)	תעודת בגרות אישה*
			***-6.996 (0.354)	ללא כל תעודה אישה*
***44.39 (0.101)	***53.60 (0.131)	***77.61 (0.235)		קבוע
336,100	336,100	336,100		תצפיות
0.047	0.151	0.285		R-squared

טעויות תקן בסוגריים: *** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$

משתנה תלוי: מאיון ההכנסה של הצאצא			יהודים חרדים
***0.142 (0.00593)	***0.131 (0.00558)	***0.0799 (0.00535)	מאיון ההכנסה של ההורים
	***-2.497 (0.435)	***-3.021 (0.410)	ירושלים
	***-6.070 (0.776)	***-6.029 (0.732)	צפון
	***-4.477 (0.785)	***-4.203 (0.740)	חיפה
	***-1.428 (0.466)	-0.532 (0.440)	תל אביב
	***-3.811 (0.529)	***-3.462 (0.499)	דרום
	***-5.056 (0.490)	***-4.139 (0.463)	יהודה ושומרון
	***-3.005 (0.289)	***-15.95 (4.190)	אישה

			מכללה: STEM	-0.252 (3.358)
			אוניברסיטה: מקצועות נבחרים	*-6.292 (3.467)
			אוניברסיטה: שאר המקצועות	***-19.84 (3.115)
			מכללה: מקצועות נבחרים	** -7.306 (3.089)
			מכללה: שאר המקצועות	***-14.70 (2.816)
			מה"ט	** -7.147 (3.168)
			תעודה מקצועית אחרת	***-21.52 (2.725)
			תעודת בגרות	***-29.65 (2.837)
			ללא כל תעודה	***-32.46 (2.685)
			מכללה: STEM אישה*	***18.94 (5.074)
			אוניברסיטה: מקצועות נבחרים אישה*	**11.28 (5.172)
			אוניברסיטה: שאר המקצועות אישה*	***16.27 (4.584)
			מכללה: מקצועות נבחרים אישה*	**9.414 (4.792)
			מכללה: שאר המקצועות אישה*	***12.22 (4.313)
			מה"ט אישה*	***14.94 (4.698)
			תעודה מקצועית אחרת אישה*	**8.354 (4.237)
			תעודת בגרות אישה*	*7.621 (4.342)
			ללא כל תעודה אישה*	**9.466 (4.207)
			קבוע	***34.60 (0.250)
				***33.01 (0.432)
				***62.88 (2.700)
			תצפיות	29,632
				29,632
				29,632

טעויות תקן בסוגריים: *** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p > 0.1$

ערבים מוסלמים		משתנה תלוי: מאיון ההכנסה של הצאצא
***0.178 (0.00334)	***0.283 (0.00478)	***0.124 (0.00429)
		מאיון ההכנסה של ההורים
	***-4.574 (0.419)	***-3.412 (0.362)
		ירושלים
	***-1.299 (0.339)	***-1.012 (0.292)
		צפון
	-0.0240 (0.389)	0.113 (0.335)
		חיפה
	-0.449 (0.900)	***2.937 (0.775)
		תל אביב
	***-1.509 (0.508)	-0.510 (0.438)
		דרום
	-1.968 (6.767)	4.457 (5.818)
		יהודה ושומרון
	***-17.29 (0.210)	***-20.87 (1.641)
		אישה
		מכללה: STEM
		***-8.590 (1.323)
		אוניברסיטה: מקצועות נבחרים
		***-12.39 (1.448)
		אוניברסיטה: שאר המקצועות
		***-9.274 (1.138)
		מכללה: מקצועות נבחרים
		***-15.80 (1.404)
		מכללה: שאר המקצועות
		***-18.98 (1.064)
		מה"ט
		***-23.43 (1.139)
		תעודה מקצועית אחרת
		***-32.79 (1.010)
		תעודת בגרות
		***-32.54 (1.042)
		ללא כל תעודה
		***-41.45 (0.985)
		מכללה: METTS אישה*
		-1.355 (2.810)
		***7.571 (2.292)
		אוניברסיטה: מקצועות נבחרים אישה*
		-1.572 (1.799)
		אוניברסיטה: שאר המקצועות אישה*
		***8.634 (2.219)
		מכללה: מקצועות נבחרים אישה*

			9.923*** (1.725)	מכללה: שאר המקצועות אישה*
			-11.33*** (2.092)	מה"ט אישה*
			-8.212*** (1.708)	תעודה מקצועית אחרת אישה*
			-7.216*** (1.731)	תעודת בגרות אישה*
			-2.148 (1.664)	ללא כל תעודה אישה*
			75.86*** (1.014)	קבוע
19.57*** (0.153)	38.19*** (0.342)		56,827	חצפיות
0.047	0.149	0.372		R-squared

טעויות תקן בסוגריים: *** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$

משתנה תלוי: מאיון ההכנסה של הצאצא			ערבים נוצרים
			0.118*** (0.0108)
			0.298*** (0.0114)
			0.257*** (0.0105)
			-5.345*** (2.062)
			-5.674*** (1.813)
			-3.328** (1.527)
			-7.437*** (1.344)
			-2.440 (1.657)
			-5.704*** (1.458)
			-0.143 (2.159)
			-0.354 (1.895)
			2.992 (3.968)
			2.053 (3.482)
			-19.55 (24.73)
			-22.77 (21.70)
			-17.46*** (0.578)
			-13.01*** (2.321)
			-0.184 (2.657)
			-5.818** (2.379)
			-6.386*** (2.104)

			***-11.60	
			(2.504)	מכללה: מקצועות נבחרים
			***-10.88	
			(1.855)	מכללה: שאר המקצועות
			***-16.92	
			(1.998)	מה"ט
			***-25.77	
			(1.753)	תעודה מקצועית אחרת
			***-23.59	
			(1.785)	תעודת בגרות
			***-33.27	
			(1.593)	ללא כל תעודה
			-4.827	
			(6.620)	מכללה: STEM אישה*
			-1.590	
			(3.345)	אוניברסיטה: מקצועות נבחרים אישה*
			***-8.580	
			(2.903)	אוניברסיטה: שאר המקצועות אישה*
			-0.466	
			(3.973)	מכללה: מקצועות נבחרים אישה*
			*-5.032	
			(2.704)	מכללה: שאר המקצועות אישה*
			***-18.01	
			(3.588)	מה"ט אישה*
			***-15.06	
			(2.728)	תעודה מקצועית אחרת אישה*
			***-13.79	
			(2.707)	תעודת בגרות אישה*
			***-10.07	
			(2.531)	ללא כל תעודה אישה*
***24.99	***47.48	***79.53		
(0.573)	(1.578)	(2.050)		קבוע
7,300	7,300	7,300		תצפיות
0.075	0.179	0.370		R-squared

טעויות תקן בסוגריים: *** $p > 0.01$, ** $p > 0.05$, * $p > 0.1$

משחנה תלוי: מאיון ההכנסה של הצאצא		כלל האוכלוסייה
***0.277	***0.262	***0.0988
(0.00147)	(0.00142)	(0.00141)
מאיון ההכנסה של ההורים		
	***-10.01	***-7.902
	(0.164)	(0.149)
ירושלים		
	***-8.155	***-6.988
	(0.127)	(0.116)
צפון		
	***-4.888	***-4.667
	(0.139)	(0.127)
חיפה		
	***-0.379	***-0.666
	(0.118)	(0.108)
תל אביב		
	***-5.159	***-3.089
	(0.138)	(0.126)
דרום		
	***-6.921	***-5.434
	(0.200)	(0.182)
יהודה ושומרון		
	***-16.35	***-14.38
	(0.0803)	(0.302)
אישה		
	**0.679	
	(0.305)	
מכללה: STEM		
	***-2.075	
	(0.284)	
אוניברסיטה: מקצועות נבחרים		
	***-11.09	
	(0.271)	
אוניברסיטה: שאר המקצועות		
	***-6.963	
	(0.297)	
מכללה: מקצועות נבחרים		
	***-14.99	
	(0.267)	
מכללה: שאר המקצועות		
	***-12.36	
	(0.317)	
מה"ט		
	***-24.77	
	(0.248)	
תעודה מקצועית אחרת		
	***-20.70	
	(0.242)	
תעודת בגרות		
	***-31.63	
	(0.212)	
ללא כל תעודה		
	-0.0866	
	(0.571)	
מכללה: STEM אישה*		
	-0.0481	
	(0.419)	
אוניברסיטה: מקצועות נבחרים אישה*		
	***-3.146	
	(0.381)	
אוניברסיטה: שאר המקצועות אישה*		

			-0.837*				
			(0.443)				מכללה: מקצועות נבחרים אישה*
			-0.0563				
			(0.378)				מכללה: שאר המקצועות אישה*
			-7.919***				
			(0.540)				מה"ט אישה*
			-7.452***				
			(0.375)				תעודה מקצועית אחרת אישה*
			-6.852***				
			(0.367)				תעודת בגרות אישה*
			-4.978***				
			(0.331)				ללא כל תעודה אישה*
***36.49	***48.95	***75.90					
(0.0852)	(0.115)	(0.222)					קבוע
429,859	429,859	429,859					חצפיות
0.077	0.171	0.315					R-squared

טעויות חקן בסוגריים: *** $p > 0.01$, ** $p > 0.05$, * $p > 0.1$

נספח 5

מחקרי השוואה מהעולם למדד המתאם
לאי-מוביליות בין-דורית, גרמניה, נורווגיה,
שוודיה וארצות הברית

סוג נתון	גיל הכנסות			הכנסות		לידה		שנת פרסום	מדינה
	אומדן	הורים	צאצאים	הורים	צאצאים	הורים	צאצאים		
דגימה אקראית של 35% מהאוכלוסייה (מינהלי)	0.215	27-59	32-51	הכנסה ממוצעת של משק בית, לפני מס, 1980-1978	הכנסה ממוצעת של משק בית, לפני מס, 1996, 2000, 1998, 2002, 2004, 2007, 2006	1950-1920	1964-1957	2016	שוודיה
דגימה אקראית של 35% מהאוכלוסייה (רק זוגות נשואים) (מינהלי)	0.223	28-60	32-52	שכר ממוצע למשפחה, לפני מס, 1980-1978	שכר ממוצע למשפחה, לפני מס, 1996-2006	1950-1920	1964-1957	2016	נורווגיה
סקר	0.395	28-60	32-52	סך הכול הכנסה של משפחה מהשנה הקודמת, 1981-1979	סך הכול הכנסה של משפחה, לפני מס, 1996, 2000, 1998, 2002, 2004, 2008, 2006	1950-1920	1964-1957	2016	ארצות הברית
סקר	0.245	60-31	55-25	הכנסה שנחית ממוצעת למשפחה, לפני מס, 1986-1984	הכנסה שנחית ממוצעת למשפחה, לפני מס, 2001-2012	1956-1926	1976-1957	2016	גרמניה

מקור: Bratberg et al., 2016

סוג נתון	גיל הכנסות			הכנסות			לידה	שנת פרסום	מדינה
	אומדן	הורים	צאצאים	הורים	צאצאים	הורים	צאצאים		
מינהלי, כולל הון	0.29		31-30	2000-1996	2012-2011		1982-1980	2014	ארצות הברית
מינהלי, גברים בלבד	0.174		32-29	1982-1978	1995-1982	1952-1908	1963-1966	1998	קנדה
מינהלי, כולל הון, בסייגים מסוימים	0.180	48.5	33.9	1999-1997	2011-2009			2013	דנמרק
		66-21	51-21						

מקור: Chetty et al., 2014

תפוח 6.1

התפלגויות עשירוני ההכנסה של הורים וצאצאים באוכלוסייה הכללית, ב- % מהקבוצה

		כלל האוכלוסייה									
עשירון הורים	10-	0.5	0.6	0.6	0.7	0.8	0.8	0.9	1.1	1.5	2.4
	9-	0.6	0.7	0.7	0.8	0.9	1	1	1.2	1.4	1.7
	8-	0.6	0.8	0.8	0.9	1	1	1.1	1.2	1.3	1.3
	7-	0.7	0.8	0.9	1	1	1.1	1.1	1.2	1.2	1.1
	6-	0.8	0.9	1	1	1.1	1.1	1	1.1	1.1	0.9
	5-	1	1	1	1	1.1	1.1	1.1	1	1	0.7
	4-	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1	1	0.9	0.8	0.7
	3-	1.3	1.2	1.2	1.2	1.1	1	1	0.9	0.7	0.5
	2-	1.5	1.4	1.2	1.1	1	1	0.9	0.8	0.6	0.4
	1-	1.9	1.6	1.3	1.1	1	0.9	0.8	0.7	0.5	0.3
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

עשירון צאצאים

		יהודים לא-חרדים									
עשירון הורים	10-	0.6	0.7	0.8	0.9	0.9	1	1.1	1.4	1.9	3
	9-	0.6	0.8	0.9	1	1.1	1.2	1.2	1.4	1.7	2.1
	8-	0.6	0.8	0.9	1	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6
	7-	0.7	0.9	1	1.1	1.2	1.2	1.1	1.3	1.4	1.3
	6-	0.7	0.9	1	1.1	1.2	1.2	1.1	1.3	1.2	1.1
	5-	0.8	0.9	1	1.1	1.1	1.2	1.1	1.1	1.1	0.9
	4-	0.8	0.9	1	1.1	1.1	1.1	1	1	0.9	0.7
	3-	0.8	0.9	0.9	1	1	0.9	0.9	0.8	0.8	0.6
	2-	0.8	0.9	0.8	0.8	0.8	0.8	0.7	0.7	0.6	0.4
	1-	0.9	0.8	0.8	0.7	0.7	0.6	0.6	0.5	0.4	0.3
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

עשירון צאצאים

		יהודים חרדים									
עשירון הורים	10-	0.5	0.4	0.4	0.3	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3	0.2
	9-	0.8	0.6	0.6	0.6	0.5	0.4	0.4	0.4	0.3	0.2
	8-	1.3	0.8	0.8	0.8	0.7	0.7	0.6	0.4	0.3	0.2
	7-	1.5	1.2	1.2	1	0.9	0.8	0.6	0.5	0.4	0.2
	6-	2.1	1.6	1.1	1.4	1.2	1	0.6	0.5	0.3	0.2
	5-	2.4	1.8	1.7	1.4	1.3	1.1	0.8	0.5	0.3	0.2
	4-	2.6	2.1	1.7	1.6	1.4	1.1	0.8	0.6	0.4	0.2
	3-	3.2	2.3	2	1.7	1.4	1.1	0.8	0.6	0.3	0.2
	2-	3.5	2.5	2.1	1.9	1.5	1	0.8	0.6	0.4	0.2
	1-	3.9	2.5	2	1.7	1.4	1	0.8	0.6	0.4	0.2
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

עשירון צאצאים

		ערבים נוצרים									
עשירון הורים	10-	0.1	0.1	0.1	0.2	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.6
	9-	0.2	0.2	0.3	0.4	0.4	0.5	0.6	0.7	0.4	0.8
	8-	0.3	0.4	0.5	0.4	0.7	0.6	0.8	0.8	0.9	0.7
	7-	0.5	0.6	0.8	0.6	0.7	0.9	1	0.8	1	0.5
	6-	0.6	0.8	0.9	0.7	0.9	1.1	1.3	0.9	0.9	0.5
	5-	0.8	1.1	1.1	1	1	1.4	1.4	1.3	1.1	0.5
	4-	1.2	1.2	1.4	1.3	1.2	1.7	1.4	1.1	1	0.7
	3-	1.7	2	2.2	1.6	1.4	1.4	1.6	1.3	0.9	0.5
	2-	2	2.5	2.3	1.8	1.8	1.6	1.8	1.4	1	0.4
	1-	2.5	2.8	2.5	1.9	1.8	1.5	1.4	1	0.6	0.5
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

עשירון צאצאים

		ערבים מוסלמים									
עשירון הורים	10-	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
	9-	0.2	0.2	0.1	0.2	0.1	0.2	0.3	0.2	0.2	0.1
	8-	0.2	0.3	0.2	0.2	0.3	0.3	0.4	0.4	0.2	0.2
	7-	0.5	0.4	0.4	0.4	0.3	0.4	0.6	0.5	0.3	0.2
	6-	0.8	0.7	0.6	0.5	0.5	0.6	0.7	0.6	0.3	0.2
	5-	1.2	1	0.9	0.8	0.8	0.9	1	0.7	0.4	0.2
	4-	1.7	1.4	1.3	1.1	1.1	1	1	0.8	0.5	0.3
	3-	3	2.3	2.1	1.7	1.6	1.4	1.5	1	0.6	0.3
	2-	4.9	3.8	3.2	2.6	2.1	2.1	2	1.5	0.8	0.5
	1-	6.8	5.3	4.1	2.9	2.4	2.2	2.1	1.4	0.8	0.4
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

עשירון צאצאים

נספח 6.2

התפלגויות עשירוני ההכנסה של הורים וצאצאים, יהודים לא־חרדים, ב־% מהקבוצה

		אשכנזים									
עשירון הורים	10	1.4	1.7	1.8	1.9	2	2.1	2.4	3	4.2	6.8
	9	1	1.2	1.5	1.5	1.8	1.8	1.9	2.1	2.7	3.6
	8	0.8	1	1.2	1.1	1.4	1.4	1.4	1.6	1.8	2.2
	7	0.7	0.8	0.9	1	1	1.1	1.1	1.1	1.3	1.4
	6	0.5	0.6	0.7	0.8	0.8	0.9	0.8	1	1	1
	5	0.4	0.5	0.5	0.6	0.7	0.7	0.6	0.6	0.6	0.7
	4	0.4	0.4	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.6	0.6
	3	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.5	0.4	0.4	0.5	0.4
	2	0.3	0.3	0.3	0.4	0.3	0.3	0.4	0.3	0.3	0.3
	1	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.2	0.3	0.2
		עשירון צאצאים									

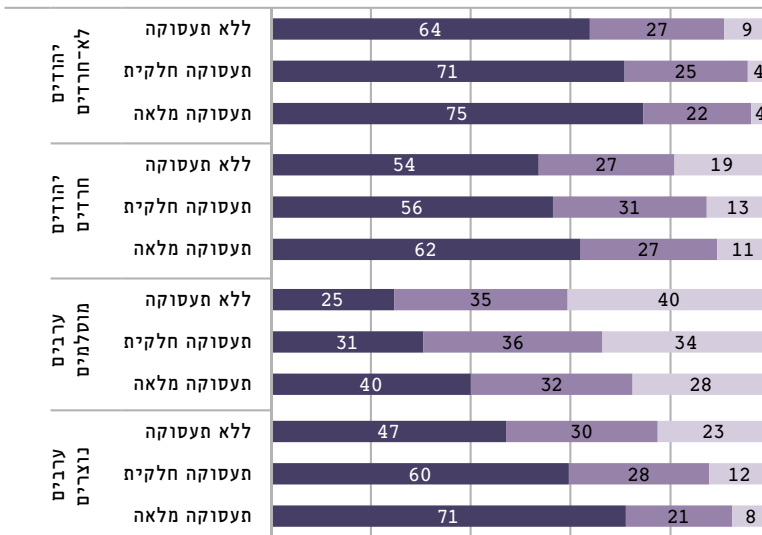
		מוצא מעורב									
עשירון הורים	10	0.9	1	1.1	1.3	1.3	1.5	1.6	2	2.6	4.1
	9	0.9	1	1.1	1.4	1.5	1.5	1.6	1.8	2.2	2.7
	8	0.8	1	1	1.3	1.3	1.4	1.5	1.5	1.7	2
	7	0.7	0.9	1	1.1	1.2	1.2	1.3	1.4	1.4	1.5
	6	0.7	0.9	1	1	1	1.1	1	1.1	1.1	1.1
	5	0.6	0.7	0.9	0.8	0.8	0.9	0.9	0.8	0.9	0.8
	4	0.6	0.7	0.7	0.8	0.8	0.8	0.8	0.7	0.7	0.6
	3	0.6	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.6	0.6	0.6	0.5
	2	0.6	0.6	0.6	0.6	0.5	0.6	0.5	0.5	0.5	0.3
	1	0.6	0.6	0.5	0.5	0.5	0.5	0.4	0.4	0.4	0.3
		עשירון צאצאים									

		מזרחים									
עשירון הורים	10	0.2	0.3	0.3	0.4	0.4	0.4	0.5	0.6	0.8	1
	9	0.4	0.6	0.6	0.7	0.8	0.9	1	1.1	1.4	1.3
	8	0.6	0.8	0.9	1	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.3
	7	0.8	1	1.1	1.2	1.3	1.3	1.3	1.4	1.4	1.1
	6	0.9	1.1	1.1	1.2	1.4	1.4	1.3	1.4	1.4	1
	5	1	1.1	1.1	1.2	1.2	1.3	1.2	1.2	1.1	0.8
	4	1	1.1	1.2	1.2	1.2	1.2	1.2	1.1	1	0.7
	3	1	1.1	1.2	1.2	1.1	1.1	1.1	1	0.9	0.6
	2	1.1	1.2	1.1	1.1	1.1	1	0.9	0.9	0.8	0.5
	1	1.3	1.2	1.1	1	1	0.9	0.8	0.7	0.6	0.4
		עשירון צאצאים									

		יוצאי ברית המועצות לשעבר									
עשירון הורים	10	0.2	0.1	0.2	0.2	0.2	0.3	0.3	0.4	0.6	1
	9	0.2	0.2	0.3	0.3	0.3	0.4	0.5	0.6	0.8	1.2
	8	0.3	0.4	0.5	0.5	0.6	0.6	0.7	0.9	1	1.4
	7	0.4	0.6	0.7	0.8	0.8	0.9	1	1.2	1.2	1.5
	6	0.7	0.9	1	1.2	1.2	1.3	1.4	1.5	1.7	1.7
	5	1	1.4	1.5	1.7	1.6	1.9	1.8	1.9	2	1.6
	4	1.3	1.6	1.9	2	1.9	1.8	1.8	1.7	1.6	1.4
	3	1.3	1.6	1.5	1.7	1.6	1.4	1.4	1.3	1.1	0.9
	2	1	1.1	1.1	1	1.1	0.9	0.9	0.9	0.7	0.5
	1	0.9	0.9	0.8	0.8	0.7	0.6	0.5	0.6	0.4	0.3
		עשירון צאצאים									

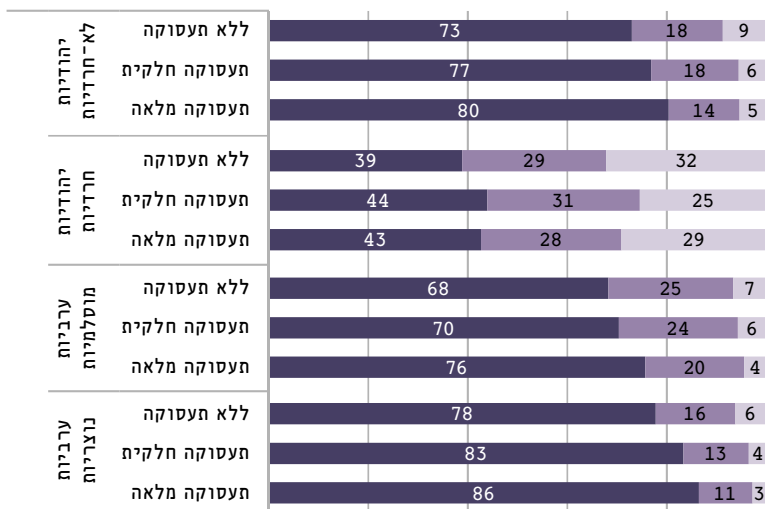
תעסוקה

תרשים נ-3
שיעורי התעסוקה של צאצאיות, לפי תעסוקת אבות

■ תעסוקה מלאה ■ תעסוקה חלקית ■ ללא תעסוקה

תרשים נ-4
שיעורי התעסוקה של צאצאים (גברים), לפי תעסוקת אימהות

■ תעסוקה מלאה ■ תעסוקה חלקית ■ ללא תעסוקה

רשימת המקורות

- בץ, כפיר, וזאב קריל, 2022. "הקשר בין מקום המגורים והמוביליות הבין-דורית בשכר", משרד האוצר – אגף הכלכלנית הראשית.
- דהן, מומי, 2013. האם כור ההיתוך הצליח בשדה הכלכלי?, ירושלים: האוניברסיטה העברית – בית הספר למדיניות ציבורית, והמכון הישראלי לדמוקרטיה.
- הלר, אורן, 2020. "ניידות בין-דורית בישראל", המוסד לביטוח לאומי.
- יכין, אליה, 2021. "השפעת הורות וזהות מגדרית על תעסוקת נשים בישראל", משרד האוצר – אגף הכלכלנית הראשית.
- כהנר, לי, 2000. החברה החרדית על הציר שבין שמרנות למודרניות, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- פוקס, הדס, 2016. "פערים מגדריים בשוק העבודה: שכר וקיטוב תעסוקתי", בתוך: אבי וייס (עורך), דוח מצב המדינה 2016, ירושלים: מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל, עמ' 57-99.
- קסיר, ניצה (קלינר), סאמי מיעארי, וגלי ליס-גינסבורג, 2019. "עמדות תרבותיות, רמת דתיות, ידע מודרני ותעסוקת נשים ערביות: ממצאי סקר נשים בחברה הערבית", משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים – אגף בכיר אסטרטגיה ותכנון מדיניות.

Aloni, Tslil, & Ze'ev Krill, 2017. *Intergenerational Mobility in Israel: International and Sectoral Comparisons*, Working Paper, Ministry of Economics - Office of Chief Economist, Israel.

Beenstock, Michael, 2004. "Rank and Quantity Mobility in the Empirical Dynamics of Inequality," *Review of Income and Wealth* 50(4): 519-541.

Bisin, Alberto, & Thierry Verdier, 2000. " 'Beyond the Melting Pot': Cultural Transmission, Marriage, and the Evolution of Ethnic and Religious Traits," *The Quarterly Journal of Economics* 115(3): 955-988.

Bolotnyy, Valentin, & Cristina Bratu, 2018. *The Intergenerational Mobility of Immigrants and the Native-born: Evidence from Sweden*, Working Paper, Cambridge, MA: Harvard University - Department of Economics.

Bratberg, Espen, Jonathan Davis, Bhashkar Mazumder, Martin Nybom, Daniel D. Schnitzlein, & Kjell Vaage, 2016. "A Comparison of Intergenerational Mobility Curves in Germany, Norway, Sweden, and the US," *The Scandinavian Journal of Economics*.

Chetty, Raj, Nathaniel Hendren, Maggie R. Jones, & Sonya R. Porter, 2020. "Race and Economic Opportunity in the United States: An Intergenerational Perspective," *The Quarterly Journal of Economics* 135(2): 711-783.

Chetty, Raj, Nathaniel Hendren, Patrick Kline, & Emmanuel Saez, 2014. "Where is the Land of Opportunity? The Geography of Intergenerational Mobility in the United States," *The Quarterly Journal of Economics* 129(4): 1553-1623.

Cholli, Neil A., & Steven N. Durlauf, 2022.

"Intergenerational Mobility," *NBER*.

Chuard, Patrick, & Veronica Grassi, 2020. *Switzer-Land of Opportunity: Intergenerational Income Mobility in the Land of Vocational Education*, Discussion Paper 2020-11, St. Gallen: University of St. Gallen – School of Economics and Political Science, Department of Economics.

Cohen, Alison K., Sarah Ryan, Louisa H. Smith, Robert K. Ream, M. Maria Glymour, Andrea Lopez, & Irene H. Yen, 2021. "Educational Attainment Past the Traditional Age of Completion for Two Cohorts of US Adults: Inequalities by Gender and Race/Ethnicity," *Race and Social Problems*: 1-15.

Endewald, Miri, 2012. *Wage Mobility and Inequality in Israel*, Working Papers 109 (October), National Insurance Institute, Israel.

Kivi, Laura Helena, Janno Järve, Sten Anspal, Marko Sõmer, & Indrek Seppo, 2021. "Are We There Yet? Intergenerational Mobility and Economic Assimilation of Second-generation Immigrants in Estonia," *Baltic Journal of Economics* 21(2): 158-183.

Kretschmer, David, 2018. "Explaining Differences in Gender Role Attitudes among Migrant and Native Adolescents in Germany: Intergenerational Transmission, Religiosity, and Integration," *Journal of Ethnic and Migration Studies* 44(13): 2197-2218.

Michelangeli, Alessandra, John Östh, & Umut Türk, 2020. *Intergenerational Income Mobility in Sweden: A Look at the Spatial Disparities Across Cities*, Working Paper 443, Milan: University of Milan Bicocca – Department of Economics, Management and Statistics.

Nybom, Martin, & Jan Stuhler, 2016. "Heterogeneous Income Profiles and Lifecycle Bias in Intergenerational Mobility Estimation," *Journal of Human Resources* 51(1): 239–268.

OECD, 2018a. "A Broken Social Elevator? How to Promote Social Mobility," Paris: OECD Publishing.

OECD, 2018b. Pisa Results.

Policy Paper 183

INTERGENERATIONAL MOBILITY IN ISRAEL

Do Gaps Get Smaller from Generation to Generation?

Gabriel Gordon | Karnit Flug | Roe Kenneth Portal

December 2022

Text Editor [Hebrew]: Anat Bernstein
Series and Cover Design: Studio Alfabees
Typesetting: Nadav Shtechman Polischuk
Printed by Graphos Print, Jerusalem

ISBN: 978-965-519-409-8

No portion of this book may be reproduced, copied, photographed, recorded, translated, stored in a database, broadcast, or transmitted in any form or by any means, electronic, optical, mechanical, or otherwise. Commercial use in any form of the material contained in this book without the express written permission of the publisher is strictly forbidden.

Copyright © 2022 by the Israel Democracy Institute (RA)
Printed in Israel

The Israel Democracy Institute
4 Pinsker St., P.O.B. 4702, Jerusalem 9104602
Tel: (972)-2-5300-888
Website: en.idi.org.il

To order books:
Online Book Store: en.idi.org.il/publications
E-mail: orders@idi.org.il
Tel: (972)-2-5300-800

The views expressed in this policy paper do not necessarily reflect those of the Israel Democracy Institute.

All IDI publications may be downloaded for free, in full or in part, from our website.

Abstract

The issue of intergenerational mobility relates to the extent to which children of a family with a specific set of socioeconomic characteristics are likely in adulthood to have similar or different socioeconomic characteristics as compared to their parents. A stronger association between the socioeconomic ranking of parents and their adult children indicates a low level of mobility, while a weaker association indicates higher mobility. The link between parents' socioeconomic status and that of their children stems from various factors, some of them interrelated, including residential environment, social environment, investment in education (whether parents' direct investment in educating their children or their investment in educational services), social connections, and inborn abilities.

A particularly interesting social issue relates to the likelihood of children born to families with low socioeconomic status rising to a higher socioeconomic status as adults, with the associated policy question referring to the extent to which the state should take an active role in enhancing opportunities for populations from disadvantaged socioeconomic backgrounds.

In this study, we examine patterns of intergenerational mobility in employment and in income from work, comparing data in adulthood (at the age of 31–36) for children who were born in the late 1970s and early 1980s (1977–1983), with that of their parents when the children were aged 18–22 (fathers aged 49 on average and mothers aged 46 on average).

Intergenerational mobility in income from employment is examined in this study using several measures:

1. **The Rank-Rank Measure.** This is a widely accepted measure in the literature, which indicates the association between the income percentile of parents and that of their children—that is, the lack of intergenerational mobility. It is important to note that this measure does not differentiate between upward and downward mobility.

2. **The “the sticky floors and ceilings” measure.** This measure refers to the probability that a child of parents in the lowest income quartile will make his way up to the highest income quartile as an adult; or alternatively, the probability that an individual born to parents in the lowest quartile will also remain in the lowest quartile.

3. **The representation of the parents’ generation and the children’s generation in each income decile.** This measure focuses on different population groups rather than on individual families, assessing the over-representation of different population groups in the higher and lower income deciles, and the extent to which the level of over-representation changes between the parents’ generation and the children’s generation.

In addition to examining intergenerational mobility in terms of income from employment, we also looked at employment mobility or continuity. To this end, we examined the correlation between the proportion of the period examined in which the parents were employed and the equivalent proportion among the children’s generation, as well as the equivalent proportions in the general population and in different population groups.

Our study produced several main findings:

Similar to other studies conducted in recent years, and in contrast with the findings of earlier research, we found that the level of intergenerational mobility in Israel is not particularly high, based on two widely accepted measures: A comparison of the association between parents' and children's income levels with that found in other countries reveals that the coefficient in Israel is 0.28, the same as that in the United States, but higher than those in Canada, Denmark, and Sweden (countries in which studies using similar methodologies have been carried out), which indicates a relatively low level of intergenerational mobility. In addition, a comparison of the probability that children of parents in the lowest income quartile will reach the highest income quartile reveals that this probability stands at just 14% in Israel, compared with an average of 17% across the OECD countries; and similarly, the probability that those in the lowest income quartile will remain in the same quartile as their parents stands at 36% in Israel, compared with an OECD average of 31%.

In terms of the link between parents' income and children's income in Israel, we found considerable differences between different population groups:

First, the correlation between parents' and children's incomes stands at around 0.30 among Arab families (that is, relatively low mobility), at 0.21 for non-Haredi Jews, and just 0.13 for Haredim. The very low correlation found for Haredim largely reflects downward mobility, that is, the tendency of children in families with relatively high incomes to slide down the income scale. It would seem that the preference for engaging mainly in Torah study rather than acquiring skills relevant to the labor market leads to a steep drop in economic status relative to the parental generation, even among Haredim who are employed.

We also found that the contribution of human capital (as measured according to the classification of ten education groups) in linking parents' and children's income is relatively high, but varies among different population groups. Among non-Haredi Jews and among Christian and Muslim Arabs, the human capital component is the main channel for maintaining the intergenerational income ranking (accounting for about 67%, 60%, and 56% respectively, of the correlation between parents' and children's income), but plays a lesser role among Haredim (39%).

Second, we find a "regression to the mean" in the economic situation of most of the population groups between the parents' generation and that of their adult children. That is, if (for example) the mean decile in the parents' generation in a specific population was lower than the average, then the mean decile of the children's generation is higher than that of the parents, and approaches the average. Thus, the decile ranking of income from employment among Muslim Arabs, which for the parents' generation was 3.1 on average, rose to an average of 4.2 for the children's generation—an increase of 1.1 decile points. Non-Haredi Jews also approached the average, and their ranking declined by 0.2 decile points. The decile ranking of income from work among Haredim, on the other hand, declined by half a decile to an average of 3.9, even though this ranking was below the average for the parents' generation as well (4.4).

Third, a detailed analysis of mobility in Israel as measured by the representation of various population groups in the different income deciles reveals that despite a considerable improvement in the income of Arabs between the parents' and children's generations, Muslim women are caught in a severe poverty trap: Around two-thirds of women born to parents in the lowest income quartile remain in that quartile (compared with just over one-third of Muslim men).

Among Haredim, by contrast, no improvement was found between the parents' and children's generations, and there was even a decline in

ranking by income from employment, among both women and men. It appears that despite the much higher integration of Haredi women in the labor market, the quality of employment in the children's generation is lower than that of their parents. This would seem to stem from the fact that many of the women in the children's generation who joined the ranks of the working public have entered jobs that pay less or that offer fewer working hours than the jobs held by men and women in their parents' generation. In addition, as noted, among Haredim, children's educational level explains a smaller portion of the correlation between parental income and that of their adult children, indicating that Haredi parents with relatively high incomes do not tend to encourage their children to acquire an education relevant to the demands of the labor market.

Among Christian Arabs, we found that the children's generation is much better off than that of the parents, and though there is still considerable poverty among the adult children in this population group, the gaps between this group and the rest of the population have narrowed significantly.

In terms of representation in income deciles, breaking down non-Haredi Jews by ethnicity (using a new methodology that takes into account the ethnicity of both fathers and mothers), reveals that for the children's generation, the average income decile among Ashkenazim (of European-American origin) is approximately one decile higher than that among Mizrahim (of Asian and African origin). This represents a significant reduction of the gap relative to the parents' generation, when the difference between these two groups stood on average at 2.2 income deciles. Immigrants from the former Soviet Union completely erased the gap from the mean that existed in their parents' generation. In other words, among non-Haredi Jews, the differences among different groups were greatly reduced relative to the differences that existed in their parents' generation, though they did not entirely disappear.

In a similar vein, we examined the association between parents' employment and the probability of their adult children's employment. This analysis revealed that men whose fathers worked are far more likely to work themselves, as are women whose mothers worked. To some extent, a positive association also exists between daughters' and fathers' employment and between sons, and mothers, though it is weaker than the relation between parents and children of the same gender. Among Haredim and Muslim Arabs, we found that the association between mothers and daughters is much stronger than that found among non-Haredi Jews (the population group with the highest employment rates for both the parents' and children's generations), and among Haredim, we found that the association between fathers and sons is also relatively strong. These findings are consistent with the existence of significant cultural barriers to the integration in the workforce of both Haredi men and Muslim women.

האם המצב הכלכלי-חברתי של הוריקן קובע את עתידך בשוק העבודה? האם, באופן כללי, הפערים הכלכליים בין קבוצות בשוק העבודה הישראלי גדלים או קטנים מדור לדור? האם ילדים להורים עובדים – עובדים יותר בעצמם? מחקר המדיניות שלפניכם בחן שאלות אלו ואחרות באמצעות השוואת מצבם בשוק העבודה של ילידי סוף שנות ה־70 ותחילת שנות ה־80 (1977–1983) למצבם בשוק העבודה של הוריהם.

מתוך הסיבות הרבות לכך שהורים משפיעים על מצבם של ילדיהם בשוק העבודה התמקד המחקר בערוץ ההשפעה של השכלת ההורים ומצא כי הוא מסביר חלק ניכר מהקשר שבין מצב ההורים למצב ילדיהם. המחקר מעלה כי באופן כללי המוביליות הכלכלית בארץ נמוכה בהשוואה בינלאומית, וכי הסיכוי של ילדים מהשכבות החלשות בארץ להגיע לרמות הכנסה גבוהות נמוך יחסית. בחינה של פערי ההכנסות בשוק העבודה בקבוצות שונות בחברה הישראלית העלתה, למשל, כי חל שיפור ניכר במצב הכלכלי של החברה הערבית בין דור ההורים לדור הצאצאים, ומנגד הרעה משמעותית בחברה החרדית.

המחקר מראה אפוא שהמדינה אינה מצליחה לבעול מספיק להרחבת ההזדמנויות של קבוצות אוכלוסייה מרקע כלכלי-חברתי חלש באמצעות שיפור איכות החינוך. חיזוק מערכת החינוך הציבורית, ובפרט הקצאה גדולה יותר למדדי הטיפוח והקניית תכנים ומיומנויות הנדרשים כדי להצליח בשוק העבודה בכל שלבי החינוך – הם כלי מדיניות מומלצים לחיזוק המוביליות החברתית.

גבריאל גורדון הוא חוקר במרכז לממשל וכלכלה ובמרכז לחברה משותפת ע"ש ג'ואן וארווין ג'ייקובס במכון הישראלי לדמוקרטיה. בעל תואר שני בכלכלה ולימודי סביבה מהאוניברסיטה העברית בירושלים.

פרופ' קרנית פלוג היא סגנית נשיא למחקר במכון הישראלי לדמוקרטיה ועמיתה בכירה ע"ש ויליאם דוידסון למדיניות כלכלית; מרצה במחלקה לכלכלה באוניברסיטה העברית בירושלים. לשעבר נגידת בנק ישראל; קודם לכן שימשה מנהלת חטיבת המחקר של הבנק וכלכלנית בקרן המטבע הבינלאומית. תחומי המומחיות שלה הם כלכלת ישראל, מקרו-כלכלה, מדיניות מוניטרית ושוק העבודה.

רועי קנת פורטל הוא עוזר מחקר במרכז לממשל וכלכלה במכון הישראלי לדמוקרטיה. בוגר תואר ראשון בהצטיינות בתוכנית פכ"מ באוניברסיטה העברית בירושלים.

0 4500001271 4
דאנאקוד 450-1271